

**T.C.  
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ  
TIP FAKÜLTESİ  
ÇOCUK VE ERGEN RUH SAĞLIĞI VE HASTALIKLARI  
ANABİLİM DALI**

**ADLI PSİKIYATRİ POLİKLİNİĞİNE YÖNLENDİRİLEN SUÇA  
SÜRÜKLENEN ÇOCUKLARIN PSİKOMETRİK  
ÖZELLİKLERİNİN AKRAN ZORBALIĞI, BENLİK SAYGISI ve  
PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK AÇISINDAN İNCELENMESİ ve  
SAĞLIKLI KONTROLLERLE KIYASLANMASI**

**UZMANLIK TEZİ  
DR. MERVE ÜNSAL**

**TEZ DANIŞMANI  
DOÇ. DR. AHMET BÜBER**

**DENİZLİ – 2024**

**T.C.  
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ  
TIP FAKÜLTESİ  
ÇOCUK VE ERGEN RUH SAĞLIĞI VE HASTALIKLARI  
ANABİLİM DALI**

**ADLI PSİKİYATRİ POLİKLİNİĞİNE YÖNLENDİRİLEN SUÇA  
SÜRÜKLENEN ÇOCUKLARIN PSİKOMETRİK  
ÖZELLİKLERİNİN AKRAN ZORBALIĞI, BENLİK SAYGISI ve  
PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK AÇISINDAN İNCELENMESİ ve  
SAĞLIKLI KONTROLLERLE KIYASLANMASI**

**UZMANLIK TEZİ  
DR. MERVE ÜNSAL**

**TEZ DANIŞMANI  
DOÇ. DR. AHMET BÜBER**

**DENİZLİ – 2024**

## TEŞEKKÜR

Asistanlığım süresince desteklerini esirgemeyen, bilgi ve birikimleriyle eğitimime katkı sağlayan, güler yüzlü, sıcak tutumları ve sağladıkları çalışma ortamıyla verimli bir asistanlık geçirmemi sağlayan değerli hocalarım Doç. Dr. Gülşen Ünlü'ye, Doç. Dr. Bürge Kabukçu Başay'a, Doç. Dr. Ömer Başay'a, Doç. Dr. Ahmet Büber'e, Dr. Öğr. Üyesi Merve Aktaş Terzioğlu'na;

Asistanlık sürecimin başlangıcına şahitlik eden, akademik hayatıma birçok katkısı olan tüm Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi ailesine ve değerli hocam Prof. Dr. Hatice Aksu'ya;

Tez sürecindeki desteği, ilgisi, hoşgörüsü, sabrı, yardımları ve katkıları sayesinde verimli bir tez süreci geçirmemi sağlayan tez danışmanım Doç. Dr. Ahmet Büber'e, bu süreçteki katkılarından dolayı Prof. Dr. Murat Balkıs'a ve Dr. Öğr. Üyesi Hande Şenol'a;

Rotasyon süresince birlikte çalıştığım, bilgi ve deneyimlerinden faydalandığım Psikiyatri Anabilim Dalı'ndaki değerli hocalarıma, Çocuk Nörolojisi rotasyonu boyunca çalışma şansı bulduğum ve bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım Doç. Dr. Olcay Güngör'e ve EGEBAM süresince birlikte çalıştığım değerli hocalarım Prof. Dr. Tezan Bildik'e, Prof. Dr. Zeki Yüncü'ye ve Doç. Dr. Birsen Şentürk Pılan'a;

Bugüne gelmemde sonsuz emeği olan, desteklerini benden esirgemeyen, her zaman minnet duyduğum, çocukları olmaktan gurur duyduğum sevgili annem ve babama, tanıştığımız günden beri en büyük destekçim sevgili hayat arkadaşım Burhan'a, her anımda yanımda olan sevgili ikizim Ömer'e ve canım ablam Seher'e;

Asistanlık sürecinde birlikte çalışmaktan keyif aldığım başta canım arkadaşlarım Dr. Tuğçe Söyleyici Mert, Dr. Yasemin Türkoğlu ve Dr. Müge Karagöz Çetiner olmakla birlikte huzurlu ve mutlu bir çalışma ortamı sağladığımız tüm Pamukkale Üniversitesi Çocuk ve Ergen Psikiyatri asistanı arkadaşlarıma, bölümümüzün hemşirelerine ve personellerine;

Sonsuz teşekkür ederim...

## İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	III
İÇİNDEKİLER .....	V
KISALTMALAR .....	X
TABLolar DİZİNİ .....	XI
ÖZET.....	XIII
SUMMARY .....	XVI
1. GİRİŞ .....	1
2. GENEL BİLGİLER.....	4
2.1.SUÇ KAVRAMI.....	4
2.2. SUÇ DAVRANIŞINI AÇIKLAYAN TEORİLER.....	4
2.2.1. Genetik ve Nörobiyolojik Teoriler .....	4
2.2.2. Psikolojik Teoriler.....	6
2.2.2.1. Psikoanalitik Teoriler ve Suç Davranışı .....	7
2.2.2.2. Ahlaki Gelişim Teorileri ve Suç Davranışı.....	8
2.2.2.3. Öğrenme Teorileri ve Suç Davranışı .....	8
2.2.3. Sosyolojik Teoriler .....	9
2.2.3.1. Sosyal Yapı Teorileri ve Suç Davranışı .....	9
2.2.3.2. Sosyal Süreç Teorileri ve Suç Davranışı.....	10
2.2.3.3. Sosyal Çatışma Teorileri ve Suç Davranışı .....	10
2.3. SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUK KAVRAMI .....	10
2.3.1. Çocuk ve Ergenlerde Görülen Suç Davranışının Özellikleri.....	11
2.3.2. Ergenlik Dönem Özellikleri ve Suç Davranışı.....	12
2.4. DÜNYADA ve ÜLKEMİZDE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR.....	13
2.5. ÇOCUKLARDA SUÇA SÜRÜKLENMENİN NEDENLERİ.....	16
2.5.1 Bireysel Nedenler .....	16
2.5.1.1 Prenatal ve Perinatal Özellikler .....	16
2.5.1.2. Psikiyatrik Bozukluklar, Davranışsal ve Zihinsel Özellikler .....	16
2.5.2. Çevresel Nedenler .....	17
2.5.2.1. Ailesel Faktörlerin Çocuk Suçluluğuna Etkileri .....	17
2.5.2.2. Okul Yaşamının Çocuk Suçluluğuna Etkileri .....	20

2.5.2.3. Arkadaş Çevresinin Çocuk Suçluluğuna Etkileri.....	21
<b>2.6. ADLİ SİSTEMDE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUK ve ERGENLER .....</b>	<b>22</b>
2.6.1. Türkiye’de Hukuki Açından Çocuk Suçluluğu .....	23
2.6.2. Ceza Sorumluluğu Kavramı .....	23
2.6.2.1. Türk Hukuk Sisteminde Çocukların Ceza Sorumluluğu.....	24
2.6.2.2. Uluslararası Hukuk Sisteminde Çocukların Ceza Sorumluluğu .....	25
2.6.2.3. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu.....	26
2.6.2.4. Adli Psikiyatrik Değerlendirme.....	29
<b>2.7. AKRAN ZORBALIĞI .....</b>	<b>30</b>
2.7.1. Akran Zorbalığı Türleri .....	30
2.7.2. Akran Zorbalığı Epidemiyolojisi.....	31
2.7.3. Zorba Çocukların Bireysel Özellikleri.....	33
2.7.4. Kurban Çocukların Bireysel Özellikleri .....	34
2.7.5. Akran Zorbalığı ve Aile Özellikleri.....	34
2.7.6. Akran Zorbalığı ve Arkadaş İlişkileri.....	36
2.7.7. Akran Zorbalığı ve Okul Ortamı Özellikleri .....	36
2.7.8. Akran Zorbalığının Sonuçları .....	37
2.7.9. Akran Zorbalığı ve Suça Sürüklenme.....	38
<b>2.8. BENLİK ve BENLİK SAYGISI .....</b>	<b>40</b>
2.8.1. Benlik ve Benlik Saygısı Kavramları .....	40
2.8.2. Benlik Saygısının Gelişimi.....	40
2.8.3. Suça Sürüklenme ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki.....	41
2.8.4. Akran Zorbalığı ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki.....	42
<b>2.9. PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK .....</b>	<b>43</b>
2.9.1. Psikolojik Sağlamlığın Tanımı.....	43
2.9.2. Psikolojik Sağlamlık İçin Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler ...	43
2.9.3. Suça Sürüklenme ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki İlişki.....	44
2.9.4. Akran Zorbalığı ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki İlişki.....	45
<b>3. GEREÇ ve YÖNTEM.....</b>	<b>47</b>
3.1. AMAÇ .....	47
3.2. VARSAYIMLAR .....	48
3.3. ARAŞTIRMANIN TİPİ .....	49

<b>3.4.ARAŞTIRMANIN TARİHİ .....</b>	<b>50</b>
<b>3.5.ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ .....</b>	<b>50</b>
<b>3.6. ARAŞTIRMAYA DÂHİL ETME VE DIŞLAMA KRİTERLERİ .....</b>	<b>50</b>
3.6.1.Gönüllüler İçin Araştırmaya Dahil Olma Kriterleri:.....	50
3.6.2.Gönüllüler İçin Dışlama Kriterleri: .....	51
3.6.3.Kontrol Grubu İçin Araştırmaya Dahil Olma Kriterleri: .....	51
3.6.4.Kontrol Grubu İçin Dışlama Kriterleri: .....	52
<b>3.7.ETİK İLKELERE UYGUNLUK .....</b>	<b>52</b>
<b>3.8.VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....</b>	<b>52</b>
3.8.1.Sosyodemografik Veri Formu.....	52
3.8.2.Conners Wells Ergen Özbildirim Ölçeği/Uzun Formu .....	53
3.8.3.Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği .....	53
3.8.4. Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği .....	53
3.8.5.Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği .....	54
3.8.6. Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlık Ölçeği-12 .....	54
<b>3.9. İSTATİSTİKSEL DEĞERLENDİRME .....</b>	<b>54</b>
<b>4.BULGULAR.....</b>	<b>56</b>
<b>4.1. SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLARIN VE SAĞLIKLI KONTROLLERİN SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN VERİLER .....</b>	<b>56</b>
4.1.1.Çocukların Cinsiyeti .....	56
4.1.2.Çocukların Yaşı.....	56
4.1.3.Çocukların Okula Devamlılık Durumu .....	57
4.1.4. Aile Yapısı.....	58
4.1.5. Ailedeki Toplam Çocuk Sayısı.....	58
4.1.6. Çocukların Doğum Sırası .....	59
Tablo-6: Çocukların Doğum Sırası .....	59
4.1.7. Ebeveyn Eğitim Düzeyi.....	59
4.1.8. Ailenin Aylık Geliri.....	60
4.1.9. Suça Sürüklenen Çocuklarda Eşlik Eden Ruhsal Tanılar .....	61
4.1.10. Katılımcıların Ders Başarı Düzeyi .....	62
4.1.11. Ev İçi Uyum .....	62
4.1.12. Ebeveynlerle İlişki.....	63

4.1.13. Ailede Suç Öyküsü .....	63
4.1.14. Suça Sürüklenen Çocuklarda Suç Türlerinin Dağılımı .....	64
4.1.15. Çocukların Sigara Kullanma Durumu .....	64
<b>4.2. ÖLÇEKLERDEN ELDE EDİLEN VERİLER .....</b>	<b>65</b>
4.2.1. Ölçek Puan Ortalamaları .....	65
4.2.1.1. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği.....	65
4.2.1.2. Conners-Wells Ergen Öz Bildirim Ölçeği .....	66
4.2.1.3. Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlık Ölçeği.....	67
4.2.1.4. Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği .....	67
4.2.1.5. Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği .....	68
<b>4.3. SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLARDA KULLANILAN ÖLÇEKLERİN BİRBİLERİYLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ .....</b>	<b>69</b>
4.3.1. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Ortalama Puanının Diğer Ölçeklerle İlişkisi .....	69
4.3.1.1. RBSÖ Ortalama Puanı ve CWEÖÖ-U İlişkisi .....	69
4.3.1.2. RBSÖ Ortalama Puanı ile AZBÖ İlişkisi.....	70
4.3.1.3. RBSÖ Ortalama Puanı ile AZKBÖ İlişkisi.....	70
4.3.1.4. RBSÖ ile ÇGPSÖ İlişkisi.....	71
4.3.2. CWEÖÖ-U Diğer Ölçeklerle İlişkisi .....	71
4.3.2.1. CWEÖÖ-U Alt Boyutları ile AZBÖ İlişkisi.....	71
4.3.2.2. CWEÖÖ-U Alt Boyutları ve AZKBÖ İlişkisi.....	72
4.3.2.3. CWEÖÖ-U Alt Boyutları ile ÇGPSÖ İlişkisi .....	73
4.3.3. Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği Alt Boyutlarının Diğer Ölçeklerle İlişkisi .....	74
4.3.3.1. AZBÖ ve AZKBÖ Alt Boyutları Arasındaki İlişki .....	74
4.3.3.2. AZBÖ Alt Boyutları ve ÇGPSÖ İlişkisi .....	75
4.3.4. Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği ve ÇGPSÖ İlişkisi .	76
<b>4.4. SUÇA SÜRÜKLENMEYİ ETKİLEYEN BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLERİN LOJİSTİK REGRESYON ANALİZİ İLE İNCELENMESİ .....</b>	<b>77</b>
<b>5. TARTIŞMA .....</b>	<b>79</b>
<b>5.1. SOSYODEMOGRAFİK VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....</b>	<b>79</b>
<b>5.2. ÖLÇEKLERDEN ELDE EDİLEN VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....</b>	<b>86</b>

5.2.1.RBSÖ Puanlarının Değerlendirilmesi.....	86
5.2.2.CWEÖÖ-U Puanlarının Değerlendirilmesi.....	86
5.2.3.ÇGPSÖ Puanlarının Değerlendirilmesi.....	89
5.2.4.AZBÖ-AZKBÖ Puanlarının Değerlendirilmesi.....	89
<b>5.3.SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLARDA KULLANILAN ÖLÇEKLERİN BİRBİLERİYLE İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ .....</b>	<b>90</b>
5.3.1.RBSÖ ve CWEÖÖ-U İlişkisinin Değerlendirilmesi.....	90
5.3.2.RBSÖ ve AZBÖ/AZKBÖ İlişkisinin Değerlendirilmesi.....	92
5.3.3.RBSÖ ve ÇGPSÖ İlişkisinin Değerlendirilmesi.....	93
5.3.4. CWEÖÖ-U Alt Boyutları ile AZBÖ İlişkisinin Değerlendirilmesi ....	93
5.3.5. CWEÖÖ-U Alt Boyutları ile AZKBÖ İlişkisinin Değerlendirilmesi .	95
5.3.6.CWEÖÖ-U Alt Boyutları ile ÇGPSÖ İlişkisinin Değerlendirilmesi ...	98
5.3.7.AZBÖ ile AZKBÖ İlişkisinin Değerlendirilmesi .....	100
5.3.8.AZBÖ ve AZKBÖ ile ÇGPSÖ İlişkisinin Değerlendirilmesi.....	101
<b>5.4. SUÇA SÜRÜKLENMEYİ ETKİLEYEN BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ .....</b>	<b>101</b>
<b>6. ARAŞTIRMAMIZIN GÜÇLÜ YANLARI VE SINIRLILIKLARI .....</b>	<b>108</b>
<b>7. SONUÇLAR ve ÖNERİLER .....</b>	<b>110</b>
<b>8. KAYNAKLAR .....</b>	<b>116</b>



## KISALTMALAR

<b>ADHD</b>	Attention Deficit Hyperactivity Disorder
<b>AZBÖ</b>	Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği
<b>AZKBÖ</b>	Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği
<b>CD</b>	Conduct Disorder
<b>CK</b>	Kreatin Kinaz
<b>COVID-19</b>	Corona Virus Disease-19
<b>CYPRS-12</b>	Child and Youth Psychological Resilience Scale-12
<b>CWEÖÖ-U</b>	Conners Wells Ergen Özbildirim Ölçeği-Uzun Form
<b>ÇKK</b>	Çocuk Koruma Kanunu
<b>DB</b>	Davranım Bozukluğu
<b>DEHB</b>	Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu
<b>KOKGB</b>	Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu
<b>KSAD-S PL DSM-5</b>	Okul Çağı Çocukları İçin Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşme Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Şekli-DSM-5
<b>ODD</b>	Oppositional Defiant Disorder
<b>ÖÖB</b>	Özgül Öğrenme Bozukluğu
<b>PBBIS</b>	Peer Bullying Bully Identification Scale
<b>PBVIS</b>	Peer Bullying Victim Identification Scale
<b>PET</b>	Pozisyon Emisyon Tomografisi
<b>PFK</b>	Prefrontal Korteks
<b>RBSÖ</b>	Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği
<b>RSES</b>	Rosenberg Self Esteem Scale
<b>SSÇ</b>	Suçta Sürüklenen Çocuk
<b>TCK</b>	Türk Ceza Kanunu
<b>TÜİK</b>	Türkiye İstatistik Kurumu
<b>WISC-R</b>	Wechsler Çocuklar için Zekâ Ölçeği, Gözden Geçirilmiş Formu
<b>5-HTTLPR</b>	5-Hidroksitriptamin Linkes Polymorphic Region

## TABLolar DİZİNİ

	<b>Sayfa No</b>
<b>Tablo 1:</b> Cinsiyet Dağılımları.....	31
<b>Tablo 2:</b> Çocukların Yaşı .....	32
<b>Tablo 3:</b> Çocukların Okula Devamlılık Durumu.....	33
<b>Tablo 4:</b> Aile Yapısı .....	34
<b>Tablo 5:</b> Toplam Çocuk Sayısı .....	35
<b>Tablo 6:</b> Çocukların Doğum Sırası .....	36
<b>Tablo 7:</b> Ebeveyn Eğitim Düzeyi.....	36
<b>Tablo 8:</b> Aylık Gelir Düzeyi .....	37
<b>Tablo 9:</b> Suça Sürüklenen Çocuklarda Ruhsal Tanı Dağılımı .....	38
<b>Tablo 10:</b> Katılımcıların Ders Başarı Düzeyi.....	38
<b>Tablo 11:</b> Ev İçi Uyum Düzeyi .....	38
<b>Tablo 12:</b> Ebeveynlerle İlişki Düzeyi.....	40
<b>Tablo 13:</b> Ailede Suç Öyküsü .....	40
<b>Tablo 14:</b> Suça Sürüklenen Çocuklarda Suç Türlerinin Dağılımı.....	38
<b>Tablo 15:</b> Sigara Kullanma Durumu .....	38
<b>Tablo 16:</b> RBSÖ Ortalama Puanları.....	42
<b>Tablo 17:</b> RBSÖ Değerleri.....	38
<b>Tablo 18:</b> CWEÖÖ-U Ortalama Puanları .....	44
<b>Tablo 19:</b> ÇGPSÖ Puanları .....	45
<b>Tablo 20:</b> AZBÖ Puanları .....	45
<b>Tablo 21:</b> AZKBÖ Puanları .....	46
<b>Tablo 22:</b> RBSÖ Ortalama Puanı ve CWEÖÖ-U İlişkisi .....	46
<b>Tablo 23:</b> RBSÖ Ortalama Puanı ve AZBÖ İlişkisi .....	46
<b>Tablo 24:</b> RBSÖ Ortalama Puanı ve AZKBÖ İlişkisi .....	48
<b>Tablo 25:</b> RBSÖ Ortalama Puanı ve ÇGPSÖ İlişkisi .....	49
<b>Tablo 26:</b> CWEÖÖ-U Alt Boyutları ve AZBÖ Alt Boyutları İlişkisi .....	49
<b>Tablo 27:</b> CWEÖÖ-U Alt Boyutları ve AZKBÖ Alt Boyutları İlişkisi.....	49
<b>Tablo 28:</b> CWEÖÖ-U Alt Boyutları ve ÇGPSÖ İlişkisi.....	50
<b>Tablo 29:</b> AZBÖ-AZKBÖ Alt Boyutları Arasındaki İlişki .....	50
<b>Tablo 30:</b> AZBÖ Alt Boyutları ve ÇGPSÖ İlişkisi.....	51

<b>Tablo 31:</b> AZKBÖ Alt Boyutları ve ÇGPSÖ İlişkisi.....	51
<b>Tablo 32:</b> Suça Sürüklenmeyi Etkileyen Bağımsız Değişkenlerin Regresyon Analizi.....	52

## ÖZET

### **Suçta Sürüklenen Çocukların Psikometrik Özelliklerinin Akran Zorbalığı, Benlik Saygısı ve Psikolojik Sağlamlık ile İlişkisinin İncelenmesi ve Sağlıklı Kontrollerle Kıyaslanması**

Dr. Merve ÜNSAL

Çocuklarda suçta sürüklenme tüm dünyada artış göstermekte olan küresel bir sorundur. Bir çocuğu suçta sürükleyen nedenler bireysel, ailesel ve çevresel faktörler olarak sınıflandırılabilir. Bu temel faktörlerin yanında psikopatoloji ile ilişkili özelliklere sahip olmak, akran zorbalığına zorba veya mağdur olarak dahil olmak, benlik saygısı ve psikolojik sağlamlık düzeyleri de suçta sürüklenme sürecinde önemli etkenler olabilir. Özellikle bir grup olan suçta sürüklenen çocuklarla ilgili birçok çalışma yapılmış olsa da bu grupta akran zorbalığı, benlik saygısı ve psikolojik sağlamlık düzeyini aynı anda değerlendiren ve suçta sürüklenmemiş çocuklarla karşılaştıran bir çalışmaya alan yazında rastlanmamıştır. Çalışmamızda suçta sürüklenen çocukların psikopatoloji ile ilişkili özelliklerini, akran zorbalığına zorba veya mağdur olarak katılma durumlarını, benlik saygısı ve psikolojik sağlamlıklarını değerlendirmek, suçta sürüklenmeyen çocuklarla kıyaslamak, suçta sürüklenen çocuklarda bu değişkenlerin birbirleri ile olan korelasyonunu incelemek ve suçta sürüklenmeye etki eden risk faktörlerini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini, Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Adli Polikliniği'ne adli merciler tarafından yönlendirilmiş suçta sürüklenen çocuklar ve daha önce suçta karışmamış, ek tıbbi ve psikiyatrik hastalığı olmayan çocuklar oluşturmaktadır. Araştırmaya 101 suçta sürüklenen çocuk ve 100 suçta sürüklenmeyen çocuk dahil edilmiştir. Suçta sürüklenen çocuklara ve kontrol grubundaki çocuklara Conners Wells Ergen Özbildirim Ölçeği-Uzun Formu (CWEÖÖ-U), Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği (AZBÖ), Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (AZKBÖ), Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ) ve Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği-12 (ÇGPSÖ-12) formları, ebeveynlere ise sosyodemografik özellikleri kapsayan bilgi formu yüz yüze görüşme yöntemiyle araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Çalışmamızın sonucunda, suçta sürüklenen çocukların %80,2'sinin (n=81) erkek cinsiyette olduğu, suçta sürüklenen çocukların %25,7'sinin (n=26) ise okula gitmediği ve akademik başarılarının kontrol grubuna göre düşük olduğu, Suçta

Sürüklenen Çocuk (SSÇ) grubundaki çocuklarda başta Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) olmak üzere Davranım Bozukluğu (DB), Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu (KOKGB) ve Özgül Öğrenme Bozukluğu (ÖÖB) tanılarının bulunduğu, ailelerinin geniş ya da parçalanmış aile yapısında olduğu, düşük gelirli ailelerde yaşadığı, ebeveynleri ve ev içi uyum düzeylerinin kötü olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda SSÇ grubunda en sık işlenen suç türünün kasten yaralama ve ikinci sırada hırsızlık suçu olduğu gözlenmiştir. Kontrol grubuna göre SSÇ grubundaki çocukların benlik saygısı ve psikolojik sağlamlık düzeyinin düşük olduğu, daha fazla akran zorbalığına dahil oldukları, aynı zamanda CWEÖÖ-U tüm alt boyutlarında (aile, duygusal, davranım, bilişsel ve dikkatsizlik, öfke kontrolü ve hiperaktivite) daha çok problem yaşadıkları bulunmuştur. Çalışmamızda RBSÖ puanları ile AZBÖ, AZKBÖ ve CWEÖÖ-U puanlarının ters yönde ilişkili olduğu; RBSÖ puanları ile ÇGPSÖ puanlarının ise aynı yönde ilişkili olduğu; CWEÖÖ-U puanları ile AZBÖ ve AZKBÖ puanlarının aynı yönde ilişkili olduğu; AZBÖ puanları ile AZKBÖ puanlarının aynı yönde ilişkili olduğu ve CWEÖÖ-U, AZBÖ ve AZKBÖ puanları ile ÇGPSÖ puanı arasında ters yönde ilişki olduğu saptanmıştır. Çalışmamızda yapılan lojistik regresyon analizi sonucunda ise anne ve baba eğitiminin düşük olması, aylık gelirin düşük olması, ders başarısının, ev içi uyumun ve ebeveynlerle ilişkinin kötü olması, psikolojik sağlamlığın düşük olması, anne ve babanın ayrı olması veya ebeveynlerden birinin olmaması, ailedeki çocuk sayısının artması, ailede ortanca veya daha sonra doğan çocuk olmak, benlik saygısının düşük-orta düzeyde olması, CWEÖÖ-U ölçeği aile, duygusal, davranım, bilişsel ve dikkatsizlik, öfke kontrolü ve hiperaktivite problemleri alt boyutlarındaki puanların yükselmesi, açık saldırı, alay ve korkutma/sindirime alt boyutlarında zorba ve kurban olmak, ilişkiel saldırı ve kişisel eşyaya saldırı alt boyutunda akran zorbalığı kurbanı olmak suça sürüklenme üzerinde anlamlı şekilde yükseltici risk faktörü olarak saptanmıştır. Sonuç olarak, çalışmamız SSÇlerde akran zorbalığını ve mağduriyetini, psikolojik sağlamlık ve benlik saygısı düzeylerini değerlendirmesi ve kontrol grubu ile karşılaştırması açısından önemlidir. Çalışmamız suça sürüklenme açısından risk faktörlerinin belirlenmesi, akran zorbalığına zorba veya mağdur olarak katılmanın, benlik saygısı ve psikolojik sağlamlığın önemine vurgu yapmış olması ve sahada bu

alanda yapılabilecek müdahale programlarına yol gösterici olabilmesi açısından literatüre katkı sağlamış olabilir.

**Anahtar Kelimeler:** Suça sürüklenen çocuk, akran zorbalığı, benlik saygısı, psikolojik sağlamlık

## SUMMARY

### **Examining the Relationship between Psychometric Properties of Delinquency Juvenile and Peer Bullying, Self-Esteem and Psychological Resilience and Comparison with Healthy Controls**

Dr. Merve ÜNSAL

Juvenile delinquency is a global problem that is increasing all over the world. The reasons that lead a child to crime can be classified as individual, family and environmental factors. In addition to these basic factors, involvement in peer bullying as a bully or victim, self-esteem and psychological resilience levels can also be important factors in the process of being dragged into crime. Although many studies have been conducted on children who are pushed into crime, which is a special group, no study has been found in the literature that evaluates the level of peer bullying, self-esteem and psychological resilience in this group and compares it with children who have not been pushed into crime. In our study, it was aimed to determine the features associated with psychopathology of children who were dragged into crime, to evaluate their participation in peer bullying as a bully or victim, their self-esteem and psychological resilience, to compare them with children who were not dragged into crime, to examine the correlation of these variables with each other in children who were dragged into crime, and to determine the risk factors that affect being dragged into crime. The research sample consists of delinquent juvenile referred to Pamukkale University Faculty of Medicine Child and Adolescent Mental Health and Diseases Forensic Polyclinic by judicial authorities and children who have not been involved in crime before and who do not have additional medical or psychiatric diseases. 101 delinquent juvenile and 100 nondelinquent juvenile (ages 12-18 years old) were included in the research. Connors Wells Adolescent Self-Report Scale-Long (CWASS-L), Peer Bullying Bully Identification Scale (PBBIS), Peer Bullying Victim Identification Scale (PBVIS), Rosenberg Self-Esteem Scale (RSES) and Child and Youth Psychological Resilience Scale-12 (CYPRS-12) forms were administered to the delinquent juveniles and children in the control group, and the information form covering sociodemographic characteristics was administered to the parents by the researcher via face-to-face interview method. As a result of our study, 80.2% (n=81) of the delinquent juvenile group were male, 25.7% (n=26) of the children did not go

to school, their academic achievement was low, and they were diagnosed with CD, ODD and SLD, especially ADHD. Delinquent juvenile group has been found that their families have a large or fragmented family structure, they live in low-income families, and their parental and domestic harmony levels are poor. At the same time, it was observed that the most frequently committed crime type in the delinquent juvenile group was intentional injury and the second was theft. Compared to the control group, children in the delinquent juvenile group had lower levels of self-esteem and psychological resilience, were more involved in peer bullying than the control group, and were also more likely to have higher levels of CWASS-L subscales (family, emotional, behavior, cognitive and inattention, anger management and hyperactivity) they were found to have problems. In our study, RSES scores and PBBIS, PBVIS and CWASS-L scores were inversely related; RSES scores and CGPSS scores are related in the same direction; CWASS-L scores and PBBIS and PBVIS scores were related in the same direction; It was determined that PBBIS scores and PBVIS scores were related in the same direction, and there was an inverse relationship between CWASS-L, PBBIS and PBVIS scores and CYPRS-12 score. As a result of the logistic regression analysis conducted in our study, it was found that the education of the mother and father was low, monthly income was low, academic success, domestic harmony and relationship with parents were poor, psychological resilience was low, parents were separated or one of the parents was absent, and the number of children in the family increased. , being the middle or later born child in the family, low-medium level self-esteem, increased scores in the family, emotional, behavioral, cognitive and inattention, anger management and hyperactivity problems sub-dimensions of the CWASS-L scale, open attack, ridicule and intimidation/intimidation. Being a bully/victim in the sub-dimensions and being a victim of peer bullying in the relational attack and personal property attack sub-dimensions were found to be significantly increasing risk factors for being dragged into crime. As a result, our study is important in terms of evaluating peer bullying and victimization, psychological resilience and self-esteem levels in delinquent juvenile and comparing it with the control group. Our study may have contributed to the literature in terms of determining the risk factors in terms of being dragged into crime, emphasizing the importance of participating in peer



bullying as a bully or victim, self-esteem and psychological resilience, and providing guidance for intervention programs that can be done in this field in the field.

**Keywords:** Juvenile delinquency, peer bullying, self-esteem, psychological resilience

## 1. GİRİŞ

Ceza hukukunda, devletin yasal düzeninde bireye netice ve yaptırım uygulayabildiği davranış olan suç, insanlığın ilk zamanlarından beri araştırmalara konu olmuştur. Suç, dünyadaki tüm toplumları ilgilendiren, önemli bir sorun olmaya devam eden, dinamik ve evrensel bir kavramdır (1). Çocuk Koruma Kanunu'na göre suça sürüklenen çocuk, yasalarda suç olarak tanımlanmış bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik önlemi kararı alınan çocuk olarak tanımlanmaktadır (2). Evrensel sorun halini alan çocuk suçluluğu oranları gün geçtikçe hızlı bir artış göstermektedir (3). Biyolojik ve psikolojik pek çok değişikliğin meydana geldiği, kaos dönemi olarak da bilinen ergenlik dönemi suça sürüklenme bakımından riskli bir evredir (4).

Çocuk suçluluğu işlenen suçun türü, sebebi ve özellikleri açısından erişkin suçlarından değişiklik gösterdiği için hukuki boyutunun yanında psikolojik ve pedagojik boyutu olan bir kavramdır (5). Çocuklar ve yetişkinlerdeki suç kavramı arasındaki en önemli fark, suç işlenen dönemin sorunlu dönem olarak tanımlanan ergenlik çağına denk gelmesidir (6). Diğer önemli farklılık ise keşif davranışı, yeni bir şeyler deneme isteği, macera arama ve akran grubuna dahil olma isteği gibi suç işlemenin altında yatan motivasyon kaynaklarıdır (7). Ergenleri suça iten nedenlerin belirlenmesi, gerekli önlemlerin alınması ve ergen suçluluğuna yönelik müdahale programlarının geliştirilebilmesi için çok önemlidir (8).

Çocuk suçluluğu ile ilişkilendirilen bazı psikopatolojik özellikler bulunmaktadır. Örneğin aile içi yaşanan problemlerin çocuk suçluluğu üzerine %26,3'lük bir oranla etki ettiği gösterilmiştir (9). Yine Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğunun erken yaşamda davranış sorunlarının gelişmesiyle ve suç işleme riskinin artmasıyla yakından bağlantılı olduğu belirtilmiştir (10,11). Benzer şekilde hiperaktif çocukların hem gençlik hem de yetişkin suçluluğu açısından risk altında oldukları belirtilmiştir (12). Bir diğer özellik olarak suça sürüklenen çocukların suça karışmayanlara göre daha fazla reaktif saldırganlık gösterdiği saptanmıştır (13). Aynı zamanda suç davranışının olumsuz duygular yaşarken harekete geçme eğilimiyle ve stres altındayken duyguyu kontrol etmedeki zorluklarla ilişkili olduğu bulunmuştur (14).

Akran zorbalığı kasıtlı bir şekilde karşı tarafa zarar verme amacıyla yapılan ve aralarında güç dengesi olmayan birey ya da bireyler arasında gerçekleşen sürekli saldırgan bir davranış şeklinde tanımlanır (15). Bir başka deyişle akran istismarı, güç sahibi olan veya kendisini daha güçlü algılayan kişilerin bireysel amaç ve menfaatleri için zayıf olan bireylere karşı fiziksel, psikolojik, sosyal veya sözel olarak uyguladıkları, uygulanan kişiye sıkıntı ve stres yaratan, tekrar eden saldırılar olarak tanımlanabilir (16).

Zorbalık yapanların genellikle bedensel ve emosyonel olarak daha kuvvetli oldukları, diğerlerine liderlik etmeyi sevdikleri ve diğerlerini kontrol altına alma gereksinimi duydukları, şiddeti olumlu bir özellik olarak gördükleri, dürtü kontrollerinin zayıf olduğu ve başkalarının duygularına karşı duyarsız oldukları saptanmıştır (17,18). Akran zorbalığı kurbanı olan çocukların ise genellikle kendine güveni ve benlik saygısı düşük, yalnız, sosyal açıdan izole, kolayca hükmedilir ve boyun eğen, duyarlı, sessiz ve anksiyöz mizaç özelliklerine sahip oldukları bulunmuştur (17). Akran zorbalığı alanında yapılan 205 çalışmayı inceleyen bir meta-analiz çalışması akran zorbalığı kurbanlarının akranları tarafından kabul edilmediğini ve toplam arkadaş sayılarının az olduğunu bulmuştur (19).

Yapılan çalışmalar zorbalık yapan çocukların ergenlik ve yetişkinlik döneminde daha çok suç işlediğini göstermektedir (20,21). Başka bir çalışmada ise akran mağduriyetinin gençlerin suç işlemesiyle önemli ölçüde ilişkili olduğu bulunmuştur (22). Benzer başka bir çalışmada zorbalığa veya siber zorbalığa maruz kalan ve bunun sonucunda olumsuz duygular yaşayan gençlerin suç işleme olasılığının daha yüksek olduğu gösterilmiştir (23).

Benlik saygısı bireyin kendisi hakkındaki olumlu veya olumsuz görüşlerinin bütünü olarak tanımlanmıştır (24). Yetersiz öz kontrole sahip dürtüsel bir ergen aynı zamanda olumsuz bir benlik saygısına sahipse; saldırgan veya suçlu davranış sergileme riskinin arttığı ve olumlu bir kendilik algısının ergenlikte daha az dışa vurma sorunlarıyla ilişkili olduğu yapılan çalışmalarda gösterilmiştir (25). Benlik saygısı düzeyi ile saldırganlık, antisosyal davranış ve suçluluk gibi dışsallaştırma sorunları arasındaki ilişkinin incelendiği bir başka çalışmada da benzer şekilde düşük benlik saygısı ile dışsallaştırma sorunları arasında güçlü bir ilişki olduğu bulunmuştur (26).

Psikolojik sağamlık kavramı ise bireyin içsel ve dışsal risk ve koruyucu faktörleri arasındaki etkileşimin sonucunda oluşan ve yaşanan negatif bir olayın etkilerini değiştirmeye yardım eden bir süreç olarak kavramsallaştırılmıştır (27–29). Psikolojik sağamlık genellikle, kişinin suç işleme gibi olumsuz sonuçlara yol açabilecek durumlarla (istismar veya ihmal edilme, şiddete tanık olma veya yoksulluk içinde yaşama) karşı karşıya kalmasına rağmen olumlu uyum sağlama veya başarıya ulaşma yeteneğidir (30). Davranım sorunları, suça sürüklenme ve psikiyatrik hastalıkların ergenlik döneminde başlama ihtimalinin yüksek olduğu göz önüne alındığında psikolojik sağamlık düzeyinin bu dönemde önemi daha da artar (31).

Alanyazın incelendiğinde, ülkemizde suça sürüklenen çocuklarda akran zorbalığı, benlik saygısı ve psikolojik sağamlık düzeylerini aynı anda inceleyen başka bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Yapacağımız çalışma ile suça sürüklenen çocukların psikopatoloji ile ilişkili özellikleri, akran zorbalığına dahil olma durumları, benlik saygısı ve psikolojik sağamlık düzeylerinin belirlenmesi ve kontrol grubu ile kıyaslanması ve bu değişkenlerin suça sürüklenme üzerine etkilerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

## **2. GENEL BİLGİLER**

### **2.1.SUÇ KAVRAMI**

Suç dünyadaki tüm toplumları ilgilendiren, önemli bir sorun olmaya devam eden dinamik ve evrensel bir kavramdır (32). Ceza hukukunda devletin yasal düzeninde bireye netice ve yaptırım uygulayabildiği davranış olan suç, insanlığın ilk zamanlarından beri araştırmalara konu olmuştur (33). Latince suçluluk anlamına gelen “delinquere” kelimesi “de” “uzakta” anlamına gelen ve “terk etmek” anlamına gelen “linquere” kelimesinden türetilmiştir ve toplumun beklentileri ile ters düşen, toplumsal normlardan sapma şeklinde ortaya çıkan ve cezalandırılması gereken davranışlar olarak tanımlanmıştır (34–36).

Birçok tanımı yapılmış olmasına rağmen toplumdan topluma, aynı toplum içinde mekâna, zamana ve farklı sosyal statüye göre değişim göstermesi nedeniyle suç kavramını tanımlamak güçtür ve henüz ortak bir tanımda uzlaşılmamıştır (35,37).

### **2.2. SUÇ DAVRANIŞINI AÇIKLAYAN TEORİLER**

Pek çok kuramcı, suçluları ve suç davranışını tek bir kategoride açıklamanın yararlı olmadığını savunmuştur ve suç kavramının biyolojik, psikolojik ve sosyolojik teoriler olmak üzere üç başlıkta açıklanabileceğini ileri sürmüştür (34). Davranım sorunları ve suçluluğu ön gören en önemli risk faktörleri arasında dürtüsellik, düşük IQ puanı ve okul başarısı, zayıf ebeveyn denetimi, cezalandırıcı veya düzensiz ebeveyn disiplini, soğuk ebeveyn tutumu, çocuğun fiziksel istismarı, ebeveyn çatışması, parçalanmış aileler, antisosyal ebeveynler, geniş aile yapısı, düşük aile geliri, antisosyal akranlar, yüksek suç oranı olan okullar ve yüksek suç mahalleleri yer alır (38). Fairchild ve arkadaşları tarafından incelenen risk faktörleri ise kişilik yapısı, genetik ve nörobiyolojik faktörlerle ilgilidir (39). Genel olarak genetik ve çevresel faktörler arasındaki etkileşim suçlu davranış çeşitliliğini en iyi şekilde açıklamaktadır (40).

#### **2.2.1. Genetik ve Nörobiyolojik Teoriler**

Genetik yaklaşımlar suç davranışının çocuğun genetik özelliklerinden kaynaklandığını ileri sürmektedir.

İkiz ve evlat edinme çalışmaları hem genetik hem de çevresel faktörlerin antisosyal ve suçlu davranışlara önemli bir katkı sağladığını göstermiştir (41). Yaşları 11-18 arasında değişen 553 monozigotik ve 558 dizigotik ikizlerle yapılan başka bir çalışmada, suçlu akranlara sahip olma ve davranım sorunları açısından değerlendirildiğinde genlerin hem suçlu akranlara sahip olma hem de suçlu akranlara sahip olma ile davranış sorunları arasındaki korelasyona katkısının olduğu bulunmuştur (42). Ulusal Ergen Sağlığı Boylamsal Çalışmasından alınan ikiz çiftleri analiz ederek yapılan bir çalışmada, istatistiksel modellerin sonuçları, genetik faktörlerin ergen suçluluğundaki varyansın yaklaşık %40 ile %45'ini açıkladığını, geri kalan varyansın ise paylaşılmayan çevreye atfedilebileceğini ortaya çıkarmıştır (43). Yine ikizlerle yapılan bir çalışmada hem öz kontrolün hem de uyuşturucu kullanan arkadaşlarla temasın genetik faktörlerden ve paylaşılmayan çevreden etkilendiği, paylaşılan ortamın ise nispeten küçük ve tutarsız etkiler sergilediği gösterilmiştir (44). Kardeşlerle yapılan çalışmalarda da suçlu bir kardeşe sahip olmanın suç işleme açısından potansiyel bir risk faktörü olduğu gösterilmiştir (45).

Aynı zamanda son 50 yılda birçok çalışma “Klinefelter Sendromu” veya “Jacobs Sendromu” olarak bilinen XYY trizomisine odaklanmıştır. 47, XYY kromozom yapısına sahip erkeklerin iki tane Y kromozomu taşımalarından dolayı daha saldırgan olduğu ve suç davranışı sergileme risklerinde artış olduğu düşünülmüştür ancak hiçbir çalışma 47,XYY genotipi ile belirli fiziksel, nörolojik veya psikolojik özellikler arasında doğrudan ve kesin bir korelasyon belirleyememiştir (46). İsveç'te 17-18 yaş arası toplam 1467 genç ile yapılan bir çalışmada suçlu davranışla ilgili 5-Hidroksitriptamin Linkes Polymorphic Region (5-HTTLPR) genotipi ile aile sosyoekonomik durumu arasındaki ilişkiyi araştırmak amaçlanmış ve çocuk suçluluğuyla ilgili olarak ailenin sosyoekonomik durumu ile 5-HTTLPR genotipi arasında bir etkileşim olduğu bulunmuştur (47). Ülkemizde yakın zamanda yapılan bir tez çalışmasında suça eğilim ve serotonerjik genlerin düzenlenmesinde görevli olan TPH2 ile SLC6A4 genlerinin ekspresyonunu incelenmiş ve TPH2 için 3,91 katlık, SLC6A4 için ise 2,82 katlık bir değişim ve daha düşük ekspresyon olduğu bulunmuştur (48). Yaşları 17-18 arasında değişen 1.825 lise öğrencisi ile yapılan bir çalışmada öğrencilerin kötü muameleye uğrama sonucunda suça sürüklenme risklerinin; MAOA-VNTR polimorfizmin kısa varyantını taşıyan erkek çocuklarının

ve bir veya iki uzun varyantını taşıyan kız çocuklarının bu varyantları taşımayan diğer çocuklara göre daha yüksek olduğu gösterilmiştir (49).

Genetik faktörlerin yanı sıra nörobiyoloji alanı da suç davranışının incelenmesi açısından önemli veriler ortaya koymaktadır.

Duygu regülasyonu ve agresyon davranışında önemi keşfedilen “serotonin” nörotransmitter düzeyinin saldırganlık ve suç davranışı ile ilişkili olduğu öne sürülmüştür (50). Yetişkin suçluların frontal kortekslerinde saldırganlığın düzenlenmesi ve bilişsel fonksiyonlarda önemli görevi olan dopamin düzeylerinin kontrollere göre daha yüksek olduğu (51); orbitofrontal kortekslerinde ise saldırganlığın engellenmesiyle ilişkili olan serotonin düzeylerinde anormallikler olduğu gösterilmiştir (52).

Suçlularda fonksiyonel beyin görüntüleme çalışmaları üzerine yapılan bir gözden geçirmede şiddet ve saldırganlık düzeyleri yüksek olan ve ıslahevlerinde kalan ergenlere şiddet içerikli görüntüler izletildiğinde fonksiyonel manyetik rezonans görüntülemelerinde fusiform girusta daha fazla aktivite olduğu, pozitron emisyon tomografisi (PET) görüntülemesinde ise yetişkin suçlularda prefrontal korteks ve diğer subkortikal alanlarda daha düşük metabolik aktiviteye sahip olduğu bulunmuştur (53).

Yapılan diğer çalışmalarda ise 16 suça sürüklenen ve 14 suça sürüklenmeyen çocukla yapılan bir karşılaştırma çalışmasında çocuk suçluluğunun yüksek trombosit plazma serotonin düzeyleriyle ilişkili olduğu bulunmuştur (52). Başka bir çalışmada ise saldırgan davranışları nedeniyle adli hastanelerde yatan hastalarda artmış serum kreatin kinaz (CK) düzeyi saptanmıştır (54,55). Yüksek güvenilirli adli psikiyatri hastanesinde suçlularla yapılan bir araştırmada ise olgu grubunda sT3 ve sT4 düzeyleri kontrol grubuna göre önemli derecede yüksek bulunmuştur ve bu çalışma suç işleyen bireylerin serum tiroid hormon düzeylerinin dürtüsellik ve saldırganlık ile ilişkili olabileceğini göstermiştir (56).

### **2.2.2. Psikolojik Teoriler**

Psikolojik teoriler, bireyi suç davranışına yönelten güdüleyicilere, bireysel ve kişilerarası faktörlere odaklanmakta ve bireylerin hayatlarındaki önemli kişilerle olan

deneyimleri sonucunda oluşan ruhsal bozukluklar nedeniyle suça yöneldiklerini kabul etmektedir (34).

Suç ve suçluluğu anlamak için çeşitli psikolojik teoriler kullanılmıştır. Gözden geçirilen başlıca perspektifler; öğrenme teorileri, zekâ teorileri, kişilik teorileri, psikopati teorileri ve bilişsel ve sosyal gelişim teorileridir (57).

### ***2.2.2.1. Psikoanalitik Teoriler ve Suç Davranışı***

Sigmund Freud suç kavramının psikoanalitik anlamda tanımlanması açısından öncül olan ilk kişidir ve kuramını insanın kişiliğindeki parçaların etkileşimine dayandırmıştır. Psikoanalitik teori, erken çocukluk deneyimlerine ve bir gencin duygusal gelişim aşamalarındaki ilerlemesine ilişkin yaşantıların nasıl sapkın davranışlarla sonuçlanabileceğine vurgu yapar (58). Alt benlik (id) haz ilkesi ile hareket eder, acıdan kaçınır ve isteklerinin hemen yerine getirilmesini ister. Benlik (ego) ise gerçeklik ilkesi ile hareket eder; id ve süperegö arasında denge sağlayan unsurdur. Üst benlik (süperegö) ise ahlak ilkesi ile hareket eder; ana babadan öğrenilenlerin sonucunda toplum tarafından kabul gören doğruyu yapmayı hedefler (34). Psikoanalitik kuram; ergenlik döneminde ortaya çıkma eğilimi gösteren diğer davranış bozuklukları gibi çocuk suçluluğunu da kişinin süperegosu ile oral, anal ve fallik dürtüleri arasındaki içsel mücadele ile açıklar (59,60).

Bu kurama göre çocuk suçluluğu yalnızca bir kişinin süperegosunun çok katı olması veya suç eğilimlerine sahip olmasıyla değil; ergenlik döneminde yeniden canlanan ilkel, şiddet içeren ve ahlak dışı dürtülere karşı koyamayacak kadar zayıf, kusurlu veya eksik olmasıyla da açıklanabilir (60). Süperegönun uygunsuz oluşumundan sorumlu olan anne yoksunluğu, tutarsız disiplin ve oedipus kompleksinin çözülmesinde yaşanan aksaklıklar bireyin alt benlik egemenliğinde yaşamını devam ettirmesine neden olabilir (61).

Tüm bu açıklamalara rağmen psikoanalitik kuramın suç davranışını açıklamada bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Ruhsal yapıdaki dengesizlikler suçlulara özgü değildir; ayrıca bu kuram suçun neden bazı durumlarda işlenip bazı durumlarda işlenmediğine bir açıklama getirememektedir.



### **2.2.2.2. Ahlaki Gelişim Teorileri ve Suç Davranışı**

Piaget ve Kohlberg suç kavramını bilişsel gelişim ve buna paralel olarak ahlaki gelişim teorileri ile açıklamaktadır. Ergenlerdeki suç davranışı konuyla ilgili araştırmalarda ahlaki muhakeme ile önemli oranda ilişkilendirilmiştir (62,63).

Piaget'e göre ahlaki gelişim süreci, "ahlaki gerçeklik" ve "özerk ahlak" evresi olarak tanımlanan iki farklı devreyi kapsamaktadır. Ahlaki gerçeklik evresinde, çocuk yetişkinlerin koyduğu kurallara bağlıdır ve onları neden-sonuç ilişkisi aramaksızın kabul eder. İkinci evre olan özerk ahlak evresinde ise çocuk kuralları içselleştirir, bağlama göre kuralların değişebileceğini kabullenir ve kuralları içselleştirip vicdan gelişimi ile birlikte günlük kararlarında kuralları uygulayabilir hale gelmektedir (64,65).

Kohlberg ise ahlak gelişim sürecini sırası ile "gelenek öncesi", "geleneksel" ve "gelenek sonrası" olmak üzere üç evrede incelemektedir (64). Kohlberg, gelenek öncesi ahlak evresinde kalan çocukların daha kolay suç davranışı sergileyebileceğini belirtmektedir. Yapılan çalışmalar suçlu kişilerin suç işlememiş kişilere göre daha düşük bir ahlaki yargılama aşamasında olduğunu göstermiştir (66).

### **2.2.2.3. Öğrenme Teorileri ve Suç Davranışı**

Sosyal öğrenme kuramının savunucusu olan Albert Bandura; öğrenmenin sosyal ortamda diğerleri ile etkileşim, başkalarını gözlem ve model alma yoluyla gerçekleştiğini savunmaktadır (67). Bandura'nın çalışmalarının konusu genellikle saldırganlık ile ilgilidir ve psikolojide sosyal öğrenme teorisinin kabul görmesini sağlayan çalışma ise "Bobo Doll" deneyidir (67).

Bandura saldırgan davranışların öğrenildiğini ve saldırganlığın temelinde doğrudan veya dolaylı olarak çevresel tecrübelerin etkili olduğunu ifade etmiştir. Tam tersi açıdan bakıldığında ise saldırganlığın hiç öğrenilmemesi veya sonradan kazanıldığı için sönmelenmesinin mümkün olduğu belirtilmiştir (68).

Sosyal öğrenme teorisine göre öğrenmeyi sağlayan esas belirteçler ödül ve cezadır. Bir davranışın ödüllendirilmesi bu davranışın daha sonraki süreçlerde artmasına (olumlu pekiştirici); cezalandırılması ise daha sonraki süreçlerde azalmasına sebep olur. Hırsızlık, terör, tehdit, hakaret, mala zarar verme, cinsel istismar, siber

suçlar ve çeşitli bağımlılıklar gibi olumsuz davranışlar çevre tarafından beğenilen ve ödüllendirilen faaliyetlerde olduğu gibi genellikle öğrenme süreçlerinin sonucunda oluşmakta ve pekişmektedir (69). Bu teori bağlamında yasal düzenlemeler yapılırken cezaların caydırıcı olması önemlidir (67).

### **2.2.3. Sosyolojik Teoriler**

Suç kavramının sosyolojik açıdan analiz edilmesi ve kişileri suça sürükleyen hukuki, kültürel, ideolojik, siyasi, ekonomik birçok faktöre değinerek suç olgusunun disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınması kriminoloji bilimine çok fayda sağlamaktadır (70). Suç davranışını inceleyen sosyolojik teoriler sosyal yapı, sosyal süreç ve sosyal çatışma teorileri olmak üzere toplam üç başlıkta inceleyebilir (35).

#### **2.2.3.1. Sosyal Yapı Teorileri ve Suç Davranışı**

Sosyal yapı teorisi, suç davranışının toplum yapısının sonucu olarak oluştuğunu ve toplum yapısının özelliklerine bağlı olarak değiştiğini esas almaktadır. Sosyal yapı teorisi açısından suç davranışını açıklamaya çalışan alt teoriler ise işlevselci, gerilim, alt kültür ve sosyal ekoloji teorileri olarak sayılabilir (35).

İşlevselci teorinin önde gelen isimlerinden Durkheim'a göre suç bir toplum için olmazsa olmazdır ve aynı zamanda suç davranışı toplumsal değişim için zorunlulukları beraberinde getirdiği için işlevseldir (71).

Gerilim teorisi, suçun nedenini toplumun sosyal organizasyonu olarak görmektedir; suçlu kişilerin davranışlarını normal olmayan toplum şartlarına yanıt verme olarak değerlendirir (72).

Alt kültür teorisi toplumun alt sınıfında bulunan erkeklerin ergenlik döneminde suça ve suç çetelerine yönelmesini açıklayabilmek amacıyla ortaya atılmış olan teoridir (6). Cloward ve Ohlin alt sınıfa ait kişilerin amaçlarına ulaşırken farklı yollar bulmakta zorlanabildiklerini ve bu kişilerin ilk olarak şiddet gibi işlevsiz yollara başvurabildiklerini belirtmişlerdir (73).

Sosyal ekoloji teorisinin savunucularından Shaw ve McKay ise suç ve suçluluğun insanın yapısında doğuştan olmadığını, sorunun daha çok yaşanan coğrafi bölge ile ilişkili olduğunu kabul etmemişlerdir. Suç oranı yüksek olan bölgelerde nüfus

artışı, fakirlik, sağlık hizmetleri, suçluluk ve eğitim gibi sorunlarla ilgilenecek olan kurumların yetersizliğinden dolayı sosyal kontrolün sağlanamadığını vurgulamaktadırlar (74).

### ***2.2.3.2. Sosyal Süreç Teorileri ve Suç Davranışı***

Sosyal süreç teorileri sosyal öğrenme, sosyal bağ ve sosyal etiketlenme teorilerini içermektedir (35).

Sosyal öğrenme teorisi biyolojik ve psikolojik teorilerden farklı olarak suç davranışının kişisel özelliklerden ve sosyoekonomik durumdan kaynaklanmadığını; bireyi etkileyen öğrenme süreçlerinin sonucunda suçun geliştiğini savunur (67).

Sosyal bağ kuramının öncüsü olan Travis Hirschi'ye göre aileye, kendi yaş grubundaki bireylere, arkadaşlara ve okula bağlılık genci suç sayılan davranışlardan koruyan faktörlerdir (75). Hirschi'ye göre bir gencin sosyal bağ kurduğu kişisel ve çevresel ilişkileri yetersizse suç davranışlarında artış olacaktır (76).

Sosyal etiketlenme teorisi ise; suçlu veya fail olarak damgalanmak bireyin toplumdan dışlandığı yönünde bir algıya kapılmasına ve diğer suçlularla ilişkisinin güçlenmesine neden olarak bireyin başka suçlar işlemesi üzerinde etkili olduğunu varsayar (77).

### ***2.2.3.3. Sosyal Çatışma Teorileri ve Suç Davranışı***

Çatışma teorisi, suçluluğu kapitalist toplumun yarattığı şartlara bir tepki olarak değerlendirmektedir. Sanayileşme ile makine gücünün önem kazanması ve insan gücüne olan ihtiyacın azalması sonucunda gençlerin gelecekte becerili ve eğitim görmüş olmakla ilgili hedeflerinin azaldığı öne sürülmüştür. Bu teoriye göre daha düşük ücretli işlerde çalışarak toplumdan dışlanan gençlerin suça sürüklenme ihtimali de artmaktadır (34).

## **2.3. SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUK KAVRAMI**

Fiziksel, duygusal, maddi ve sosyal olarak başkasının bakımına ve korumasına gereksinimi olan ve bu sebeple bir bakım verene (öncelikle ana veya baba) bağımlı, henüz kendi ihtiyaçlarını kendisi karşılayabilecek düzeyde olmayan bireye “çocuk” denir (78). Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne (1995) göre; ulusal kanunlarca daha erken

yaşta yetişkin olanlar dışında 18 yaşını tamamlamamış kişiler çocuk sayılmaktadır (79). Hukuki açıdan çocuk; 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 6. Maddesi b bendine göre “henüz 18 yaşını doldurmamış kişi” olarak tanımlanır (80).

İçinde bulunduğumuz çağda evrensel bir sorun haline gelen ve toplum için önemli sonuçları olan ciddi bir konu olan “suça sürüklenen çocuk” kavramının tanımına bakıldığında, 18 yaşın altındaki çocukların sapkın davranışlarının ürünü olan ve suç teşkil eden yasal bir terimdir (81,82). Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) 5395 sayılı 3/1-a 2. maddesine göre suça sürüklenen çocuk, yasalarda suç sayılan bir eylemi işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma başlatılan veya işlediği eylemden ötürü hakkında güvenlik tedbiri alınan çocuk olarak tanımlanmıştır (2).

### **2.3.1. Çocuk ve Ergenlerde Görülen Suç Davranışının Özellikleri**

Yapılan birçok araştırmada, ergenlik çağının suça sürüklenme bakımından riskli bir dönem olduğu gösterilmiştir (83). Ergenlik çağı ise çocukluk ve erişkinlik arasında kalan; biyolojik, ruhsal ve sosyal gelişimsel değişikliklerle karakterize olan, bir yandan fizyolojik değişikliklere uyum sağlamak, yaşam deneyimlerini bilişsel yetenekteki artışla bütünleştirmek, kimlik duygusu ve sosyal roller geliştirmek, meslek seçimi ve yetişkin rolüne hazırlanmak gibi pek çok stresin yaşandığı fırtınalı bir dönemdir (84). Suç işleme ve yaş arasındaki ilişkiye bakıldığında; eğrinin erken ergenlik döneminde yavaşça yükseldiği, orta ve geç ergenlik döneminde ise zirveye ulaştığı ve daha sonra erken yetişkinlik döneminde hızla azaldığı gösterilmiştir (4). Suç işleme oranının 16-17 yaş sonrasında düştüğünü gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (85).

Çocuklar tarafından gerçekleştirilen suçlar tür, sebep ve özellikleri açısından erişkin suçlarından değişiklik gösterdiği için hukuki boyutunun yanında psikolojik ve pedagojik boyutu olan bir kavramdır (5).

Çocuklar ve yetişkinlerdeki suç kavramı arasındaki en önemli fark, suç işlenen dönemin sorunlu dönem olarak tanımlanan ergenlik çağına denk gelmesidir (6). Diğer önemli farklılık ise keşif davranışı, yeni bir şeyler deneme isteği, macera arama ve akran grubuna dahil olma isteği gibi suç işlemenin altındaki motivasyon kaynaklarıdır (7).

### 2.3.2. Ergenlik Dönem Özellikleri ve Suç Davranışı

Ergenlik, çocukluk ve erişkinlik dönemi arasında kalan, kişinin henüz toplumsal bir mesuliyetinin olmadığı ancak toplumsal rolleri keşfedebileceği ve tecrübe edebileceği bir geçiş dönemidir (84). Fiziksel ve zihinsel büyümeden başlayarak, cinsel kimlik ve toplumsal kişiliğin oluşmasına dek bu dönemdeki bireylerin karşılaştıkları gelişim sorumlulukları düşünüldüğünde, geçiş dönemi kavramı yerine "kaos evresi" kavramı rahatça kullanılabilir (86).

Gesell'e göre ergen için otonomisini aramak, yeni fiziksel, cinsel, kognitif ve sosyal yetilerinden faydalanmasını sağlayan rolleri tecrübe etmek oldukça olağandır (86,87). Hall'e göre ergenlik, geleceğe yön verebilecek ve yaşamın akışını değiştirebilecek, psikososyal gelişimi etkileyen "fırtına ve stresler" dönemidir (88).

Beynin çocuklukta gelişimini tamamladığına ilişkin düşüncelerin tersine ergenlik evresinde de beyin yapısında birçok önemli değişikliğin meydana geldiği yakın dönemde yapılan çalışmalarda gösterilmiştir (89). Ergenlik, yüksek bilişsel işlevler ile sosyal ve duygusal davranışların altında yatan nörobiyolojik süreçlerin olgunlaşması için kritik bir dönemdir (90). Ergenlik genellikle, farklı zaman çizelgeleri boyunca olgunlaşan ve hem ortak hem de bağımsız biyolojik süreçlerin kontrolü altında gelişen beyin, davranışsal ve bilişsel sistemler arasındaki potansiyel ayrılıkların bir sonucu olarak özellikle hassasiyetin arttığı bir dönemdir (91).

Ergenlikte dikkat, ödül değerlendirilmesi, tepki engelleme ve hedefe yönelik davranmadan sorumlu olan beyin bölgeleri, geç çocukluk ve erken yetişkinlik boyunca yapısal ve işlevsel olarak yeniden organizasyona uğrar (90).

Ergenlik döneminde soyut muhakeme, dikkati değiştirme ve tepki engelleme gibi yürütücü fonksiyonlardan sorumlu beyin bölgesi olan prefrontal korteks (PFK) duygusal ve ödülle ilişkili motivasyonu harekete geçiren limbik sisteme (ventral striatum) göre daha geç olgunlaşır ve bu nedenle gençlerin erişkinlere göre daha tutarsız, mantıksız ve düşünmeden acele karar vermeleri şaşırtıcı bir durum değildir (90,92,93). Ergenlerdeki nörobilişsel modellere göre, ergenlik döneminde risk alma ve karar verme davranışları ile ödül sistemi arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Riskli davranışlar olumlu birtakım davranışlara neden olabildiği gibi, bu davranışların çok

ciddi sonuçları da olabilmektedir. Ergenlikte ön ve arka beyin bölgelerinin gelişmesindeki farklılık kortikolimbik ve frontal beyin bölgeleri arasında az gelişmiş bağlantılara yol açar.

Yapılan araştırmalarda, ergenlik evresinin suça sürüklenme ve riskli davranışlar bakımından kritik bir dönem olduğu ve suç oranlarının hemen hemen her toplumda 12 yaşından itibaren arttığı gösterilmiştir (83,94). Pek çok toplumda ömür boyu suça sürüklenme prevalansı 14-18 yaş arasındaki ergenlerde daha yüksek bulunmuştur (95). Özellikle 14 yaş çoğu ülkede çocukların suça en çok sürüklendiği yaş olarak belirlenmiştir (78,96). Amerika'da Pittsburg, Denver ve Rochester eyaletlerinde yürütülen bir çalışmada ise; suçlu gençlerin genellikle 16-17 yaşları arasında olduğu gözlenmiştir (97). Kanada İstatistiklerine bakıldığında 12 ile 17 yaşları arasındaki Kanadalı gençlerin bir suça karışma ihtimallerinin 25 yaş ve üzeri kişilere göre iki kat daha fazla olduğu; aynı zamanda 12 ile 17 yaş arası gençlerin toplam Kanada nüfusunun %7'sini oluştururken, polis tarafından suçla itham edilen kişilerin ise %13'ünü oluşturduğu gözlenmiştir (98).

Çocuk suçluluğu bireysel, ailesel, toplumsal, okul çevresi ve akran özellikleri gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanabilir (36). Ergenlikte suça karışmaya neden olabilecek ortak faktörler dürtüsellik ve düşünmeden eyleme geçme, engellenmeyle başa çıkamama, sosyal becerilerde eksiklik ve iletişim kurmada zorluk çekme, öfke kontrol sorunları, okulu bırakma ve bağımlılık şeklinde sayılabilir (99). Ergenlikte özerklik arayışı ve otonomi isteği ile sosyal bağların zayıf olması suça sürüklenme sebeplerindedir (94,100). Ergenin bağımsızlığını ispatlama gayreti, tecrübesizlik, yaptıklarının sonunu öngörememe (101) ve macera merakı (102) da bazı yıkıcı davranışlar göstermesine neden olabilir. Ayrıca bu dönemde ergen akran gruplarına körü körüne güvenebilir, akran baskısı nedeniyle risk alıp antisosyal davranışlar gösterebilir (103,104).

#### **2.4. DÜNYADA ve ÜLKEMİZDE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLAR**

Büyük bir evrensel sorun halini alan çocuk suçluluğu oranları gün geçtikçe hızlı bir artış göstermektedir (3,103).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2022 yılı verilerine göre kolluk birimlerine ulaştırılan çocukların karıştığı vaka sayısının 2022’de 2021’e kıyasla %20,5 oranında artarak toplamda 601.754’e ulaştığı saptanmıştır. Bu olaylarda çocukların 206.853’ünün suça sürüklenme sebebiyle, 12.684’ünün kabahat işlediği iddiasıyla, diğerlerinin ise başka sebeplerden ötürü kolluk birimlerine getirildiği belirlenmiştir. Bu çocukların %37,8’i yaralama, %25,2’si hırsızlık, %4,5’i uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak ya da satın almak, %4,2’si pasaport kanununa muhalefet suçu, %4,1’i ise tehdit suçu işlediği saptanmıştır (105).

TÜİK’in 2011 ve 2020 tarih aralığına ait ceza infaz kurumuna giren 12-18 yaş arası suça sürüklenen 86211 hükümlü çocuğun verileri kullanılarak yapılan bir araştırmada, suça sürüklenen çocukların cinsiyet bazında dağılımı incelendiğinde, çocukların 83795’inin (%97,2) erkek çocuklarından, 2416’sının (%2,8) ise kız çocuklarından oluştuğu tespit edilmiştir (8). Suça sürüklenen çocukların yıl bazında dağılımı incelendiğinde, çocukların 1665’inin (%2) 2011 yılında, 3069’unun (%3,5) 2012 yılında, 6132’sinin (%7,1) 2013 yılında, 7595’inin (%8,9) 2014 yılında, 8993’ünün (%10,4) 2015 yılında, 9201’inin (%10,6) 2016 yılında, 11805’inin (%13,6) 2017 yılında, 14502’sinin (%16,9) 2018 yılında, 13015’inin (%15,1) 2019 yılında, 10234’ünün (%11,9) ise 2020 yılında suça sürüklendiği tespit edilmiştir (8).

Suçta sürüklenen çocukların suç işledikleri illere göre dağılımı incelendiğinde, suça sürüklenen çocuk sayısının en çok İstanbul (n=15696, %18,2) ilinde olduğu, bunu İzmir (n=8206, %9,5) ve Adana (n=3927, %4,5) ilinin takip ettiği görülmektedir. Suç oranının en düşük olduğu iller arasında ise Ardahan (n=32, %0,1) ilk sırada yer almaktadır (8).

Suçta sürüklenen çocukların suç işledikleri bölgelere göre dağılımı incelendiğinde, ilk sırada Marmara Bölgesi’nin (n=26118, %30,2), ikinci sırada Ege Bölgesi’nin (n=15605, %18,1), üçüncü sırada Akdeniz Bölgesi’nin (n=13044, %15,1), dördüncü sırada İç Anadolu Bölgesi’nin (n=11091, %12,9), beşinci sırada Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin (n=9156, %10,7), altıncı sırada Doğu Anadolu Bölgesi’nin (n=5804, %6,8), son sırada ise Karadeniz Bölgesi’nin (n=5393, %6,2) olduğu tespit edilmiştir.

Suçta sürüklenen çocukların suç türlerine göre dağılımı incelendiğinde, çocukların 36618’inin (%42,4) hırsızlık suçuna, 19027’sinin (%22,1) yağma (gasp) suçuna,

6766'sının (%7,8) cinsel suçlara, 5069'unun (%5,8) öldürme suçuna, 4764'ünün (%5,5) uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçuna, 3832'sinin (%4,4) yaralama suçuna, 1434'ünün (%1,6) kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçuna, 1272'sinin (%1,5) tehdit suçuna, 1248'inin (%1,4) uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma, satın alma suçuna, 404'ünün (%0,5) sahtecilik suçuna, 293'ünün (%0,2) ateşli silahlar ve kesici aletler ile ilgili suçlara, 292'sinin (%0,3) mala zarar verme suçuna, 251'inin (%0,3) ailenin korunması tedbirine aykırılık suçuna, 209'unun (%0,2) kaçakçılık suçuna, 191'inin (%0,2) dolandırıcılık suçuna, 139'unun (%0,2) görevi yaptırmamak için direnme suçuna, 99'unun (%0,1) hakaret suçuna, 42'sinin (%0,1) trafik suçlarına, 18'inin (%0,1) kötü muamele suçuna, 14'ünün (%0,1) orman suçlarına, 10'unun (%0,1) icra iflas kanununa muhalefet suçuna, 10'unun (%0,1) askeri ceza kanununa muhalefet suçuna, 4203'ünün (%4,8) diğer suçlara, 4'ünün (%0,1) ise bilinmeyen suçlara sürüklendiği görülmektedir (8).

ABD'de 2020 yılında, çocuk yargı yetkisine sahip mahkemeler tahmini olarak 508.400 çocuk suçu davasına bakmıştır. Suçluların %73'ünün (372.100) erkekler olduğu gözlenmiştir. Mala ve kişiye karşı işlenen suçlar özellikle küçük yaştaki suçta sürüklenen çocuklarda daha yüksek bulunmuştur. Genel olarak 17 yaşındakilerin tutuklanması 16 yaşındakilerden daha fazla olsa da 2020'de 17 yaşındakilerin dahil olduğu çocuk mahkemesi davalarının sayısının (101.100) 16 yaşındakilerin (124.100) sayısından daha düşük olduğu saptanmıştır (106).

İngiltere ve Galler'deki suçta sürüklenen çocukların 2022 verilerine bakıldığında ise 2021-2022 yılları arasında 13.800 çocuğa uyarı veya ceza verildiği, gençlik adalet sistemine ilk kez giren 8.000 çocuk olduğu ve son 10 yılda uyarı veya ceza alanlarda yüzde 79'luk düşüş; ilk kez adalet sistemine girenlerde ise %78'lik bir düşüş yaşandığı gözlenmiştir. Yeniden suç işleme oranı ise geçen yıla göre %3 oranında azalarak tarihteki en düşük seviye ulaşmış olmuştur. Oranlardaki düşüşün sebebi Corona Virüs-19 COVID-19 pandemisi nedeniyle çocukların sokakta olmasının azalmasına bağlanmıştır (107).

Almanya'da ise polis kayıtlarına geçen çocuk ve genç suçlarında son dönemde yaşanan artış, kamuoyunda büyük ilgi görmüştür. 2021 yılına göre 14 yaş altı çocukların işlediği toplam suç sayısı 2022'de yüzde 35,4; 14-18 yaş arası çocuklarda ise artış



yüzde 22,1 olduğu saptanmıştır. 2022 yılında kaydedilen çocuk ve çocuk suçluluğu düzeyini 2019'la (COVID-19 salgını öncesi geçen yıl) karşılaştırdıklarında, 14 yaş altı çocuklarda yüzde 27,7, 14-18 yaş arası çocuklarda ise yüzde 6,8 artış gözlenmiştir (108).

## **2.5. ÇOCUKLARDA SUÇA SÜRÜKLENMENİN NEDENLERİ**

Çocuklarda suça sürüklenmenin sebepleri ile ilgili yapılan çalışmalar, çocukların suça sürüklenmesine sebep olan pek çok faktör olduğunu göstermiştir (96).

Çocuklarda suça karışmaya sebep olan risk etmenleri kişisel, ailevi, arkadaş çevresi, okul ve topluma ait faktörler olarak gruplandırılabilir (109). Ailesel, arkadaş ve okula ait risk faktörleri çevresel faktörler başlığı altında toplanabilir. Tüm bu faktörler birbirleriyle dinamik olarak etkileşim halindedir ve bu etkileşimlerin bir arada çocuğu suça yönlendirmesi söz konusudur (96).

### **2.5.1 Bireysel Nedenler**

#### ***2.5.1.1 Prenatal ve Perinatal Özellikler***

Prenatal ve perinatal bazı komplikasyonların çocuğun gelişimini olumsuz etkileyerek suç davranışına neden olduğu yapılan pek çok araştırmada ortaya koyulmuştur. Şiddet suçlularının %80'inde; suçsuzların ise %47'sinde natal dönemde komplikasyon saptandığı ve hamilelikte sigara kullananların çocuklarında davranım bozukluğu ve başka davranış problemlerinin de daha yaygın görüldüğü yapılan çalışmalarda bulunmuştur (110,111).

#### ***2.5.1.2. Psikiyatrik Bozukluklar, Davranışsal ve Zihinsel Özellikler***

Zekâ testlerinin geliştirilmesi ile suç davranışında zihinsel yetersizliği öngören kuramlar giderek önemini yitirse de Cotte ve arkadaşları düşük zekâ düzeyini empati ve muhakeme eksikliği ile bağlantılandırarak suç işlemenin en önemli risk etmenleri arasında entelektüel yeti yitimi olduğunu belirtmiştir (112).

Birçok araştırma sonuçlarına göre çocuklarda görülen hiperaktivite-impulsivite, dikkat sorunları, risk alma davranışı, düşük sözel zekâ puanı, konuşma gecikmesi, düşük akademik başarı, eğitim alma isteği ve eğitim kurumlarına bağlılıkta eksiklik gibi etmenlerin suç davranışı açısından yüksek risk teşkil ettiği bulunmuştur

(110). Ergenlerdeki duygusal sorunlar, suça yönelik antisosyal davranışlarla ve dürtüsellik ile doğrudan ilişkilidir (113). Aynı zamanda ergenlerin öz kontrolünün zayıf olması, madde kullanımına ve antisosyal faaliyetlere katılımın artmasına sebep olabilir (114).

Genç suç çetesi üyelerinde davranış bozuklukları, dikkat eksikliği-hiperaktivite bozuklukları, antisosyal kişilik bozukluğu, travma sonrası stres bozuklukları ve anksiyete bozuklukları gibi zihinsel sağlık sorunları önemli ölçüde daha yüksek oranda görülmektedir (36,115,116). Herhangi bir suç çetesine dahil olan kişilerin dahil olmayan kişilere göre antisosyal kişilik bozuklukları, psikoz ve anksiyete bozuklukları gibi psikiyatrik morbidite düzeylerinin daha yüksek olması nedeniyle ruh sağlığı hizmetlerinden yararlanma olasılıkları da daha yüksektir (117).

Teplin ve arkadaşlarının suçlu ergenlerle yaptıkları araştırmada erkeklerin %16,6'sı Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB), %41,4'ü Davranım Bozukluğu veya Karşıt Olma Karşı Gelme Bozukluğu (DB-KOKGB), %18,7'si Duygudurum Bozukluğu (mani/distimi/depresif epizod) ve %21,3'ü kaygı bozukluğu tanısı almıştır (118).

Genç suçlularla yapılan bir çalışmada toplam katılımcıların %28'i Beck Depresyon Ölçeğinde orta ila şiddetli depresyon puanları ve %34,28'i Beck Anksiyete Ölçeğinde orta ila şiddetli anksiyete puanları göstermiştir. Birçok ülkede adli sistem içindeki gençlerde de benzer depresyon ve anksiyete yaygınlığı rapor edilmiştir (119).

Suçun oluşması ve tekrarlamasının engellenmesi, suçlu kişinin topluma tekrar kazandırılması için psikiyatrik bozuklukların daima akılda tutulması, tanınması ve hastalığın tedavi edilmesi gereklidir (120).

## **2.5.2. Çevresel Nedenler**

### ***2.5.2.1. Ailesel Faktörlerin Çocuk Suçluluğuna Etkileri***

Aile, çocuğun ilk sosyal deneyimlerini yaşadığı toplumun en küçük birimidir. Bir çocuğun gelişimini birçok unsur etkilerken, aile en kritik etken olarak değerlendirilir.

Aile koşulları ergenlerin suçluluğu üzerinde çok önemli bir etkiye sahiptir ve aile içi ilişkiler düzeyinde yaşanan kötü toplumsallaşma sürecinin, çocuğun suça karışmasında önemli faktör olduğu kabul görmektedir (94). Mwangangi çocuk suçluluğunda ailenin önemini araştırdığında aile koşullarının çocukların suçlu davranışlarını etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Araştırmanın sonucunda aile içindeki faktörleri ebeveyn tutumları, ebeveyne bağlılık, aile içi fiziksel saldırganlık olarak sıralamıştır (121,122).

Aile ve çocuk suçluluğunu araştıran başka bir çalışmada ebeveyn yaşı, ebeveynin sigara kullanımı, annenin çalışması ve tek ebeveynlik çocuğun suça sürüklenmesinde risk değişkenleri olarak gösterilmiştir (123). Özellikle ebeveyn yaşının 50 ve üzerinde olması, ebeveynlerin sigara kullanımı, annenin çalışması ve bekar annelik ergenlerde istenmeyen davranışların ortaya çıkma olasılığının daha yüksek olmasıyla bağlantılı bulunmuştur (123).

Aile ortamının çocuk suçluluğu etkisi üzerine 12-17 yaş arası 300 genç (150 suçlu, 150 suça karışmamış) ile yapılan başka bir çalışmanın sonucunda aile büyüklüğünün, ekonomik sıkıntının ve ebeveyn yoksunluğunun, aile disiplininin ve ebeveynlerle çocuklar arasındaki ilişkilerin suçluların kişilik gelişiminde ve sosyal davranışlarında önemli bir rol oynadığı keşfedilmiştir ve bu nedenle çocukların sağlıklı büyümesi için sağlam bir aile ortamı şart olduğu belirtilmiştir (124).

Tapia ve ark. (2018), yaklaşık 12-16 yaş arasındaki 9000 Amerikalı gencin dahil olduğu 1977 Ulusal Boylamsal Gençlik Araştırması'ndan elde edilen verileri kullanarak çocuk cinsiyetine göre düzeltilmiş ebeveynlik stillerinin suç işleme üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Araştırmanın bulguları ihmalkâr ve izin verici ebeveynlik tarzını artıran çocuk suçluluğuyla ilişkilendirmiştir ve suça karışmaya babaların ihmalinin annelerin ihmalinden daha fazla katkıda bulunduğu gösterilmiştir (125). Yetersiz ebeveynlik, evde az sayıda kural veya tam tersi çok sert bir disiplinin olması, düşük ebeveyn sıcaklığı, aile içi çatışmaların belirgin olması, suçlu kardeş veya hükümlü babanın varlığı, dezavantajlı bir mahallede yaşamak suça sürüklenme açısından riskli bulunmuştur (126).

Clark ve Ladd düşük sosyoekonomik durumun aile içi stresi arttırabileceğini ve bu durumun ebeveyn-çocuk ilişkisine zarar vereceğini, bunun sonucunda çocuğun

ev dışına yönelebileceğini ileri sürmüşlerdir (127). Bir çalışmada, ebeveyn eğitim seviyesinin düşük olmasının düşük statülü işin hazırlayıcısı olmasıyla birlikte gencin sapkın davranışlar sergileyen arkadaş edinmesiyle de bağlantılı olduğu öne sürülmüştür (128).

Araştırmalarda suçlu gençlerin aile yapılarında; ailedeki diğer üyelerin suç işlemiş veya alkol-madde bağımlısı olmaları, ayrılık, ölüm ya da terk edilme sebepleriyle anne babadan birinin ya da her ikisinin de yokluğu, fiziksel veya ruhsal rahatsızlık sebebiyle ebeveyn gözleminin eksikliği, ev halkının kalabalık olması, sosyoekonomik düzeyin düşük olması ve annenin dışarıda çalışması koşullarından birine veya birkaçına rastlanmaktadır (96,109). Olumsuz bir aile ortamında yetişen çocukların suç işlemeye başlama ve suçlu olmayı gelecek hedefi olarak belirleme ihtimali önemli derecede artmaktadır. Bir çalışmada aile üyelerinden babanın suç işlemiş veya adli bir süreçten geçmiş olması erkek çocuklarda suç davranışı sergileme oranını arttıran en önemli faktör olarak bulunmuştur (129). Araştırmalar ebeveynleri cezaevinde olan çocukların hiperaktivite, yıkıcı davranışlar ve saldırganlık açısından daha yüksek risk altında olduğunu ve bu davranışlar sonucunda daha sonraki yıllarda suç işleme oranının arttığını bulmuşlardır (130,131).

Brownfield ve Sorenson ailedeki toplam çocuk ve kardeş sayısının, erkeklerde suça karışmayı etkilediğini fakat kızlarda bu etkinin anlamlı olmadığını belirtmişlerdir (132). Araştırmalarda suçlu gençlerin ortalama dört veya daha fazla kardeşi olduğu bildirilmiştir (133). 1994'ten 2008'e kadar Ulusal Ergen Sağlığı Boylamsal Çalışmasından elde edilen verileri kullanarak yapılan çalışmada doğum sırasının bireyler arasındaki suça etkisi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu, ortanca ve son doğan çocukların zararlı davranışlarda bulunma olasılığının ilk doğan çocuklara göre daha yüksek olduğu gösterilmiştir (134).

Juby ve Farrington çalışmalarında bölünmüş ailelerdeki erkek çocukların ailesiyle birlikte yaşayan erkek çocuklara kıyasla daha çok suç davranışı sergilediğini belirtmişlerdir (129). Kierkus ve Hewitt anne-babanın boşanması veya ayrı yaşaması halinde, ebeveyne bağlanma ve ebeveyn kontrolü gibi genci suçtan uzaklaştıran önemli faktörlerin olumsuz yönde etkilendiğini; bu durumun da gencin sapkın

arkadaşlarla takılması ve suç içerikleri davranışları öğrenmesi açısından risk teşkil ettiğini belirtmişlerdir (135).

Aile üyelerinde psikopatoloji olması da risk faktörleri arasındadır. Pittsburgh Gençlik Araştırması çocuklardaki suç işleme ile ebeveynlerin kaygısı veya depresyonu arasındaki ilişkinin, küçük çocuklarda büyük çocuklara göre daha güçlü olduğunu ortaya çıkarmıştır. Depresyondaki ebeveynler ise tutarsız ve ihmalkâr tarzda ebeveyn tutumu sergileyebilecekleri için bu ebeveynlerin çocuklarında antisosyal davranışlarda artış olabileceği bildirilmiştir (109).

### ***2.5.2.2. Okul Yaşamının Çocuk Suçluluğuna Etkileri***

Ailede başlayan toplumsallaşma süreci, okul ve akran çevresiyle devam eder. Okul, ailenin dışında ve toplum içinde çocuğun kendini ilk deneyimleme yeridir. Okul aynı zamanda çocuğun akran gruplarıyla etkileşime girmesine ve gelecekte rol model alacağı kişilerle karşılaşmasına imkân sağlar. Okul ortamında grup halinde bir şeyler yapmak çocuğun özgüveni ve özsaygısını artırır, çocuğa toplum içinde kendini her yönden tanıma fırsatı sunar (96). Okul sürecinin sekteye uğraması; bireyin akademik başarısını, kimlik gelişimini, topluma uyumunu ve psikolojik sağlığını olumsuz olarak etkilemektedir (94,136).

Okul hayatı ve suça sürüklenme arasındaki ilişkide başlıca iki faktör tanımlanmıştır. Bunların birincisi beceri eksikliğinden veya öğrenme zorluğundan doğan başarısızlıktır; ikincisi ise okuldan kaçma davranışıdır.

Yüzden fazla çalışmanın meta-analizi, zayıf akademik performans ve suç arasındaki ilişkiyi incelemiş ve zayıf akademik performansın, suçluluğun yaygınlığı, başlangıcı, sıklığı ve ciddiyeti ile ilişkili olduğunu bulmuştur (137). Kanada'da anket yöntemi kullanılarak yapılan ve 962 öğrencinin katıldığı bir çalışmada okul verileri ve suç düzeyleri kıyaslanmış; yüksek not (90-100 puan) alan çocukların neredeyse tamamına yakınında suç davranışına rastlanmamıştır. Aynı çalışmada başarısız olarak nitelendirilen (50 puan altı) çocukların %40'ında yüksek seviyede suçluluk, %33,3'ünde daha düşük seviyede suçluluk saptanmış olmakla beraber %26,7'sinde suç davranışına rastlanmamıştır (138). Aynı çalışmada okuldan kaçtığını belirten

çocukların %65,2'sinin yüksek seviyede suçla ilişkisi olduğu; %25'inin hiç suç davranışı sergilemediği saptanmıştır (138).

Okul idaresi ve öğretmenler çocukların davranış sorunlarının önlenmesi için disiplin sorunu yaşayan, okula devamsızlık yapan ve akademik performansı düşük olan öğrencilerle ilgili gerekli tedbirleri almak konusunda sorumludur (96). Çocuk suçluluğu üzerine yapılan çalışmalarda, disiplin suçu işleyen çocukların problemlerine çözüm yolu bulurken genellikle sınıfta bırakma, okuldan uzaklaştırma veya okuldan atma gibi çözüm yollarının istenmeyen davranışları azaltmadığı hatta tam tersine ergenin suç davranışı riskini arttırdığı bulunmuştur. Shader, ilk ve ortaöğretim seviyesinde geleneksel ve ağır cezaların uygulandığı okullardaki çocukların daha fazla suça ve olaya karıştığını bildirmektedir (110).

### ***2.5.2.3. Arkadaş Çevresinin Çocuk Suçluluğuna Etkileri***

Ergenlik döneminde sosyal ve gelişimsel uyumda akran rolü büyük önem taşımaktadır. Akran ilişkisi; bireye yakınlık, şefkat, duygusal destek, derdini ve sıkıntısını paylaşabilme, güven ilişkisi kurabilme ve sorunlarla baş edebilmeyi öğrenebilmek için fırsatlar sağlar. Arkadaşı olmayan çocuklar, önemli sosyal deneyimleri yaşamaktan yoksun kalmaktadır (139–141).

Yapılan araştırmalarda, ergenlik döneminde yakın ve olumlu arkadaşlıklara sahip olmanın, sağlıklı psikososyal gelişimi desteklediği, kendilik algısını ve benlik saygısını olumlu etkilediği, stresli yaşam olaylarına daha az semptomatik yanıt vermelerini sağladığı ve olumsuz durumlarla başa çıkmada yardımcı olduğu gösterilmiştir (142,143).

Arkadaşlarıyla sosyal bağ kuran ve arkadaşları tarafından tercih edilen gençlerin tam tersi durumda olan diğer gençlere kıyasla olumlu sosyal davranışlar sergilemeleri daha mümkündür (144–146). Akran bağlılığı olmayan, yalnız gençlerin ise antisosyal arkadaşları tercih etme ihtimali daha yüksektir (128). Akranları tarafından reddedilen genç saldırgan çocukların, erken dönemde saldırgan olsalar da olmasalar da akranları tarafından reddedilmeyen çocuklara göre daha sonraki kronik antisosyal davranışlar açısından önemli ölçüde daha fazla risk altında olduklarını göstermiştir (109).

Ergenlik döneminde aile ve akranların bireyin davranışlarına olan etkisi karşılaştırıldığında; bireyin ailesinin olumlu sosyal davranışlarından çok arkadaşlarının davranışlarını rol model alması daha olasıdır (147). Ayrıca akran baskısı, kötü bir kişilik geliştirmede de önemli bir faktördür (1).

Olumlu akran etkileşiminin; olumsuz ebeveyn tutumlarına maruz kalan ergenlerde dışsallaştırma davranışları riskini azalttığı bulunmuştur (140). Arkadaş ve diğer kişilerle olan güven ilişkisinin; daha düşük oranda sorunlu davranışla (104), daha yüksek bir sosyal sınıfla ve daha düşük izole olmakla (148,149), etkili problem çözme becerisiyle (150), daha yüksek düzeyde sosyal yetenekle (151), daha yüksek kendilik saygısı, yaşam doyumu ve iyi olma durumuyla (143,151,152), daha düşük oranda düşmanlık duygusu ve depresyonla (151) ve daha yüksek düzeyde okul performansıyla (150) pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur.

Akran suçluluğu ve kişisel suçluluk arasında iki nedensellik belirtilmiştir; bunlardan ilki problemleri davranış sergileyen çocuklar, sapkın akranlara yönelirler; ikincisi ise, sapkın arkadaşlara sahip olmak suç davranışına zemin hazırlamaktadır (153). Giordano, Cernkovich ve Pugh ise daha dinamik bir perspektifle ergenlik döneminde arkadaşlar arasındaki antisosyal değerlerin karşılıklı olarak etkileşim içinde olduğunu; bu ilişkinin tek yönlü değil iki yönlü olduğunu savunmuşlardır (154). Chicago’lu çocuk suçluların yüzde 80’inin ortak suçlularla birlikte tutuklandığını gösteren 1931 tarihli bir rapordan bu yana, ampirik kanıtlar sapkın akran ilişkilerinin çocuk suçlarına katkıda bulunduğu teorisini desteklemiştir (109). Ergenin sorunlu davranışının en güçlü ve tutarlı predispozanlarından biri, sapkın davranış sergileyen bir akranının olup olmadığıdır (155–159). Suçlu ergenlerin uzun süre bir arada olmaları aralarındaki ilişkiyi daha da güçlendirebilmektedir (157,160,161). Poulin, Dishion ve Haas 13-14 yaşındaki sapkın arkadaşları olan gençlerin, olmayan gençlere kıyasla 2 yıl içinde daha fazla suça karıştığını belirtmişlerdir (162).

## **2.6. ADLİ SİSTEMDE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUK ve ERGENLER**

Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne (1995) göre; ulusal kanunlarca daha erken bir yaşta erişkin olma hali hariç, 18 yaşın altındaki kişiler çocuk olarak tanımlanmıştır (79). Çocuk Koruma Kanunu’na göre “Daha erken yaşta reşit olsa bile, 18 yaşını tamamlamamış birey” çocuk olarak kabul edilmekte ve ÇKK 5395 sayılı 3/1-a 2.

maddesine göre ise suça sürüklenen çocuk, yasalarda suç sayılan bir eylemi işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma başlatılan veya işlediği eylemden ötürü hakkında güvenlik tedbiri alınan çocuk olarak tanımlanmıştır (2).

### **2.6.1. Türkiye’de Hukuki Açından Çocuk Suçluluğu**

Pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de çocuklar özel düzenlemeler ve yasalar ile koruma altındadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında “Çocuk Hakları” 41. ve 61. maddede belirtilmektedir.

41. maddenin konusu “Ailenin korunması ve çocuk hakları” olarak belirlenmiştir. Bu kanun maddesi “Aile, Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayanır. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar. Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır.” şeklindedir (163).

61. maddede ise korunmaya ihtiyaç duyan tüm çocuklar için “Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.” ibaresi bulunmaktadır (163). Bu maddeler ile çocuğun suça sürüklenmesinin önlenmesi, toplum içine kazandırılması, ailenin birlik ve refahının korunması ve ebeveynler ve çocukların daha iyi yasal şartlarla korunması hedeflenmiştir.

### **2.6.2. Ceza Sorumluluğu Kavramı**

İnsanın davranışlarını kontrol edemediği veya engelleyemediği hallerde davranışlarından sorumlu olmayacağı ve bu kişiye yaptırım uygulanamayacağı ceza hukuku mantığının temelini oluşturur.

İşlediği fiilin hukuki anlamını ve önemini kavrayabilen, fiili iradesi dahilinde gerçekleştiren kişi, isnat yeteneği olan kimsedir. Isnat kabiliyetinin olmaması durumunda failin işlediği eylem suç kavramı dışına çıkmaz; bu nedenle isnat yeteneğinin olup olmadığı gerçekleştirilen eylemle alakalı değil; eylemi gerçekleştiren kişiyle alakalı bir durumdur.



Adli psikiyatri bakımından bu durum kişinin psikolojik, mental ve fiziki olarak olgunlaşması, işlediği fiilin hukuki anlamını, sonuçlarını ve toplumun değer yargılarından ayrımını bilmesi, fiilin bilinçli ve kişinin hür iradesi ile gerçekleşmesi ve verilecek cezadan dersini alabilmesi olarak ele alınmaktadır (164–166).

### **2.6.2.1. Türk Hukuk Sisteminde Çocukların Ceza Sorumluluğu**

Çocukların ceza sorumluluğunun tespiti adli psikiyatri ve adli tıp alanlarının en önemli hususlarından biridir.

Çocukların ceza sorumluluğu 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 31. maddesinde düzenlenmiş olup; ceza sorumluluğunun başlangıcı konusunda asgari yaş sınırı 12 olarak kabul edilmiştir. 5237 sayılı TCK, ceza sorumluluğunun var olup olmadığının tespit edilmesi gereken kişileri üç grupta saymıştır. Bunlardan ilki çocuklar, ikincisi sağır ve dilsizler, üçüncüsü ise akıl hastalarıdır.

TCK'nın 31. maddesinin gerekçesinde anlama yeteneği "Toplumun değer yargılarını, bunların anlam ve içeriğini algılama yeteneği" olarak, irade yeteneği ise "Toplumdaki ölçü davranış kurallarının gerekleri doğrultusunda hareketlerini yönlendirebilme (irade) yeteneği" olarak tanımlanmıştır (167).

5237 sayılı TCK'nın 31/1 maddesi "Fiili işlediği tarihte 12 yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğu yoktur." şeklindedir. Kanun koyucu 12 yaşını doldurmamış çocukların işledikleri fiil ne olursa olsun ne şekilde işlemiş olurlarsa olsunlar ceza sorumluluğunun olmadığını kabul etmiştir. Bu nedenle, bu yaş grubundaki bir çocuğun ceza sorumluluğunun var olup olmadığı noktasında bir araştırma yapılamaz. 5237 sayılı TCK'nın 31/2 maddesi "Fiili işlediği sırada 12 yaşını doldurmuş fakat 15 yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğunun var olup olmadığının tespiti gereklidir." şeklindedir. Tespit sonucunda fail çocuğun ceza sorumluluğunun olmadığı sonucuna varıldığında, tıpkı 12 yaşından küçük çocuklarda olduğu gibi fail hakkında yaş küçüklüğüne bağlı olarak kusurunun bulunmaması nedeniyle ceza tayinine yer olmadığına; ceza sorumluluğunun bulunduğu sonucuna varıldığında ise yaşı nedeniyle bu sorumluluğunun yetişkinlerden ve 15-18 yaş grubu çocuklardan daha az olacağı kanun tarafından kabul edildiğinden daha az cezaya hükmedilecektir. Bu yaş grubundaki çocukların ceza sorumluluğunun var olduğunun

kabul edilebilmesi için iki şartın bir arada olması gerekir; çocuğun hem “işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayabilme yeteneğinin” hem de “davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı” aranır. Aynı zamanda suça sürüklenen ve 12 yaşından büyük fakat 15 yaşından küçük olan çocuğun ceza sorumluluğunu kaldıran veya önemli ölçüde azaltan bir akıl hastalığının olmaması onun ceza sorumluluğunun var olduğunu göstermez. Bu yaş grubunda olan ve akıl hastalığı bulunmayan çocuğun ceza sorumluluğunun var olup olmadığı TCK’nın 31/2 maddesi kapsamında ele alınıp karara bağlanmalıdır. TCK’nın 31/2 maddesinin gerekçesine göre 12-15 yaş arasındaki çocuğun isnat yeteneğinin olup olmadığı; çocuğun içinde bulunduğu aile koşulları, sosyal ve ekonomik koşullar ile psikolojik ve eğitim durumu hakkında uzman kişilerce düzenlenecek raporlar dikkate alınarak hâkim tarafından belirlenir. Hâkimin bu belirlemeyi nasıl yapacağı, bunun için hangi uzmanlara başvurması ve bu uzmanların incelemede hangi yöntemleri kullanması gerektiği hususları bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır (167).

5237 sayılı TCK’nın 31/3 maddesi uyarınca fiili işlediği sırada 15 yaşını doldurmuş fakat 18 yaşını doldurmamış çocukların ceza sorumluluğunun var olduğu kabul edilmiş ancak çocuğun var kabul edilen bu sorumluluğunun bir yetiştikenden daha az olacağı değerlendirilerek bu yaştaki fail çocuğa yetişkinlerden daha az ceza verilmesi benimsenmiştir.

TCK’nın 31. maddesi kapsamında çocuğun ceza sorumluluğunun var olup olmadığı sorunu onun akıl hastalığının bulunup bulunmadığı ile sınırlı bir değerlendirme değildir. Failin akıl hastalığı nedeniyle ceza sorumluluğunun bulunup bulunmadığı tartışma konusu ise, bu yöndeki inceleme ve değerlendirme TCK’nın 32. maddesi kapsamında ele alınmalıdır. Suça sürüklenen çocuk aynı zamanda akıl hastası ise ve bu nedenle ceza sorumluluğu yok ise, TCK’nın 32. maddesine göre işlem yapmak gerekecektir (80,165).

#### ***2.6.2.2. Uluslararası Hukuk Sisteminde Çocukların Ceza Sorumluluğu***

Çocuk suçluluğu tüm ülkeleri ilgilendiren önemli bir toplum sorunudur. Kanuni olarak yaş sınırı aralığı belirlenirken gelişim dönemine ait gereksinimler, ergenlik dönemi nitelikleri ve ergenlik dönemi problemlerini göz önünde tutmak önemlidir (34).

Ülkelerdeki ceza sorumluluğu yaşlarına bakıldığında ise farklılıklar mevcuttur.

Fransız Ceza Hukuku 13 yaşını tamamlamamış çocukların ceza sorumluluğu olmadığını kabul eder. 13-17 yaşları arasında olan ergenler hakkında yaptırım eğitici güvenlik önlemleri uygun görülmüştür ve bu gençlere yaptırım olarak hapis cezası verilmesi istisnadır. Sudan, Ürdün ve Pakistan'da ceza sorumluluğu 7 yaş ile başlarken Belçika, Panama ve Peru'da 18 yaş ile başlamaktadır. Avusturya'da 14 yaşından küçüklerin suç işlemeleri halinde çocuğun hakkında sadece bakım tedbiri alınabilir; 14-16 yaş arasında cezai sorumluluğu var kabul edilir ve 14-16 yaş arasında verilecek hapis cezası 10 yılı; 16-18 yaş arasında ise 15 yılı geçemez. Almanya'da Carolina Kanununda 12 yaşından küçüklerin cezai sorumluluklarının olmadığına ve 12-18 yaş arasındaki çocukların ise cezalarının hafifletileceğine dair hükümler bulunmaktadır. İngiltere'de 1991 tarihli Kanun ile suç işlemiş çocuklar 10-13 ve 14-17 yaş (young person) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu kanunla beraber genç suçlular kurumunda kalma yaşı 15 olarak kabul edilmiştir ve bu kurumlarda kalma süresi en çok 12 ay; en az 2 aydır. Dünyada ilk çocuk mahkemesini kuran Amerika Birleşik Devletleri'nde ise cezai sorumluluk yaşı 7'dir; 8-14 yaş arası çocukların doğruyu yanlıştan ayırabilme yeteneğine sahip olup olmadıkları değerlendirilir. Bu muhakeme yeteneğine sahip çocukların cezai ehliyeti var kabul edilir. 14 yaş üstündeki çocukların ise hareketlerinin tamamını anlayabilecekleri kabul edilmektedir. İsviçre'de cezai sorumluluk yaşı 7'dir. 7-15 yaş arası çocukların ise sınırlı cezai sorumluluk bulunmaktadır ve yaptırım olarak sadece eğitici programlar uygulanır. 15-18 yaş arasındaki bireyler genç olarak nitelendirilir ve cezai ehliyetlerinin bulunduğu kabul edilir; 18-21 yaş arası kişiler ise genç yetişkin olarak kabul edilir ve cezai sorumlulukları tamdır. Çin hukuk sisteminde 14 yaş cezai sorumluluk yaşıdır, 14-16 yaş arasında bulunan çocuklar hakkında yasal önlemler yerine idari önlemler alınır (168).

### ***2.6.2.3. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu***

Türk Ceza Kanununun 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güven altına alınmasına ilişkin usul ve esaslar düzenlenmiştir. Bu kanunun temel amaçları;

- a) Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması,
- b) Çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi,
- c) Çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tâbi tutulmaması,
- d) Çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması,
- e) Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliği içinde çalışmaları,
- f) İnsan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usul izlenmesi,
- g) Soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi,
- h) Kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi,
- i) Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması,
- j) Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması,
- k) Çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları,
- l) Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınmasıdır.

Çocuk Koruma Kanunu'nun 5. Maddesinde çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak koruyucu ve destekleyici tedbirler belirtilmiştir. Bunlar;

- a) Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye,

- b) Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesine,
- c) Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine,
- d) Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına,
- e) Barınma tedbiri, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya yönelik tedbirlerdir.

Ayrıca 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun ikinci bölümünde soruşturma ve kovuşturma kapsamında suça sürüklenen çocukların yeniden topluma kazandırılması için; çocuklara özgü koruyucu ve destekleyici tedbirler ile güvenlik tedbir kararlarının uygulanması yasal çerçeveye oturtulmuştur.

Çocuğu suça iten nedenleri ve çocuğun korunması için eksik olan temel ihtiyaçları tespit ederek bunların çocuğa sağlanması bazı kararlar alınarak amaçlanmıştır. Bu kararlar;

- Çocuk anne, baba, vasi ya da bakım ve gözetiminden sorumlu kişiye teslim edilir.
- Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na yerleştirme; 15 yaşından küçük ve yasal yaptırım olmayan suç işlemiş çocuklar için uygulanır. Çocuğun suçtan korunması için aile ortamı yeterli değilse ya da çocuk kimsesiz ise serbest kaldığında tekrar suça sürüklenme durumu varsa çocuk kuruma yerleştirilir.
- Tedavi kurumuna yerleştirme; suça sürüklenen çocuğun aynı zamanda akıl hastası olduğu durumlarda çocuk bir tedavi kurumuna yerleştirilir.
- Kamu davasının açılmasının ertelenmesi; çocuğa yüklenen suçtan dolayı kamu davasının açılması en fazla üç yıl olacak şekilde ertelenebilir.

- Hükümün açıklanmasının geri bırakılması; çocuğa yüklenen suçtan dolayı hükümün açıklanmasının ertelenmesi kararı verilebilir.
- Uzlaşma; mağdur ve sanık aralarında uzlaşırlarsa aralarındaki uyuşmazlık mahkemeye taşınmaz.
- Denetim altına alma kararı; hakkında koruyucu ve tedbir kararı verilen, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı onanan, hükümün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuk denetim altına alınabilir (2).

#### **2.6.2.4. Adli Psikiyatrik Değerlendirme**

Adli sistem içindeki bir bireyin adli değerlendirme sürecin tamamlanması çok fazla zaman ve uzmanlık alanı gerektiren bir süreçtir.

Sağlıklı ve tam bir adli değerlendirmenin yapılabilmesi için tarafsız ve çok ayrıntılı adli psikolojik görüşmenin de mutlaka yapılması şarttır. Adli psikolojik değerlendirme yapılırken vakanın tarihi, adli vakanın türü, oluş şekli ve koşulları, olayla ilgili geçmiş ifadeler, failin suç geçmişi, genel ruhsal durumu, biyopsikososyal, kültürel ve psikoseksüel gelişimi, hayat hikayesi, çevresindeki insanların değer yargıları, kişinin içinde bulunduğu sosyal imkanlar ve kişinin değerlendirme esnasındaki tutum ve davranışları adli değerlendirmenin bileşenleri arasındadır (169).

Aynı zamanda adli psikiyatrik inceleme yapılırken eylemler aynı gün içinde gerçekleşmiş olsa dahi her olay birbirinden bağımsız bir şekilde değerlendirilmelidir. Bir fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayan ve davranışlarını yönlendirme yeteneği bulunan gencin, bir başka fiilin de hukuki anlam ve sonuçlarını algıladığı veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin bulunduğu fikri yanlıştır (170).

Adli psikiyatri pratiğinde ceza sorumluluğu değerlendirilen gençlerin zihinsel gelişim düzeyine, gerçeği değerlendirme yetilerini etkileyen psikiyatrik hastalığının varlığına; çevresel, finansal, ailesel, eğitimsel ve kültürel statülerinin fiilin anlamını algılamada ya da davranışlarını yönlendirme yeteneğinin gelişmesindeki etkisine bakılmalıdır (171). Adli vakaya karışan gençlerde psikiyatrik bir bozukluk bulunma oranının %65-75 dolaylarında olduğu bilinmekte ve suçlu çocuklarda ceza sorumluluğu değerlendirilirken çocuğun ruh ve beden sağlığı, bilişsel, ahlaki, sosyal-duygusal gelişimi önem arz etmektedir (120).

## 2.7. AKRAN ZORBALIĞI

Akran zorbalığı kasıtlı bir şekilde karşı tarafa zarar verme amacıyla yapılan ve aralarında güç dengesi olmayan birey ya da bireyler arasında gerçekleşen sürekli saldırgan bir davranış şeklinde tanımlanır (15). Bir başka deyişle akran istismarı, güç sahibi olan veya kendisini daha güçlü algılayan kişilerin bireysel amaç ve menfaatleri için zayıf olan bireylere karşı fiziksel, psikolojik, sosyal veya sözel olarak uyguladıkları, uygulanan kişiye sıkıntı ve stres yaratan, tekrar eden saldırılar olarak tanımlanabilir (16). Akran zorbalığı kapsamında ayda en az 2-3 kez zorba davranışlarda bulunan kişilere zorba (bully); herhangi bir zorbalık türüne maruz kalan kişiye ise kurban (victim) denmektedir (172).

### 2.7.1. Akran Zorbalığı Türleri

Akran istismarı farklı türlerdeki davranışlarla ortaya çıkabilmektedir. Konu hakkında ilk çalışmaları gerçekleştiren Dan Olweus akran zorbalığını temel olarak doğrudan ve dolaylı olmak üzere ikiye ayırmıştır (172).

Doğrudan akran zorbalığı; diğer adıyla “mağdura açık saldırı” hedef olarak belirlenen kişiye karşı yapılan açık saldırıları belirtmektedir. Doğrudan zorbalıkta zorba ile kurban durumundaki çocuklar yüz yüzedir ve kurban zorbayı tanır. Fiziksel şiddet uygulama, rahatsız etme, tükürme, korkutma, lakap koyma, dalga geçme, sinirlendirme, küfretme, küçük düşürme, göz dağı vererek malını alma gibi davranışlar doğrudan akran zorbalığına örnek olarak verilebilir (173).

Dolaylı akran zorbalığı diğer adıyla ilişkisel zorbalıkta ise zorba ile kurban karşı karşıya gelmeyebilir ve kurbanın toplumdan yalnızlaştırılması ve kasıtlı bir şekilde gruptan dışlanması gibi davranışları kapsamaktadır (15). Kurban hakkında dedikodu yapma, gruptan izole etme ve oyuna dahil etmeme, küçük düşürücü mesaj gönderme vb. davranışlar dolaylı akran zorbalığına örnek olarak verilebilir (173).

Mynard ve Joseph ise; akran zorbalığını fiziksel, sözel, ilişkisel ve kişisel eşyalara saldırı olmak üzere dört sınıfta incelemişlerdir (174). Fiziksel saldırı itme, vurma gibi fiziksel özellikteki davranışları; sözel saldırı tehdit ve hakaret etme, dalga geçme ve olumsuz lakap koyma gibi sözel ifadeleri; ilişkisel saldırı, çocuğun diğerleri ile olan sosyal iletişim ve etkileşiminin kasıtlı olarak zarar verildiği durumları; kişisel

eşyalara saldırı ise zorbanın hedef olarak belirlediği bireyin kişisel eşyalarına zarar vermesi veya eşyalarını izni olmadan alması gibi davranışları içermektedir (174).

Elliott, akran zorbalığını diğerlerinden farklı bir bakış açısı ile incelemiş ve gruplandırmayı fiziksel, sözel ve cinsel olmak üzere yeniden yapmıştır. Cinsel zorbalık, cinsel içerikli istenmeyen mesajlar yollamayı ve cinsel içerikli eylemlerde bulunmayı kapsar (15).

Son yıllarda teknoloji kullanımının artmasıyla hakaret içerikli konuşmaların, tehdit, taciz ve olumsuz eleştirilerin, izinsiz fotoğraf paylaşımı gibi eylemlerin akıllı telefon, bilgisayar ve bunun gibi teknolojik araçlarla bilinçli olarak kişiye veya bir topluluğa zarar vermeyi hedefleyen yeni bir zorbalık türü olarak “siber zorbalık” tanımlanmıştır (175). Alanyazında zorbalık sınıfları içine henüz katılmayan fakat sonuçları doğrudan zorbalık kadar ağır olabilecek sanal zorbalık (cyberbullying) da teknolojinin gelişmesi ile birlikte yaygın olarak görülmektedir (176,177). Sanal mecralarda meydana gelen bu zorbalık, genellikle okul ortamı dışında gerçekleşmesine karşın kurbanı okulda da etkilemektedir. Siber zorbalıkta zorba kişi kendini daha kolay gizleyebilmekte ve kurbanı anlık mesaj, e-posta, rahatsız edici görsel veya mesajlar gönderebilir veya bir web sitesi kurarak kurbanı dair söylenti yayabilir (178).

### **2.7.2.Akran Zorbalığı Epidemiyolojisi**

Akran zorbalığı yaygınlığının ülke, bölge, şehir, kültür ve yaş aralığına göre değişmekle birlikte okullarda yaygın olduğu ve zaman içinde daha da yaygın hale geldiği belirtilmektedir (179).

Akran zorbalığı alanında yapılan ilk çalışmalar 1970’li yıllarda Dan Olweus tarafından Norveç’te başlatılmıştır. Olweus, saldırganlığın bir çeşidi olarak kabul edilen akran zorbalığının prevalansını, çeşitlerini ve sebeplerini araştırarak daha sonra yapılacak olan çalışmalara referans olmuştur. Yapılan çeşitli araştırmalar sonucunda akran zorbalığı sorunun birçok ülkede çok sık olduğunu ve kurbanların gelişimlerinin zorbalıktan negatif olarak etkilendiğini belirtmektedir (21,180–182).

Akran zorbalığı sıklığı ülkeler arasında %9-54 oranında çeşitlilik göstermektedir (179). 40 ülkeden alınan verilerle toplamda 202.056 ergenin katıldığı



bir araştırmada katılımcıların; %10,7'si zorba davranış sergilediğini; % 12.6'sı zorbalık kurbanı olduğunu; % 3.6'sı ise hem zorba davranış sergilediğini hem de zorbalığa kurbanı olduğunu belirtmiştir (183). İşkandinav ũlkelerinde 1984-1996 yılları arasında ebeveynlerin bildirimleriyle yapılan kesitsel bir çalışmada; akran zorbalığı oranı %15,1 olarak saptanmış; zorbalığın ise 1984 yılından 1996 yılına kadar %13,7'den %16,4'e arttığı saptanmıştır (184). İrlanda'da (185), Norveç'te (18) ve Almanya'da (186) yapılan çalışmalarda ise çocukların yaklaşık %10'u anaokulu ve kreş döneminde en az bir veya iki kere akran zorbalığına uğradıklarını belirtmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde 6-10. sınıflardan oluşan 7.475 ergenlerle yapılan ulusal bir çalışmada; ergenlerin %12.9'u fiziksel zorbalığa, %36.7'si sözel zorbalığa, %41.1'i ilişkisel zorbalığa, %9.9'u siber zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir (187).

Avrupa Bölgesi ve Kuzey Amerika genelinde 40'tan fazla ũlkenin katılımı ile gerçekleşen Okul ağındaki ocuklarda Sağlık Davranışı anketinin akran zorbalığının yaygınlığı ile ilgili verilere bakıldığında; 2009-2010 yılları arasındaki çalışmada yaşları 10, 13 ve 15 olan çocukların %1-36 oranında zorba ve %2-32 oranında kurban oldukları; bu tarihlerde okul ağı çocuklarında zorbalıkla ilgili yapılmış araştırmaların sonucunda elde edilen verilerin ortalama yaygınlığı zorbalar için %20, mağdurlar için %23 ve hem zorba hem de mağdurlar için %8 olarak bildirilmiştir (188). 2013-2014 yılları arasındaki çalışmada ise yaşları 11, 13 ve 15 olan çocukların ũlkeler ve bölgeler arasında zorbalık yapma ve/veya mağdur olma oranlarının %3 ila %20 arasında değiştiği ve zorbalığa uğrama sıklığının yaşla birlikte azalmakta olduğu; erkek çocuklarda 11 yaşta (%14) mağdur olmanın pik yaptığı ve 15 yaşta (%9) en düşük seviyelere düştüğü, kızlar için mağdur olma düzeyinin 11 ve 13 yaşlarında (%11) sabit olduğu ve yine 15 yaşında (%8) düştüğü, buna karşılık başkalarına zorbalığın özellikle erkek çocuklar arasında yaşla birlikte arttığının bildirilmiştir (189). 2017-2018 yılı verileri incelendiğinde bir önceki araştırma olan 2013-2014 yılına göre zorbalık davranışında bir düşüş saptandığı, ancak zorbalığa maruz kalan ergenlerin oranının aynı kaldığı, tüm yaş gruplarında erkeklerin zorbalık ve siber zorbalık yapma olasılığının kızlardan daha fazla bulunduğu, geleneksel zorbalığa maruz kalan kız ve erkek çocukların oranı benzer olsa da kızların siber zorbalığa uğrama olasılığının daha yüksek bulunduğu, erkeklerin kızlardan daha fazla fiziksel kavgaya girme eğiliminde

olduğu, ancak bu seviyelerin yaşla birlikte düştüğünün bildirildiği görülmektedir (190).

Ülkemizde akran zorbalığı konusunda yapılan çalışmalara bakıldığında ise çalışmalar henüz kısıtlıdır. İstanbul'da yaşları 15-20 arasında olan 3519 gençle gerçekleştirilen çalışmada gençlerin %22'sinin kurban ve %9'unun ise zorba olduğu bulunmuştur (191). Ankara'da 5, 6, 7, 8, 9 ve 10. sınıflara devam eden gençlerle yapılan bir diğer çalışmada ise katılımcıların %14'ünün akran zorbalığı yaşadığı bildirilmiştir (192). Ankara'da 701 öğrenci ile yapılan başka bir çalışmada ise öğrencilerin tahmini yüzde yirmi beşe yakını (%9 kurban, %8 zorba ve %6 kurban/zorba) akran zorbalığından etkilendiğini belirtmiştir (20). İstanbul ve Muğla'da 10-15 yaşları arasında olan 2641 öğrenci ile yürütölen bir çalışmada ise öğrencilerin %31'inin sözel, %24'ünün fiziksel, %21'inin ilişkisel ve %8'inin ise cinsel zorbalık türüne maruz kaldıkları bulgulanmıştır (193).

2023 TÜİK verilerine göre ayda en az birkaç kere akranları tarafından alay edildiği bildirilen 6-17 yaş grubundaki çocukların oranı %7,7, ayda en az birkaç kez akranları tarafından bilinçli bir şekilde dışlandığı bildirilen 6-17 yaş grubundaki çocukların oranı ise %7,2 şeklindedir (105).

### **2.7.3. Zorba Çocukların Bireysel Özellikleri**

Literatürde yapılan çalışmalar akran zorbalığına zorba ve kurban olarak katılan öğrencilerin birbirlerinden farklı özellikler gösterdiklerini bulmuştur.

Zorbalık yapanların genellikle bedensel ve emosyonel olarak daha kuvvetli oldukları, diğerlerine liderlik etmeyi sevdikleri ve diğerlerini kontrol altına alma gereksinimi duydukları, şiddeti olumlu bir özellik olarak gördükleri, dürtü kontrollerinin zayıf olduğu ve başkalarının duygularına karşı duyarsız oldukları saptanmıştır (17,18). Zorba çocuklar kurbanlarının davranışlarının kendilerini kışkırttığını veya kurbanlarından hoşlanmadıklarını söyleyerek eylemlerini savunma eğilimindedirler (194–197).

Zorbaların genellikle erkek cinsiyette, hiperaktif ve dürtüsel mizaçlı, sorumluluklarını yerine getirmeyen, alkol, sigara vb. gibi bağımlılık yapıcı madde kullanımı daha çok olan ve ders başarılarının akranlarından daha alt seviyede olduğu

yapılan çalışmalarda gösterilmiştir (198,199). Ayaktan psikiyatri polikliniğine başvuran çocuklarla yapılan bir çalışmada ise zorbalılar ve zorba/kurbanlar, genellikle DEHB ile birlikte davranış bozukluğu tanısı almıştır (200).

#### **2.7.4. Kurban Çocukların Bireysel Özellikleri**

Yapılan araştırmalarda akran zorbalığının kurbanı olan çocukların genellikle kendine güveni ve benlik saygısı düşük, yalnız, sosyal açıdan izole, kolayca hükmedilir ve boyun eğen, duyarlı, sessiz ve anksiyöz mizaç özelliklerine sahip oldukları bulunmuştur (17). Yıldırım ise ülkemizde yaptığı çalışmada kurban, zorba, zorba/kurban ve akran zorbalığına karışmayan çocukları incelediğinde kurban çocukları iş birliği ve yardıma açık, utangaç olarak belirlemiştir (201).

Akran zorbalığı alanında yapılan 205 çalışmayı inceleyen bir meta-analiz çalışması akran zorbalığı kurbanlarının akranları tarafından kabul edilmediğini, genel anlamda arkadaşlık ilişkilerinin zayıf olduğunu ve toplam arkadaş sayılarının az olduğunu bulmuştur (19). Charach, Pepler ve Ziegler, kurbanların kendilerini "zayıf" ve "karşılık vermektan korkan" kişiler olarak gördüklerini bulmuştur (202). Yapılan çalışmalar zorbalıların aksine kurbanların saldırganca davranışları olumsuz olarak değerlendirdiklerini göstermiştir (172). Bir çalışmada ise kurban çocukların büyük bir kısmının hiçbir neden olmaksızın zorbalığa maruz kaldıklarını düşündüğü bulunmuştur (197).

Benlik saygısı ve akran zorbalığı arasındaki ilişkiye yönelik yapılan çalışmalar sonuçları bakımından çelişkili olmakla beraber genel görüş yüksek benlik saygısının çocukları ve ergenleri zorbalığa karışmaktan koruduğu yönündedir (203).

Alanyazındaki akran zorbalığıyla ilgili çalışmaların büyük çoğunluğunun kesitsel olması nedeniyle zorba veya kurban olma eğilimi ile ilişkilendirilen belirli karakter özelliklerinin zorba veya kurban olmanın sebebi mi yoksa sonucu mu olduğu henüz net değildir (15).

#### **2.7.5. Akran Zorbalığı ve Aile Özellikleri**

Çocuklar anne ve babalarıyla olan ilişkilerini içselleştirerek akranlarına da bu olumlu veya olumsuz ilişkiyi yansıtırlar (204). Araştırmalar aile ortamının niteliğiyle

zorba davranışlar sergileme arasında bağlantı olduğunu bulunduğunu göstermektedir (15,205).

İlgisiz, sevgisiz ve soğuk ilişkilerin olduğu bir aile ortamının duygu düzenleme bozukluğuna yol açtığı ve zorba-kurban davranışı sergilemenin tetikleyicisi olduğu bildirilmiştir (206). Zorba çocukların ailelerinde fiziksel şiddet genellikle bir çözüm yolu olarak görülmekte ve aile içi çatışmalar yoğun olarak yaşanmaktadır ve bu ailelerde yetişen çocuklar yetişkin dönemlerinde genellikle suça eğilim göstermektedir (207).

Anne ve babalarının tutumlarını olumlu olarak algılayan ergenlerin zorbalığa karışma olasılığının daha düşük olduğu belirtilmiştir (208,209).

Lereya ve arkadaşları akran zorbalığı ile ebeveyn davranışları ilişkisini konu alan 70 çalışmanın meta-analizini yaptıklarında, olumsuz ebeveynlik davranışının zorba/kurban olma riskinde orta düzeyde bir artışla ve okulda kurban konumunda olma riskinde ise küçük-orta düzeyde bir artışla ilişkili olduğunu bulmuşlardır (210). Baldry ve Farrington'a göre zorba gençlerin ebeveynleri kuralcı ve cezalandırıcı ebeveynlik tarzına sahiptir (211).

Ülkemizde yapılan, algılanan duygu dışavurumu ve akran zorbalığını inceleyen bir çalışmada ise zorbalığa karışan ergenlerin, ailelerini duygusal açıdan daha az destekleyici ve daha fazla müdahaleci olarak tanımladıkları bildirilmektedir (212). Bir çalışmada ise ebeveynlik tarzlarının geleneksel zorbalık, suç veya mağduriyet ile ilişkili olmadığı ancak ihmalkâr ve hoşgörülü ebeveynlik tarzının siber zorbalık suçları ile ilişkili olduğu bulunmuştur (213).

Ebeveynlerin çocuklarına fazla ilgili ve bağlı olması ise çocuğun özerkliğinin gelişmesinde engel olabileceği belirtilmektedir (15). Çocuklarının özerklik gelişimini zorlaştıran, aşırı koruyucu ve kollayıcı aynı zamanda endişeli ebeveyn tavırları (214,215) çocuklarının üzerinde baskı yaparak kendilik duygularının ve kendine olan güvenin gelişmesine engel olur ve çocukların zorbalık mağduru olma riskini arttırmaktadır (216). Alanyazındaki araştırmalara göre otonomi gereksinimini karşılanmayan gençlerin de zorbalık mağduru olma ihtimali yüksektir (16,217).

Ebeveynlerin çocuk yetiştirme tarzları ile ilgili yapılan çalışmalarda, zorbalık mağduru olan erkeklerin anneleriyle yakın ilişki kurabildiği ve annelerinin çocuklarına yaşıtlarından daha küçükmüş gibi davrandığı; babalarının ise çocuğa karşı agresif davrandığı gösterilmiştir (218). Aynı zamanda babasız veya üvey baba ile büyüme durumunun zorbalık mağduru olan erkek çocuklarında zorbalığa uğramamış erkek çocuklara kıyasla daha fazla bulunmuştur (219). Yapılan bir çalışmada ebeveynleri bir arada yaşayan ve ebeveynleri ile açık bir şekilde ilişki kurabilen gençlerin akran mağduriyeti riski daha düşük bulunmuştur. Bununla birlikte bu koşulları sağlamasına rağmen sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerden gelen gençlerin akran mağduriyeti riski daha yüksek saptanmıştır (22).

### **2.7.6.Akran Zorbalığı ve Arkadaş İlişkileri**

Ergenlik çağında arkadaş grubunun etkisi son derece önemlidir ve bir arkadaş grubuna dahil olmanın gençler için olumlu veya olumsuz birçok etkisi olabilir (15).

Sapkın arkadaşlara sahip olmak, ergenin akran zorbalığına dahil olmasında ve zorbalık davranışı sergilemesinde risk faktörü oluşturmaktadır (220). Zorbalar ve akranları incelendiğinde, zorbaların saldırgan ve kaba davranışları akran grubundakiler tarafından kabul edilebilmektedir (221). Sapkın öğrencilerin genellikle başarısız, dersler ve okul devamlılığı konusunda isteksiz, kısaca okula bağlılığı düşük olan öğrenciler olduğu gözlenmektedir (222).

Akran zorbalığı kurbanlarının genellikle arkadaşları tarafından reddedildiği ve arkadaş sayısının az olduğu, arkadaşlık kalitesinin düşük olduğu, içselleştirme sorunlarıyla beraber zayıf sosyal becerilerinin olduğu bulunmuştur (223). Yaklaşık 6000 ortaokul ve lise öğrencisinin incelendiği bir çalışmanın sonucunda, akran zorbalığı kurbanı olan öğrencilerin %9'unun; zorbalığa maruz kalmayan öğrencilerin ise %1'inin hiç arkadaşının olmadığı bulunmuştur (224).

### **2.7.7.Akran Zorbalığı ve Okul Ortamı Özellikleri**

Gencin hayatında önemli bir yeri olan başka bir kavram ise okul ve arkadaş gruplarıdır. Okulun fiziki ve sosyal ortamı ve öğretmenlerin öğrenci davranışlarını denetleme ve izlemeye yönelik yaptığı çalışmalar akran zorbalığını hazırlayıcı veya engelleyici olabilir (15).

Yapılan çalışmalarda okul ikliminde artan pozitiflik ile akran zorbalığı ve mağduriyeti arasında anlamlı düzeyde negatif bir ilişki olduğu doğrulanmıştır (225).

Norveç'te sekizinci sınıf öğrencilerden oluşan bir çalışmada okul bahçesinin yetersiz kontrolü, öğretmenlerin ve idarecilerin zorbalık davranışlarına göz yumması, okulda fiziksel yaptırımın olması ve okuldaki öğrencilerin saldırgan davranışlar göstermesinin akran zorbalığı ile bağlantılı olduğu sonuçları elde edilmiştir (226).

Okuldaki öğrenci sayısının fazla olması; öğretmenlerin denetiminin ve farkındalığının azalmasına ve öğrenciler arasındaki yaş aralığının artmasına neden olacağı için fazla sayıda öğrenci akran zorbalığı ve mağduriyeti için risk faktörü olarak görülmüştür (227).

Öğretmenlerin akran zorbalığı konusunda umursamaz oluşu okuldaki saldırgan ve zorba davranışların artışına sebep olmaktadır. Tam tersine öğretmen ve idareci izleminin artması özellikle kız öğrenciler için zorbalık mağduriyetini azaltmaktadır (222). Öğretmen desteği, sınıf içinde akran zorbalığının azalmasıyla ilişkilendirilmiştir ve öğretmen desteğinin varlığı sınıfta saldırgan olmayan bir ortam oluşturmayı kolaylaştırır (228). Veenstra ve arkadaşları, öğretmenlerini zorbalığı azaltmada etkili olarak algılayan Finlandiyalı öğrencilerin daha az okul zorbalığı bildirdiklerini bulmuşlardır (229). Zorbalığa ilişkin normatif inançlara sahip olan öğretmenlerin failleri disipline etme olasılıkları daha düşük bulunmuştur (230).

Ülkemizde de okul ortamında meydana gelen akran zorbalığını önlemek için 15 Kasım 2022 tarih ve 32014 sayılı T.C. Resmi Gazetesi 11.maddede “Tekrarlayan çeşitli davranışlarıyla başka bir öğrencinin, sosyal veya duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyecek şekilde akran zorbalığı yapmak”, “Bilişim araçları veya sosyal medya yoluyla eğitim ve öğretim faaliyetlerine, kişilere ve kurumlara zarar vermek.” ibareleriyle akran zorbalığı ve siber zorbalık davranışı tanımlanmış ve disiplin cezası olarak karşılığını bulmuştur (231).

### **2.7.8. Akran Zorbalığının Sonuçları**

Mağdur veya zorba olması fark etmeksizin akran zorbalığının ilgili herkes için kısa ve uzun vadeli ciddi sonuçları vardır (17).

Yapılan çalışmaların sonuçları, akran zorbalığı için mağdur veya zorba olmanın birçok fiziksel, duygusal, davranışsal ve okul başarısızlığı gibi sorunlara neden olduğunu göstermiştir (232–234). Zorba veya kurban çocuklar depresyon-anksiyete gibi içselleştirme sorunlarını daha fazla yaşamaktadır ve bu durum çocukların sosyal ve akademik yaşantılarını olumsuz etkilemektedir (197,235,236). Kurban olan çocuk ve ergenlerin okulda kendini güvenli hissetmediği ve okula gitmek istemediği, okula devamsızlık sayısında artışın olduğu ve sonuç olarak ders başarısında düşüş yaşadığı gözlenmiştir (197). Katılımcıların öz bildirimine dayalı yapılan başka bir çalışmada ise zorba çocukların okul kurallarını adil bulmadığı için okula bağlılık ve devam sorunları yaşadıkları bulunmuştur (237).

Zorbalık, mağdurları olumsuz etkileyen ciddi bir psikososyal sorundur ve çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik döneminde psikolojik sorunların ve psikopatolojik belirtilerin gelişmesinde temel risk faktörlerinden biridir (238). Zorbalık mağduru olan kızların erkeklere göre daha fazla depresyon ve anksiyete problemi yaşadığı saptanmıştır (236). Çocuk ve ergenlik döneminde akran zorbalığı mağduru olmanın ilerleyen dönemlerde depresyon ve kaygı bozukluklarına neden olduğu, düşük benlik saygısına sahip olma riskini arttırdığı ve bunların sonucunda intihar davranışı sergileme riskini doğurduğu gözlemlenmiştir (172,239–243). Yakın zamanda ülkemizde yapılan bir çalışmada da depresyon, kaygı ve stres puanları hem mağdur hem de zorba gruplarında zorbalığa dahil olmayan öğrencilere göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur (244). Hem yaşanan hem de tanık olunan akran zorbalığının kaygı düzeyinde artışla ilişkili olduğu bulunmuştur; buna karşılık aynı çalışmada akran zorbalığına tanık olmanın öğrencileri kendilik algılarındaki olumsuzluktaki artışa karşı koruduğu bulunmuştur (245).

Aynı zamanda akran zorbalığı mağduriyeti alkol kötüye kullanımıyla da ilişkilendirilmiştir (246,247).

### **2.7.9. Akran Zorbalığı ve Suça Sürüklenme**

Yapılan çalışmalar zorbalık yapan çocukların ergenlik ve yetişkinlik döneminde daha çok suç işlediğini göstermektedir (20,21). Dan Olweus'un İsveç'te yaptığı bir izlem çalışmasında 6-9. sınıfta zorba olan erkek çocukların yaklaşık %60'ının 24 yaşına kadar en az bir suç işlediği, zorbalığa karışmayanların ise

%10'unun suç işlediği görülmüştür (172). Zorba çocuklarla yapılan 22 yıllık bir izlem çalışmasında, bu çocukların 30 yaşına kadar herhangi bir suçtan dolayı tutuklanma riskiyle karşı karşıya olduğu bulunmuş ve erken dönemde başlayan saldırgan davranışların yetişkin suçluluğunun en iyi belirleyicilerinden biri olduğu kabul edilmiştir (248). İleriye dönük boylamsal çalışmalar okulda zorba olanların birkaç çocukluk risk faktörü kontrol edildikten sonra bile, 11 yıl sonrasına kadar suçlu olma eğiliminde olduğunu göstermiştir (249). Bir gözden geçirme çalışmasında okul zorbalığı, uyuşturucu kullanımı ve diğer problem davranışların birbiriyle ilişkili olduğu ve zorbalığa maruz kalan gençlerin zorbalığa karışmayan öğrencilere göre iki kat daha fazla uyuşturucu kullandığı ortaya çıkmıştır (250).

Zorbalık ve mağduriyetin antisosyal davranışlarla ilişkisi bağlamında yapılan bir araştırmada özellikle fiziksel zorbalığın neredeyse tüm antisosyal davranışların güçlü bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte mağdur olma ile bir ilişki bulunmamıştır (251). Başka bir çalışmada ise akran mağduriyetinin gençlerin suç işlemesiyle önemli ölçüde ilişkili olduğu bulunmuştur (22). Benzer başka bir çalışmada ise zorbalığa veya siber zorbalığa maruz kalan ve bunun sonucunda olumsuz duygular yaşayan gençlerin suç işleme olasılığının daha yüksek olduğu gösterilmiştir (23). Aynı çalışmada olumsuz duyguların zorbalık ve suç arasındaki ilişkiye aracılık etmediği; ancak siber zorbalık ile suç arasındaki ilişkiye kısmen aracılık ettiği saptanmıştır (23).

Zorbalık mağduriyetinin okul iklimi değişkenleri ile suçlu davranışlar arasındaki ilişkilere aracılık edip etmediğini inceleyen bir çalışmada okula bağlılık ve kuralların netliğinin hem zorba mağduriyeti hem de suç işlemeye olumsuz yönde ilişkili olduğu, öğretmen desteğinin ise zorba mağduriyetiyle olumsuz yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (252). Bu çalışma, okul ortamının belirli yönlerinin zorbalık ve suça yönelik davranışların yaygınlığını nasıl etkilediğine dair anlayışı ilerletmekte ve eğitimcilerin öğrenci davranışlarını iyileştirmek amacıyla okul ortamının psikososyal yönlerini aktif olarak izlemeleri ve geliştirmeleri yönündeki çağrıya katkı sunmaktadır (252).



## **2.8.BENLİK ve BENLİK SAYGISI**

### **2.8.1.Benlik ve Benlik Saygısı Kavramları**

Psikolojide yaygın kullanımına rağmen benlik kavramının tanımının yapılması hususunda henüz tam bir bütünlük sağlanamamıştır. Benlik kavramı ya da benlik bilinci bireyin kendisi ile alakalı tüm düşüncelerinin, duygularının ve değerlendirmelerinin etkileşiminden oluşan genel bir tanımdır (253).

Benlik kavramının beğenilip özümsemesi ise benlik saygısını oluşturur. “Self-esteem” ve “self-evaluation” kavramları Türkçe 'ye “benlik saygısı” ve “kendilik değeri” şeklinde çevrilmiştir (254). Benlik saygısı insanın doğduğu andan itibaren var olan, kişinin yaşamı süresince değişimler gösterebilen ve bireyin biyopsikososyal taraflarını etkileyebilen dinamik bir kavramdır (254). Bir başka deyişle benlik saygısı, bireyin kendini değerlendirmesi neticesinde ulaştığı ve varoluşsal anlamda benliğini kabul etmesinden doğan kendinden hoşnut olma durumu ve olumlu bir ruh halidir (255).

### **2.8.2. Benlik Saygısının Gelişimi**

Muhlenkamp ve Sayles, bireyin sosyal çevresi ile etkileşimi sonucunda öğrenilen bir olgu olan benlik saygısının bir yaşam tarzı olduğunu bulmuşlardır (256). Yaşam boyunca değişim gösteren ve aktif bir yapıya sahip olan benlik ve benlik saygısının gelişimi özellikle ergenlik çağında büyük önem kazanmaktadır (257,258). Kişinin kendini tanımaya başladığı, kendine ait düşünce yapılarının olduğu ergenlik döneminde ergen kendisini bilişsel, duygusal, devinimsel, fiziksel ve toplumsal beceriler gibi konularda yaşlıları ile kıyaslamaya geçerek benlik saygısını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir (259).

Aile, kişinin benlik saygısının gelişiminde etkili olan ilk yapılandırıcıdır ve olumlu benlik saygısının gelişiminde ebeveyn tutumlarının etkisinin önemli olduğu bilinmektedir (258,260,261). Bireyin olumlu veya olumsuz benlik saygısı geliştirmesini etkileyen çevresel etkenler bireyin ait olduğu aile ortamı, ebeveynlerinin bireye olan tutum ve davranışları, ebeveynlerinin evliliklerinin seyri, okul ve arkadaş gibi sosyal çevrenin özellikleri, fiziki dış görünüş ve sağlık durumu, akademik başarı, gerçek benlikle ideal benlik arasındaki uyum, cinsiyet, ailenin maddi imkanları,

ailedeki toplam çocuk sayısı, ebeveynin eğitimi ve iş durumu olarak sıralanabilir (262).

Her ne kadar sosyal çevrenin benlik saygısının gelişiminde etkili olduğu belirtilse de bu etkinin tek taraflı olmadığı bir gerçektir. Bireyin topluma bakışı, toplumun bireye bakışı ve bireyin kendini algılayışı bir bütünün parçaları olarak kabul edilmelidir (254).

### **2.8.3.Suçta Sürüklenme ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki**

Çocuklarda suça sürüklenme ve suç işleme davranışını engelleyen faktörler arasında fiziki ve psikolojik olarak kişisel özelliklerin yeterli olması, aile yapısının çocuğun gelişimini destekleyici olması, zekanın normal olması, okul ve akran grubunun olumlu özellikte olması ve kendine verilen değerin ve benlik saygısının yüksek olması gösterilmektedir (263).

Olumsuz benlik saygısı ile suç işleme arasındaki ilişki, iki kuramsal ilke ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bunlardan ilki, diğerlerinin yaklaşımlarının kişinin kendiliğine yönelik algısının oluşmasında etkili olduğudur; yani diğerlerinin etiketlenmiş suçlu bireye olumsuz tepkileri olumsuz benlik algısına neden olmaktadır. İkinci kuramsal ilke ise stigmatize olan suçlu bireylerin diğerleriyle kendisinin başarısını ve pozisyonunu kıyaslaması sonucu oluşan olumsuz kendilik algısıdır (264).

Yetersiz öz kontrole sahip dürtüsel bir ergen aynı zamanda olumsuz bir benlik saygısına sahipse; saldırgan veya suçlu davranış sergileme riskinin arttığı ve olumlu bir kendilik algısının ergenlikte daha az dışa vurma sorunlarıyla ilişkili olduğu yapılan çalışmalarda gösterilmiştir (25). Benlik saygısı düzeyi ile saldırganlık, antisosyal davranış ve suçluluk gibi dışsallaştırma sorunları arasındaki ilişkinin incelendiği bir başka çalışmada da benzer şekilde düşük benlik saygısı ile dışsallaştırma sorunları arasında güçlü bir ilişki olduğu bulunmuştur (26). Geç ergenlik dönemindeki ergenlerle yapılan bir araştırmada benlik saygısının saldırganlık ve dürtüsellik ile çocuk suçluluğu arasındaki ilişkiyi güçlü düzeyde düzenleyici etkisinin olduğu bulunmuştur (265).

Baumeister ve arkadaşları yapmış oldukları çalışmada bu araştırmaların aksine suç davranışı sergileme ve saldırganlığın yüksek benlik saygısından kaynaklandığını

belirtmişlerdir (266). Benzer şekilde, Schanz tarafından yürütülen daha yeni bir araştırma, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bir ilçe hapisanesinde hapsedilmiş yetişkinlerden oluşan bir örnekleme özsaygısı yüksek olan katılımcıların şiddet içeren davranışlarda bulunma olasılığının daha yüksek olduğunu ve öz saygısı düşük olan katılımcıların kendine zarar verici davranışlarda bulunma olasılıklarının daha yüksek olduğunu bulmuşlardır (267).

#### **2.8.4. Akran Zorbalığı ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişki**

Yapılan araştırmalar incelendiğinde düşük benlik saygısı ile akran zorbalığı mağduriyeti arasında nedensel bir ilişki olduğu gözlenmektedir. Olweus'a göre zorbalık kurbanları kendilerini başarısız, utangaç ve aptal hissettikleri için düşük benlik saygısına sahiptir (268). Bir gözden geçirme çalışmasında akran zorbalığı mağduriyetinin içselleştirme belirtileri üzerindeki dolaylı etkisine düşük benlik saygısının aracılık ettiği gösterilmiştir (269). Siber zorbalık ve depresyon düzeyi arasındaki ilişkide benlik saygısının aracı etkisini araştırmak için Vietnam'da yapılan yakın zamanlı bir çalışmada benlik saygısının kısmi aracı olduğu gösterilmiştir (270). 3-5. sınıflara giden 251 öğrenciyle yapılan bir çalışmada benlik kavramı ile akran mağduriyeti arasında negatif; akran saldırganlığı arasında ise pozitif bir ilişki saptanmıştır (271).

Avusturalya'da 12-18 yaşlarındaki 1162 katılımcıyla gerçekleştirilen araştırmada zorbalık kurbanı olma ile benlik saygısının düşük düzeyde olması doğru orantılı bulunmuş ancak zorba olma ile benlik saygısı düzeyi arasında herhangi bir ilişki bulunmamıştır (272). Başka bir çalışmada ise 13-17 yaşlarındaki kız ergenlerde düşük benlik saygısı ile zorbalık sergileme arasında ilişki olduğu ancak erkekler için böyle bir durumun geçerli olmadığı bulunmuştur (273). Zorba öğrencilerin düşük benlik saygısına sahip olduğu ve bu öğrencilerin zorbalık davranışını kendileriyle alakalı olumsuz bakış açısını telafi edebilmek amacıyla kullandıkları yapılan çalışmalarda ifade edilmiştir (274). Benzer bir şekilde başka bir çalışmada da zorbalık yapanların benlik saygısının düşük olduğu gösterilmiştir (275). Zorba/kurban olan gençleri zorba veya kurbanlardan ayıran faktörler arasında düşük sosyal kabul ve olumsuz benlik saygısının ön planda yer aldığı yapılan bir başka çalışmada gösterilmiştir (276).

Bu farklı sonuçlara rağmen çalışmalardan elde edilen ortak fikir; kişinin benlik saygısının yüksek olması zorbalık yapmaya engeldir (203,277).

## **2.9.PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK**

### **2.9.1. Psikolojik Sağlamlığın Tanımı**

Resilience, Latince “resiliens” kelimesinden gelir ve maddenin bükülebilir ya da esnek yapıda olması manasına gelmektedir (31). Son dönemlerde artan popülerliğine rağmen, evrensel olarak onaylanan psikolojik sağlamlık tanımı henüz yoktur (278).

Rutter psikolojik sağlamlığı bireyin içsel ve dışsal risk ve koruyucu faktörleri arasındaki etkileşimin sonucunda oluşan ve yaşanan negatif bir olayın etkilerini değiştirmeye yardım eden bir süreç olarak kavramsallaştırılmıştır (27,28). Benard ise psikolojik sağlamlık kavramını; yaşanan negatif bir olayla beraber tekrar uyum gösterme süreci ve yaşamın pozitif taraflarına dikkati verme şeklinde tanımlamıştır (279).

Yüksek risk altındaki grupların başarılı sonuçlar elde etmeleri, olumsuz yaşam deneyimleri karşısında bireyin uyum gösterme kapasitesi ve ruhsal örselenmenin olası kötü etkilerinden sıyrılma ve yeterlik gösterme psikolojik sağlamlık kavramıyla ilgili üç esas nokta ortak olarak ifade edilmektedir (280).

### **2.9.2. Psikolojik Sağlamlık İçin Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler**

Psikolojik sağlamlık alanında yapılan çalışmalarda risk faktörleri kişisel, ailesel ve çevresel olarak üç temel başlıkta toplanmıştır (281).

Kişisel risk faktörlerine erken doğum (282), genetik bozukluklar ve kronik hastalıklar (283) ve olumsuz yaşam deneyimleri (284) örnek verilebilir.

Ailesel risk faktörleri arasında ebeveynlerin ruhsal veya kronik tıbbi hastalığının olması (285), ebeveynlerin ayrılığı, boşanması ya da ölümü nedeniyle tek ebeveynle yaşamak (286) sayılabilir.

Çevresel risk faktörlerine bakıldığında ise sosyoekonomik açıdan zorluklar yaşamak (287), çocukluk döneminde ihmal ve istismara uğramış olmak (288) ve savaş veya doğal afet gibi toplumsal felaketler yaşamak (289) dikkat çekmektedir.

Psikolojik sağlık araştırmalarında koruyucu faktörler de risk faktörlerine benzer şekilde kişisel, ailesel ve çevresel olarak üç temel başlıkta toplanmıştır (281).

Kişisel koruyucu faktörlere; yüksek zekâ düzeyi ve akademik başarıya sahip olmak, kolay mizaç özellikli olmak, yüksek benlik saygısına sahip olmak, gelecek yaşam hedeflerini belirlemiş olmak, iyimser ve umut dolu olmak, sosyal yeterlilik ve mizah yeteneği gibi iletişim becerilerine sahip olmak, kız cinsiyet, ergen ve gençlik döneminde olmak örnek verilebilir (290).

Ailesel koruyucu faktörlere bakıldığında destekleyici ve demokratik ana-baba tutumu ve çocuğa yönelik gerçekçi beklentilerin olması sayılabilir (290).

Çevresel koruyucu faktörler arasında akran desteğine sahip olmak, kaliteli eğitim alabilmek, toplumsal faaliyetlerin içinde bulunmak ve aile dışındaki yetişkinlerin (öğretmen vb.) olumlu desteğini görmek sayılabilir (290).

### **2.9.3. Suça Sürüklenme ve Psikolojik Sağlık Arasındaki İlişki**

Psikolojik sağlık genellikle, kişinin suç işleme gibi olumsuz sonuçlara yol açabilecek durumlarla (istismar veya ihmal edilme, şiddete tanık olma veya yoksulluk içinde yaşama) karşı karşıya kalmasına rağmen olumlu uyum sağlama veya başarıya ulaşma yeteneği olarak tanımlanmaktadır (30).

Suçlu davranışlar sergilemek, genellikle aile ve çevredeki olumsuz şartların veya suçlu arkadaşlarla yakın ilişkilerin sonucudur. Bununla beraber olumsuz koşullara rağmen birçok çocuk ve ergenin suça karışmadığı ve antisosyal özellikler göstermediği gösterilmiştir ve bu gençler “dayanıklı” olarak nitelendirilmiştir (291). Ergenlikte depresyona girmemek duygusal uyumun; suç işlemek ise davranışsal uyumun bir göstergesidir (292).

Psikolojik sağlamlığı etkileyen faktörleri incelemek için yapılan bir çalışmada zorbalığa maruz kalmalarına rağmen suç işleme oranının düşük olduğunu bildiren ergenlerin kız cinsiyette oldukları, benlik saygılarının daha yüksek olduğu,

ebeveynleriyle düşük düzeyde çatışma yaşadıkları, kardeşleri tarafından mağdur edilmedikleri ve daha az yakın arkadaşlarının olduğu gözlenmiştir (209).

Kurumda kalan çocukların olumsuz yaşam deneyimleri ile suç davranışı arasındaki ilişkiye odaklanan bir çalışmada psikolojik dayanıklılığın suç üzerinde olumlu yönde aracı etki ettiği bulunmuştur (293).

#### **2.9.4. Akran Zorbalığı ve Psikolojik Sağlık Arasındaki İlişki**

Psikolojik sağlamlığı yüksek bireyler; değişime açık, öz yeterliliği ve öz saygısı yüksek (294), eleştirel düşünme yeteneği olan (295) ve sorunları çözme becerisi yüksek (296) olan kişilerdir.

Psikolojik sağlamlık teorileri; olumsuz olay sonucu gelişebilecek riskleri belirleyen ana faktör olarak aile bireyleri ve arkadaş ilişkilerinin özelliğine ve kalitesine vurgu yapar (297). Pek çok çalışma, psikolojik dayanıklılığın okul zorbalığıyla köklü bir ilişkiye sahip olabileceğini göstermiştir (298). Strese karşı bireysel dayanıklılığın yüksek olmasının akran şiddetini azaltmada önemli bir rol oynayacağı düşünülmüştür (299).

Kanada'da 7., 8. ve 9. sınıf öğrencileriyle yapılan bir çalışmada, araştırmacılar düşük düzeyde psikolojik dayanıklılığı olan öğrencilerin zorbalık kurbanı olma ihtimalinin 2 kattan fazla olduğunu; yüksek olanlarınsa sosyal ya da yapıcı davranışlarının arttığını bulmuşlardır (300).

İskoçya'da 12-14 yaşları arasındaki 3136 genci kapsayan boylamsal bir araştırmada akran zorbalığına maruz kalmak daha yüksek düzeyde depresyon ve suçluluk ile ilişkili bulunmuştur. Ancak duygusal ve davranışsal sağlamlılığı yüksek olan ergenler sık sık zorbalığa maruz kalmalarına rağmen, zaman içinde beklenenden daha az depresyon ve suçluluk seviyeleri göstermişlerdir. Sık sık zorbalığa maruz kalmalarına rağmen düşük depresyon bildiren ergenlerin erkek cinsiyette oldukları, benlik saygılarının daha yüksek olduğu, toplumsal olarak daha az yabancılaşmış hissettikleri, ebeveynleriyle daha az çatışma yaşadıkları ve kardeşleri tarafından mağdur edilmedikleri görülmüştür. Öte yandan sık sık zorbalığa maruz kalmalarına rağmen suç işleme oranının düşük olduğunu bildiren ergenlerin ise kız cinsiyette oldukları, benlik saygılarının daha yüksek olduğu, ebeveynleriyle düşük düzeyde

çatışma yaşadıkları, kardeşleri tarafından mağdur edilmedikleri ve daha az yakın arkadaşlarının olduğu gözlenmiştir (209).

Hindistan'da gerçekleştirilen bir araştırmada zorba ve kurban davranışlarıyla öz-yeterlik arasındaki ilişkide psikolojik sağlamlığın aracı etkisi incelendiğinde, genç erkeklerde zorbalık davranışları ile öz-yeterlik arasındaki ilişkiye psikolojik sağlamlığın aracılık ettiği ortaya koyulmuştur. Aynı çalışma sonucunda gençlerin zorbalıkla mücadele edebilmeleri için psikolojik sağlamlık düzeyini arttıracak müdahale çalışmalarının geliştirilmesi gerekliliği gündeme gelmiştir (301).

Portekiz'de yapılan bir çalışmada spesifik olarak, geleneksel suç mağduriyeti azim, kendine güven, huzur ve psikolojik sağlamlık toplam puanı ile negatif ilişkili bulunmuştur (302).

### 3.GEREC ve YÖNTEM

#### 3.1. AMAÇ

Hukuki açıdan çocuk, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 6. Maddesi b bendine göre "henüz 18 yaşını doldurmamış kişi" olarak tanımlanır (80). Suç işleme ve yaş arasındaki ilişkiye bakıldığında, eğrinin ergenlik döneminin başlarında yavaşça yükseldiği, orta ve geç ergenlik döneminde ise zirveye ulaştığı ve daha sonra erken yetişkinlik döneminde hızla azaldığı gösterilmiştir (4). Çocuklarda suça sürüklenmenin sebepleri ile ilgili yapılan çalışmalar, çocukların suça sürüklenmesine sebep olan pek çok faktör olduğunu belirtmiştir (96). Tüm bu faktörler birbirleriyle dinamik olarak etkileşim halindedir ve bu etkileşimlerin bir arada çocuğu suça yönlendirmesi söz konusudur (96). Ergenlik döneminde suç davranışını engelleyebilmek için çocuğu suça sürükleyen nedenleri daha geniş kapsamlı değerlendirmek ve müdahale programlarını buna yönelik geliştirmek gerekmektedir.

Aile koşulları ergenlerin üzerinde çok önemli bir etkiye sahiptir ve aile içi ilişkiler düzeyinde yaşanan sorunların çocuğun suça karışmasında önemli faktör olduğu kabul görmektedir (94,303). Yapılan araştırmalarda çocuklarda görülen hiperaktivite, dürtüsellik ve dikkat sorunları, düşük sözel zekâ puanı ve akademik başarı, eğitim alma isteğindeki eksiklikler gibi etmenlerin suç davranışı açısından yüksek risk teşkil ettiği bulunmuştur (110). Bir çalışma ise suçlu çocukların depresyon ve kaygı gibi içselleştirme sorunlarını daha çok yaşadıklarını göstermiştir (304).

Akran zorbalığı yaygınlığı da gün geçtikçe artmaktadır ve önemli bir toplumsal sorun haline gelmektedir (179,305). Akran zorbalığı kasıtlı bir şekilde karşı tarafa zarar verme amacıyla yapılan ve aralarında güç dengesi olmayan birey ya da bireyler arasında gerçekleşen sürekli saldırgan bir davranış şeklinde tanımlanır (15). Akran zorbalığı kapsamında ayda en az 2-3 kez zorbaca davranışlarda bulunan kişilere zorba (bully); herhangi bir zorbalık türüne maruz kalan kişiye ise kurban (victim) denmektedir (172). Dan Olweus'un İsveç'te yaptığı bir izlem çalışmasında 6-9. sınıfta zorba olan erkek çocukların yaklaşık %60'ının 24 yaşına kadar en az bir suç işlediği; zorbalığa karışmayanların ise %10'unun suç işlediği görülmüştür (172). Boylamsal bir çalışmada ise akran mağduriyeti ile gençlerin suç işlemesi önemli ölçüde ilişkili bulunmuştur (306). Önemli bir toplumsal sorun haline gelen akran zorbalığı için



müdahale programları geliştirmek için koruyucu faktörleri ön plana çıkarmak önemlidir. Zorbalığı önleme ve zorbalık konusunda farkındalığı artırmak için yapılacak çalışmalarda ebeveynler ve okullarla birlikte çalışılmalıdır (305).

Yapılan çalışmalarda akran zorbalığına ve riskli davranışlara karşı benlik saygısı ve psikolojik sağlamlığın yüksek olmasının koruyucu olduğu gösterilmiştir (203,209,274,307). Yapılan bir meta analiz çalışmasında benlik saygısının suç ve suçluluk üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu gösterilmiştir (308). Aile ve çevredeki olumsuz koşullara rağmen “dayanıklı” olarak nitelendirilen birçok çocuk ve ergenin suça karışmadığı ve antisosyal özellikler göstermediği gösterilmiştir (291).

Alanyazın incelendiğinde ise suça sürüklenen çocuklarda akran zorbalığı, benlik saygısı ve psikolojik sağlamlığın ilişkisinin incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bir boylamsal çalışmada zorbalık mağduriyeti deneyimlerinin ardından beklenenden daha az depresyon ve suç işleme düzeylerini öngören bireysel, aile ve akran faktörleri tanımlanmıştır (209).

Çalışmamızın ana amacı Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Anabilim Dalı Adli Psikiyatri Polikliniğine yönlendirilen suça sürüklenen çocukların psikopatoloji ile ilişkili özellikleri, akran zorbalığı, benlik saygısı ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin belirlenmesi, bu değişkenlerin arasındaki ilişkisinin araştırılması, sağlıklı çocuklarla karşılaştırılması ve suça sürüklenme üzerindeki risk faktörlerinin belirlenmesidir.

### **3.2.VARSAYIMLAR**

1. Suça sürüklenen çocuklarda akran zorbalığına mağdur veya zorba olarak katılım oranı daha yüksektir.
2. Psikolojik sağlamlık ve benlik saygısı düzeyleri sağlıklı kontrol grubunda suça sürüklenen çocuklara göre daha yüksektir.
3. Benlik saygısı ve psikolojik sağlamlığı yüksek olan çocukların akran zorbalığına katılım oranı daha düşüktür.

4. Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği tüm alt boyut (açık saldırı, alay, korkutma/sindirme, ilişkisel saldırı, kişisel eşyaya saldırı) puan ortalamaları suça sürüklenen çocuklarda daha yüksektir.

5. Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği tüm alt boyut (açık saldırı, alay, korkutma/sindirme, ilişkisel saldırı, kişisel eşyaya saldırı) puan ortalamaları suça sürüklenen çocuklarda daha yüksektir.

6. Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği-12 toplam puanı suça sürüklenen çocuklarda daha düşüktür.

7. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği toplam puanı suça sürüklenen çocuklarda daha yüksektir ve suça sürüklenen çocukların benlik saygısı daha düşüktür.

8. Conners-Wells Ergen Öz bildirim Ölçeğinin tüm problem alt boyut (ailesel, duygusal, davranım, bilişsel problemler ve dikkatsizlik, öfke kontrolü ve hiperaktivite) puan ortalamaları suça sürüklenen çocuklarda daha yüksektir.

9. Rosenberg Benlik Saygısı puanları Conners-Wells Ergen Öz bildirim Ölçeği, Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği ve Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği puanları ile aynı yönde; Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği-12 ile ters yönde korelasyon göstermektedir.

10. Conners-Wells Ergen Öz bildirim Ölçeği puanları Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği ve Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği puanları ile aynı yönde; Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği-12 ile ters yönde korelasyon göstermektedir.

11. Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği puanları Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği puanları ile aynı yönde; Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği-12 ile ters yönde korelasyon göstermektedir.

12. Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği puanları Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği-12 ile ters yönde korelasyon göstermektedir.

### **3.3. ARAŞTIRMANIN TİPİ**

Araştırma epidemiyolojik ve analitik bir araştırmadır.

### **3.4.ARAŞTIRMANIN TARİHİ**

Araştırma 1 Temmuz 2022-1 Temmuz 2023 tarihleri arasında tamamlanmıştır.

### **3.5.ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ**

Araştırmanın evrenini, Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Adli Polikliniği'nde değerlendirilen 12-18 yaş arasındaki 101 suça sürüklenen çocuk ile 12-18 yaş aralığındaki 100 daha önce suça karışmamış sağlıklı çocuk oluşturmaktadır.

Örneklem büyüklüğü hesaplanırken alanyazında planlanan çalışma ile birebir uyumlu başka bir çalışmanın yapılmadığı görülmüş, bu sebeple benzer yöntem ile yürütülmüş olan “Suça Karışan 12-15 Yaş Arasındaki Çocuklarda Akran İstismarı ve Kendilik Algısının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi” başlıklı tez çalışması referans alınmıştır (37). Referans çalışmada elde edilen etki büyüklüğünün oldukça kuvvetli düzeyde olduğu ( $d=0.87$ ) kabul edilerek, sapma payı  $d=0,05$  olarak alındığında %95 güven düzeyinde çalışmaya en az 128 kişinin (her grup için en az 64 kişi) dahil edilmesinin uygun olacağı görülmüştür. Araştırmaya belirlenen tarihler arasında (1 Temmuz 2022-1 Temmuz 2023) alınabilen maksimum sayıda kişinin alınması planlanmıştır.

Araştırma sürecinde tüm klinik görüşmeler, ikinci araştırmacı (M.Ü.) tarafından yapılmıştır. Araştırmaya katılan katılımcılara Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği (AZKBÖ), Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği (AZBÖ), Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlık Ölçeği (ÇGPSÖ-12), Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği-Benlik Saygısı Alt Boyutu (RBSÖ) ve Connors Wells Ergen Öz-Bildirim Ölçeği Uzun Formu (CWEÖÖ-U) araştırmacı tarafından yüz yüze uygulanmıştır. Ayrıca sosyodemografik özelliklerin detaylı olarak sorgulandığı bilgi formu ebeveyn/yasal vasiyle yüz yüze görüşme tekniğiyle araştırmacı tarafından doldurulmuştur.

### **3.6. ARAŞTIRMAYA DÂHİL ETME VE DIŞLAMA KRİTERLERİ**

#### **3.6.1.Gönüllüler İçin Araştırmaya Dahil Olma Kriterleri:**

- Çalışmaya katılmaya gönüllü olması

-12-18 yaş aralığında olması

-Adli mercilerce Pamukkale Üniversitesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Adli Polikliniği'ne suça sürüklenen çocuk olarak yönlendirilmiş olması

-Klinik olarak normal zekaya sahip olması

-Çalışmaya katılım esnasında olgunun ve ebeveynin/yasal vasisinin olguya ait verilerin kullanılmasına izin vermiş olması

-Okur yazar olması

### **3.6.2.Gönüllüler İçin Dışlama Kriterleri:**

-Herhangi bir nedenle çalışmaya katılmayı kabul etmemesi

-12-18 yaş aralığında olmaması

-Daha önce suç işlememiş olması

-Klinik olarak normal zekâ düzeyinde olmaması

-Herhangi bir nedenle çalışmadan çıkma isteği

-Otizm Spektrum Bozukluğu, Psikotik Bozukluk ve Bipolar Bozukluk tanısının olması

-Okuryazar olmaması

### **3.6.3.Kontrol Grubu İçin Araştırmaya Dahil Olma Kriterleri:**

-Çalışmaya katılmaya gönüllü olması

-12-18 yaş grubunda olması

-Daha önce suç işlememiş ve herhangi bir adli olaya karışmamış olan çocuk olması

-Klinik olarak normal zekâ düzeyinde olması

-Takipli olduğu kronik psikiyatrik veya tıbbi hastalığının olmaması

-Çalışmaya katılım esnasında olgunun ve ebeveynin/yasal vasisinin olguya ait verilerin kullanılmasına izin vermiş olması

-Okuryazar olması

#### **3.6.4.Kontrol Grubu İçin Dışlama Kriterleri:**

-Herhangi bir nedenle çalışmaya katılmayı kabul etmemesi

-12-18 yaş aralığında olmaması

-Klinik olarak normal zekâ düzeyinde olmaması

-Takipli olduğu kronik psikiyatrik veya tıbbi hastalığının olması

-Çalışmadan çıkma isteği

#### **3.7.ETİK İLKELERE UYGUNLUK**

Araştırma konusu Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kuruluna sunulmuş, 28.06.2022 tarihli ve E-60116787-020-228520 sayılı kararı ile Etik Kurul onayı alınmıştır.

#### **3.8.VERİ TOPLAMA ARAÇLARI**

Araştırmaya katılan suça sürüklenen çocuklar ve kontrol grubundaki çocuklara Connors-Wells Ergen Özbildirim Ölçeği/Uzun Formu, Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği, Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ve Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlık Ölçeği-12 birebir görüşme yapılarak ikinci araştırmacı tarafından (M.Ü.) doldurulmuştur. Sosyodemografik Veri Formu ise ebeveyn veya yasal vasi tarafından doldurulmuştur.

##### **3.8.1.Sosyodemografik Veri Formu**

Bu formda ergenin cinsiyeti, yaşı, okul devamlılığı, anne ve baba yaşı, anne ve babanın eğitim seviyesi, ailenin sosyoekonomik düzeyi, aile birlikteliği, aile yapısı, kardeş sayısı, ders başarısı, ergenin aile içi uyumu ve ebeveynleriyle olan ilişkisi, ergenin tıbbi hastalığının olup olmadığı, ergenin psikiyatrik tanısının olup olmadığı, ailenin diğer bireylerinde kronik tıbbi/psikiyatrik tanının olup olmadığı, ergenin işlediği suç türü, ergenin daha önce suç işleyip işlemediği, sigara-alkol-madde kullanımı ve ailenin diğer bireylerinde suç işleme öyküsünün olup olmadığıyla alakalı sorular yer almaktadır.

### **3.8.2. Conners Wells Ergen Özbildirim Ölçeği/Uzun Formu**

Ölçeğin Türkçe'ye çevrilmesi ve geçerlik ve güvenirlik çalışmasını Kaner ve arkadaşları (2011) yapmıştır. Çalışmanın örneklemini 12-17 yaş arası çocuklardan oluşmaktadır. Ölçek aile problemleri (12 madde), duygusal problemler (11 madde), davranım problemleri (12 madde), bilişsel problemler ve dikkatsizlik (12 madde), öfke kontrolü problemleri (9 madde) ve hiperaktivite (8 madde) olmak üzere toplam 6 boyut içermektedir. Ölçekte bulunan her madde için "hiçbir zaman doğru değil", "biraz doğru", "oldukça doğru" ve "çok doğru" seçeneklerinden biri işaretlenir ve sırasıyla 0-3 puan arasında puanlama yapılır. Ölçekte alt boyuttan alınan puanların yüksek olması ergenin o alt boyutta belirtilen problemi daha çok yaşadığını göstermektedir. Yapılan güvenirlik çalışmasında ise Cronbach Alfa iç tutarlık kat sayısı aile problemleri alt boyutu için  $\alpha=0,76$ , duygusal problemler alt boyutu için  $\alpha=0,77$ , davranım problemleri alt boyutu için  $\alpha=0,78$ , bilişsel problemler ve dikkatsizlik alt boyutu için  $\alpha=0,78$ , öfke kontrolü problemi alt boyutu için  $\alpha=0,87$  ve hiperaktivite problemleri alt boyutu için  $\alpha=0,76$  olduğu belirtilmiştir (309).

### **3.8.3. Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği**

Ölçeğin Türkçe'ye çevrilmesi ve geçerlik ve güvenirlik çalışması Gültekin ve Sayıl (2005) tarafından Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini 11-16 yaşları arasında olan öğrencilerden oluşmaktadır. Ölçek alay (5 madde), açık saldırı (6 madde), korkutma sindirme (7 madde), ilişkisel saldırı (4 madde) ve kişisel eşyaya saldırı (5 madde) olmak üzere 5 alt boyut içermektedir. Ölçekte her madde için "Hiçbir zaman", "Bir kere", "Birden fazla" seçenekleri bulunmaktadır. Ölçeğin yapılan güvenirlik çalışmasında Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı toplam puan için  $\alpha=0,86$ , açık saldırı alt boyutu için  $\alpha=0,72$ , alay alt boyutu için  $\alpha=0,68$ , korkutma sindirme alt boyutu için  $\alpha=0,73$ , ilişkisel saldırı alt boyutu için  $\alpha=0,72$  ve kişisel eşyalara saldırı alt boyutu için  $\alpha=0,67$  olarak hesaplanmıştır (310).

### **3.8.4. Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği**

Ölçek Pekel Uludağlı ve Uçanok (2005) tarafından Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeğindeki her maddenin karşısına "Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?" sorusu koyularak oluşturulmuştur. Akran Zorbalığı Kurbanlarını

Belirleme Ölçeği gibi alay (5 madde), açık saldırı (6 madde), korkutma/sindirme (7 madde), ilişkisel saldırı (4 madde) ve kişisel eşyalara saldırı (5 madde) olmak üzere 5 alt boyut bulunmaktadır. Yapılan güvenirlik çalışmasında ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı toplam puan için  $\alpha=0,89$ , açık saldırı alt boyutu için  $\alpha=0,80$ , alay alt boyutu için  $\alpha=0,67$ , korkutma/sindirme alt boyutu için  $\alpha=0,71$ , ilişkisel saldırı alt boyutu için  $\alpha=0,72$ ; ve kişisel eşyalara saldırı alt boyutu için  $\alpha=0,76$  olduğu belirtilmiştir (311).

### **3.8.5. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği**

Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması ve geçerlik ve güvenirlik çalışması 205 kişiden oluşan örnekleme Ankara'da Füsun Çuhadaroğlu (1986) tarafından yapılmıştır. Ölçek toplamda 12 alt boyut ve 63 maddeden oluşmaktadır ve sadece ilk alt boyutu benlik saygısı ile ilgilidir. Ölçekteki her madde için "Çok doğru", "Doğru", "Yanlış" ve "Çok yanlış" seçenekleri bulunmaktadır. Ölçekten 0-6 arasında puan alınmaktadır. 0-1 puan yüksek, 2-4 puan orta ve 5-6 puan düşük benlik saygısını göstermektedir. Ölçeğin geçerlik katsayısı  $\alpha=0,71$  ve güvenirlik katsayısı  $\alpha=0,75$  olarak bulunmuştur (312).

### **3.8.6. Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği-12**

Ölçeğin Türkçe'ye uyarlama çalışması Isparta ilinde 11-16 yaş arasındaki 256 katılımcı ile Arslan (2015) tarafından yapılmıştır. Ölçekte her madde için "beni hiç tanımlamıyor", "çok az tanımlıyor", "biraz tanımlıyor", "oldukça tanımlıyor" ve "beni tamamen tanımlıyor" olmak üzere 5 seçenek bulunmaktadır. Ölçekten toplamda 0-60 arasında puan alınmaktadır ve yüksek toplam puan kişinin psikolojik sağlamlık düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı  $\alpha=0,91$  olarak hesaplanmıştır (313).

## **3.9. İSTATİSTİKSEL DEĞERLENDİRME**

Veriler SPSS 25.0 (IBM SPSS Statistics 25 Software (Armonk NY: IBM Corp.)) paket programıyla analiz edilmiştir. Sürekli değişkenler ortalama  $\pm$  standart sapma, ortanca, çeyrekler arası aralık (IQR) ve en küçük en büyük değerler ile kategorik değişkenler ise sayı ve yüzde olarak ifade edilmiştir. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov Smirnov testleri ile incelenmiştir.

Bağımsız grup farklılıkların karşılaştırılmasında Mann Whitney U testi kullanılmıştır.

Kategorik değişkenler arasındaki farklılıklar ise Ki-kare analizi ile incelenmiştir. Sayısal değişkenler arasındaki ilişkiler Spearman korelasyon katsayısı ile incelenmiştir.

Ayrıca suça sürüklenme üzerinde etkisi olan risk faktörlerinin belirlenmesi için Lojistik regresyon analizi uygulanmıştır.  $p < 0.05$  istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.



## 4.BULGULAR

Araştırmamızda suça sürüklenen 101 çocuk ve 100 sağlıklı çocuğun akran zorbalığı, benlik saygısı, psikolojik sağlamlık düzeyleri ve yaşadıkları ailesel, emosyonel, davranım, dikkatsizlik, öfke kontrolü ve hiperaktivite problemlerine dair veriler değerlendirilmiştir.

Çocuklar ve ebeveynleri ile birebir görüşme yapılarak Sosyodemografik Veri Formu, Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği, Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği, Conners-Wells Ergen Öz Bildirim Ölçeği-Uzun Formu ve Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği-12 doldurulmuştur. Ölçeklerden elde edilen bulgular bu bölümde incelenmiştir.

### 4.1. SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLARIN VE SAĞLIKLI KONTROLLERİN SOSYODEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN VERİLER

#### 4.1.1.Çocukların Cinsiyeti

Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların %19,8'i (n=20) kız, %80,2'si (n=81) erkek; kontrol grubunun ise %20,0'ı kız (n=20), %80,0'ı erkektir (n=80).

Her iki grubun cinsiyet dağılımı açısından aralarında anlamlı istatistiksel fark bulunmamıştır (p= 0,972) (Tablo-1).

**Tablo-1: Cinsiyet Dağılımları**

Cinsiyet	SSÇ		Kontrol		p
	n	%	n	%	
Kız	20	19,8	20	20,0	0,972
Erkek	81	80,2	80	80,0	
Toplam	101	100,0	100	100,0	

Ki-kare analizi ile incelenmiştir, p<0,05 anlamlıdır.

#### 4.1.2.Çocukların Yaşı

Çalışmaya katılan tüm çocuklar 12-17 yaş aralığındadır. Suça sürüklenen çocukların yaş ortalaması  $13,99 \pm 1,14$ , ortanca değeri 14 (min=12, max=17, IQR=13-

15); kontrol grubundaki çocukların yaş ortalaması  $13,78 \pm 1,26$ , ortanca değeri 14 (min=12, max=17, IQR=13-15) olarak hesaplanmıştır.

Her iki grubun yaş ortalamaları arasında anlamlı istatistiksel fark bulunmamıştır (p= 0,256) (Tablo-2).

**Tablo-2: Çocukların Yaşı**

Ortalama Yaş	SSÇ		Kontrol		z	p
	A.O. $\pm$ S.S. (min-max)	Med (IQR)	A.O. $\pm$ S.S. (min-max)	Med (IQR)		
	$13,99 \pm 1,14$ (12-17)	14 (13-15)	$13,78 \pm 1,26$ (12-17)	14 (13-15)		

\*Mann Whitney U testi kullanılmıştır. p<0,05 anlamlıdır. A.O.: Aritmetik Ortalama, SS: standart sapma, min-max: minimum-maksimum, Med: median, IQR: Interquartile Range.

#### 4.1.3.Çocukların Okula Devamlılık Durumu

Suçta sürüklenen çocukların %74,3'ünün (n=75) örgün eğitime devam ettiği, %25,7'sinin (n=26) ise okula gitmediği belirlenmiştir. Sağlıklı gruptaki çocukların ise tamamının okula devam ettiği belirlenmiştir.

Suçta sürüklenen çocuklarda okula devamsızlık oranı kontrol grubuna göre anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur (p=,0001) (Tablo-3).

**Tablo-3: Çocukların Okula Devamlılık Durumu**

Okul Devamlılığı	SSÇ		Kontrol		p
	n	%	n	%	
Yok	26	25,7	0	0	<b>0,0001*</b>
Var	75	74,3	100	100	
Toplam	101	100,0	100	100,0	

\*Ki-kare analizi ile incelenmiştir, p<0,05 anlamlıdır.

#### 4.1.4. Aile Yapısı

Suçta sürüklenen çocukların ailelerin %59,4'ü (n=60) çekirdek aile, %12,9'u (n=13) geniş aile ve %22,8'i (n=23) parçalanmış aile yapısındadır. Ailelerin %5,0'ında (n=5) ise ebeveynlerden birinin vefat ettiği belirlenmiştir. Sağlıklı grupta ise ailelerin %87,0'ı (n=87) çekirdek aile, %9,0'ı (n=9) geniş aile ve %4,0'ı (n=4) parçalanmış aile yapısındadır.

Suçta sürüklenen çocuklarda parçalanmış veya geniş aile üyesi olma oranı sağlıklı çocuklara göre anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur (p= 0,0001) (Tablo-4).

**Tablo-4: Aile Yapısı**

Aile Yapısı	SSÇ		Kontrol		p
	n	%	n	%	
Çekirdek Aile	60	59,4	87	87,0	<b>0,0001*</b>
Geniş Aile	13	12,9	9	9,0	
Parçalanmış Aile	23	22,8	4	4,0	
Ebeveynlerden biri ölmüş	5	5,0	0	0,0	
<b>Toplam</b>	101	100,0	100	100,0	

\*Ki-kare analizi ile incelenmiştir, p<0,05 anlamlıdır.

#### 4.1.5. Ailedeki Toplam Çocuk Sayısı

Suçta sürüklenen çocukların ailelerindeki toplam çocuk sayısının ortalaması  $2,85 \pm 1,18$ , ortanca değeri 3 (min=1, max=7, IQR=2-3); kontrol grubundaki çocukların ailelerindeki toplam çocuk sayısının ortalaması ise  $2,15 \pm 0,67$ , ortanca değeri 2 (min=1, max=4, IQR=2-3) olarak hesaplanmıştır.

Her iki grubun ailelerindeki toplam çocuk sayısının ortalamaları arasında anlamlı istatistiksel fark bulunmuştur (p= 0,0001) (Tablo-5).

**Tablo-5: Toplam Çocuk Sayısı**

Toplam Çocuk Sayısı	SSÇ		Kontrol		z	p
	A.O. ± S.S. (min-max)	Med (IQR)	A.O. ± S.S. (min-max)	Med (IQR)		
	2,85 ± 1,18 (1-7)	3 (2-3)	2,15 ± 0,67 (1-4)	2 (2-3)		

\*Mann Whitney U testi kullanılmıştır.p<0,05 anlamlıdır. . A.O.: Aritmetik Ortalama, SS: standart sapma, min-max: minimum-maksimum, Med: median, IQR: Interquartile Range.

#### 4.1.6. Çocukların Doğum Sırası

Katılımcıların doğum sırasına bakıldığında suça sürüklenen çocukların ailenin ortalama  $1,97 \pm 1,11$ , ortanca değeri 2 (min=1, max=7, IQR=1-3); kontrol grubundaki çocukların ise ailenin ortalama  $1,54 \pm 0,66$ , ortanca değeri 1 (min=1, max=4, IQR=1-2) çocuğu olduğu hesaplanmıştır.

Her iki grubun doğum sırası ortalamaları arasında anlamlı istatistiksel fark bulunmuştur (p= 0,005) (Tablo-6).

**Tablo-6: Çocukların Doğum Sırası**

Çocukların Doğum Sırası	SSÇ		Kontrol		z	p
	A.O. ± S.S. (min-max)	Med (IQR)	A.O. ± S.S. (min-max)	Med (IQR)		
	1,97 ± 1,11	2 (1-3)	1,54 ± 0,66	1 (1-2)		

\*Mann Whitney U testi kullanılmıştır.p<0,05 anlamlıdır. . A.O.: Aritmetik Ortalama, SS: standart sapma, min-max: minimum-maksimum, Med: median, IQR: Interquartile Range.

#### 4.1.7. Ebeveyn Eğitim Düzeyi

Suçta sürüklenen çocukların annelerinin %18,8'i (n=19) eğitimsiz, %60,4'ü (n=61) ilköğretim/ortaöğretim mezunu, %14,9'u (n=15) lise mezunu, %5,9'u (n=6) ise üniversite mezunudur. Kontrol grubundaki çocukların annelerinin %20,0'ı (n=20) ilköğretim/ortaöğretim mezunu, %38,0'ı (n=38) lise mezunu, %35,0'ı (n=35) üniversite mezunu, %7,0'ı (n=7) yüksek lisans mezunudur. Suça sürüklenen çocukların babalarının %11,9'u (n=12) eğitimsiz, %68,3'ü (n=69) ilköğretim/ortaöğretim mezunu, %13,9'u (n=14) lise mezunu, %5,9'u (n=6) ise

üniversite mezunudur. Kontrol grubundaki çocukların babalarının %27,0'ı (n=27) ilköğretim/ortaöğretim mezunu, %21,0'ı (n=21) lise mezunu, %45,0'ı (n=45) üniversite mezunu, %7,0'ı (n=7) yüksek lisans mezunudur.

Suçta sürüklenen çocukların anne ve babalarının eğitimsiz veya düşük düzeyde eğitilmiş olma oranı sağlıklı çocuklara göre anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur (p= 0,0001) (Tablo-7).

**Tablo-7: Ebeveyn Eğitim Düzeyi**

Ebeveyn Eğitim Düzeyi	SSÇ				Kontrol				p
	Anne		Baba		Anne		Baba		
	n	%	n	%	n	%	n	%	
<b>Eğitimsiz</b>	19	18,8	12	11,9	0	0,0	0	0,0	<b>0,0001*</b>
<b>İlköğretim/Ortaöğretim Mezun</b>	61	60,4	69	68,3	20	20,0	27	27,0	
<b>Lise Mezun</b>	15	14,9	14	13,9	38	38,0	21	21,0	
<b>Lisans Mezun</b>	6	5,9	6	5,9	35	35,0	45	45,0	
<b>Yüksek Lisans Mezun</b>	0	0,0	0	0,0	7	7,0	7	7,0	
<b>Toplam</b>	101	100,0	101	100,0	100	100,0	100	100,0	

\*Ki-kare analizi ile incelenmiştir, p<0,05 anlamlıdır.

#### 4.1.8. Ailenin Aylık Geliri

Suçta sürüklenen çocukların ailelerinin %16,8'inin (n=17) 3500 TL veya altında, %33,7'sinin (n=34) 3500-6000 TL arasında, %27,7'sinin (n=28) 6000-11.000 TL arasında, %21,8'inin (n=22) 11.000 TL üstü aylık kazançta sahiptir. Kontrol grubundaki çocukların ailelerinin %9,0'ının (n=9) 3500-6000 TL arasında, %23,0'ının (n=23) 6000-11.000 TL arasında, %68,0'ının (n=68) 11.000 TL üstü aylık kazançta sahiptir.

Suçta sürüklenen çocuklarda düşük gelirli olma oranı sağlıklı çocuklara göre anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur (p= 0,0001) (Tablo-8).

**Tablo-8: Aylık Gelir Düzeyi**

Aylık Gelir Düzeyi	SSÇ		Kontrol		p
	n	%	n	%	
<3500TL	17	16,8	0	0	<b>0,0001*</b>
3500-6000 TL	34	33,7	9	9,0	
6000-11.000 TL	28	27,7	23	23,0	
>11.000 TL	22	21,8	68	68,0	

\*Ki-kare analizi ile incelenmiştir,  $p<0,05$  anlamlıdır.

#### 4.1.9. Suça Sürüklenen Çocuklarda Eşlik Eden Ruhsal Tanılar

Çalışmamızda ruhsal hastalık tanısının olması kontrol grubunda dışlama kriteridir. Suça sürüklenen çocukların %44,6'sı (n=45) ruhsal tanı almamıştır; %55,4'ünün (n=56) ise en az bir ruhsal tanıya sahip olduğu bulunmuştur. SSÇ'lerin %29,7'sinin (n=30) en az iki ruhsal tanısı vardır. 35 çocukta DEHB, 19 çocukta Davranım Bozukluğu, 16 çocukta Özgül Öğrenme Bozukluğu (ÖÖB) tanısı saptanmıştır. Eşlik eden diğer tanılar ise sırayla depresif bozukluk, kaygı bozukluğu, tik ve uyku bozukluğudur (Tablo-9).

**Tablo 9: Suça Sürüklenen Çocuklarda Ruhsal Tanı Dağılımı**

Ruhsal Tanı	Suça Sürüklenen Çocuk	
	n	%
Yok	45	44,6
DEHB	8	14,0
DB	4	7,01
ÖÖB	4	7,01
Depresif Bozukluk	5	8,7
Kaygı Bozukluğu	4	7,01
DEHB+ÖÖB	12	21,05
DEHB+DB	11	19,2
DEHB+ÖÖB+DB	2	3,5
Diğer	7	12,2
Toplam Çocuk Sayısı	101	100,0

DEHB: Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu DB: Davranım Bozukluğu ÖÖB: Özgül Öğrenme Bozukluğu

#### 4.1.10. Katılımcıların Ders Başarı Düzeyi

Suçta sürüklenen çocukların %41,6'sı (n=42) düşük, %36,6'sı (n=37) orta, %19,8'i (n=20) iyi, %2'si (n=2) çok iyi düzeyde ders başarısına sahip olduğu bildirilmiştir. Kontrol grubundaki çocukların %17,0'ı (n=17) orta, %58,0'ı (n=58) iyi, %25,0'ı (n=25) çok iyi düzeyde ders başarısına sahip olduğu bildirilmiştir.

Suçta sürüklenen çocukların kontrol grubuna göre ders başarısı anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur (p=0,0001) (Tablo-10).

**Tablo-10: Katılımcıların Ders Başarı Düzeyi**

Ders Başarı Düzeyi	SSÇ		Kontrol		p
	n	%	n	%	
Düşük	42	41,6	0	0	0,0001*
Orta	37	36,6	17	17,0	
İyi	20	19,8	58	58,0	
Çok iyi	2	2,0	25	25,0	
Toplam	101	100,0	100	100,0	

\*Ki-kare analizi ile incelenmiştir, p<0,05 anlamlıdır.

#### 4.1.11. Ev İçi Uyum

Suçta sürüklenen çocukların %13,9'u (n=14) kötü, %45,5'i (n=46) orta, %40,6'sı (n=41) iyi düzeyde ev içi uyuma sahip olduğu bildirilmiştir. Kontrol grubundaki çocukların %18,0'ı (n=18) orta, %51,0'ı (n=51) iyi, %31,0'ı (n=31) çok iyi düzeyde ev içi uyuma sahip olduğu bildirilmiştir.

Suçta sürüklenen çocukların kontrol grubuna göre ev içi uyumu anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur (p=0,0001) (Tablo-11).

**Tablo-11: Ev İçi Uyum Düzeyi**

Ev İçi Uyum Düzeyi	SSÇ		Kontrol		p
	n	%	n	%	
Kötü	14	13,9	0	0	0,0001*
Orta	46	45,5	18	18,0	
İyi	41	40,6	51	51,0	
Çok iyi	0	0,0	31	31,0	
Toplam	101	100,0	100	100,0	

\*Ki-kare analizi ile incelenmiştir, p<0,05 anlamlıdır.

#### 4.1.12. Ebeveynlerle İlişki

Suçta sürüklenen çocukların %11,9'u (n=12) kötü, %45,5'i (n=46) orta, %39,6'sı (n=40) iyi, %3'ü (n=3) çok iyi düzeyde ebeveyn ilişkisine sahip olduğu bildirilmiştir. Kontrol grubundaki çocukların %14,0'ı (n=14) orta, %51,0'ı (n=51) iyi, %35,0'ı (n=35) çok iyi düzeyde ebeveyn ilişkisine sahip olduğu bildirilmiştir.

Suçta sürüklenen çocuklarda kontrol grubuna göre ebeveynlerle ilişki düzeyi anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur (p=0,0001) (Tablo-12).

**Tablo-12: Ebeveynlerle İlişki Düzeyi**

Ebeveynlerle İlişki Düzeyi	SSÇ		Kontrol		p
	n	%	n	%	
Kötü	12	11,9	0	0,0	0,0001*
Orta	46	45,5	14	14,0	
İyi	40	39,6	51	51,0	
Çok iyi	3	3,0	35	35,0	
Toplam	101	100,0	100	100,0	

\*Ki-kare analizi ile incelenmiştir, p<0,05 anlamlıdır.

#### 4.1.13. Ailede Suç Öyküsü

Ailede suça karışan birinin varlığı açısından gruplar karşılaştırıldığında, gruplar istatistiksel olarak anlamlı fark göstermiştir (p=0,0001) (Tablo-13).

**Tablo-13: Ailede Suç Öyküsü**

Ailede Suç İşlemiş Kişi	SSÇ		Kontrol		p
	n	%	n	%	
Yok	75	74,3	99	99,0	0,0001*
Baba	21	20,7	1	1,0	
Anne	1	1,0	0	0,0	
Kardeş	2	2,0	0	0,0	
Birden Fazla Kişi	2	2,0	0	0,0	
Toplam	101	100,0	100	100,0	

\*Ki-kare analizi ile incelenmiştir, p<0,05 anlamlıdır.



#### 4.1.14. Suça Sürüklenen Çocuklarda Suç Türlerinin Dağılımı

Çocukların %78,2'sinin (n=79) ilk kez suça karıştığı görülmekle birlikte %21,8'inin (n=22) daha önce de suça karıştığı görülmüştür.

Suça sürüklenen çocukların %34,6'sının (n=35) aynı anda birden fazla suç işlediği saptanmıştır. İşlenen suç türlerine bakıldığında en fazla kasten yaralama, hırsızlık, cinsel istismar, basit yaralama ve müstehcenlik suçlarının işlendiği görülmüştür. Diğer suçlar arasında ise hakaret, tehdit, suç uydurma, resmî belgeyi bozma, uyuşturucu ticareti yapma, iftira atma ve kasten öldürmeye teşebbüs gibi suç türleri yer almaktadır (Tablo-14).

**Tablo-14: Suça Sürüklenen Çocuklarda Suç Türlerinin Dağılımı**

Suç Türü	n	%
Kasten Yaralama	18	17,8
Hırsızlık	12	11,8
Cinsel İstismar	11	10,8
Basit Yaralama	10	9,9
Müstehcenlik	7	6,9
Aynı Anda Birden Fazla Suç İşleme	35	34,6
Diğer	9	8,9

#### 4.1.15. Çocukların Sigara Kullanma Durumu

Suça sürüklenen çocukların %59,4'ü (n=60) sigara kullanmakta, %40,6'sı (n=41) sigara kullanmamaktadır. Kontrol grubundaki çocukların ise %8,0'ı (n=8) sigara kullanmakta, %92,0'ı (n=92) sigara kullanmamaktadır.

Suça sürüklenen çocukların kontrol grubuna göre sigara kullanma durumu anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur (p=0,0001) (Tablo-15).

**Tablo-15: Sigara Kullanma Durumu**

Sigara Kullanımı	SSÇ		Kontrol		p
	n	%	n	%	
Var	60	59,4	8	8,0	<b>0,0001*</b>
Yok	41	40,6	92	92,0	
Toplam	101	100,0	100	100,0	

\*Ki-kare analizi ile incelenmiştir,  $p < 0,05$  anlamlıdır.

## 4.2. ÖLÇEKLERDEN ELDE EDİLEN VERİLER

### 4.2.1. Ölçek Puan Ortalamaları

#### 4.2.1.1. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği puan ortalaması SSÇ'lerde  $2,69 \pm 2,04$ , ortanca değeri 2 (min=0, max=6, IQR=1-5); kontrol grubunda ise  $1,27 \pm 1,6$ , ortanca değeri 1 (min=0, max=6, IQR=0-2) olarak bulunmuştur. İki grup ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark vardır ( $p=0,0001$ ) (Tablo-16).

**Tablo-16: RBSÖ Ortalama Puanları**

RBSÖ Ortalama Puan	SSÇ		Kontrol		z	p
	A.O. $\pm$ S.S. (min-max)	Med(IQR)	A.O. $\pm$ S.S. (min-max)	Med(IQR)		
	$2,69 \pm 2,04$ (0-6)	2 (1-5)	$1,27 \pm 1,6$ (0-6)	1 (0-2)	-5,411	<b>0,0001*</b>

\*Mann Whitney U testi kullanılmıştır.  $p < 0,05$  anlamlıdır. . A.O.: Aritmetik Ortalama, SS: standart sapma, min-max: minimum-maksimum, Med: median, IQR: Interquartile Range. RBSÖ: Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Rosenberg Benlik Saygısı derecelendirmesi göz önüne alınarak yapılan sınıflandırma sonucuna göre SSÇ'lerin %36,6'sının (n=37) yüksek düzeyde, %37,6'sının (n=38) orta düzeyde, %25,7'sinin (n=26) ise düşük düzeyde benlik saygısına sahip olduğu bulunmuştur. Kontrol grubundaki çocukların %70,0'ının (n=70) yüksek düzeyde, %22,0'ının (n=22) orta düzeyde, %8,0'ının (n=8) düşük düzeyde benlik saygısına sahip olduğu bulunmuştur.

Suçta sürüklenen çocukların kontrol grubuna göre benlik saygısı düzeyleri anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur ( $p=0,0001$ ) (Tablo-17).

**Tablo-17: RBSÖ Değerleri**

RBSÖ Değeri	SSÇ		Kontrol		p
	n	%	n	%	
Yüksek	37	36,6	70	70,0	<b>0,0001*</b>
Orta	38	37,6	22	22,0	
Düşük	26	25,7	8	8,0	
Toplam	101	100	100	100	

\*Ki-kare analizi ile incelenmiştir,  $p < 0,05$  anlamlıdır. RBSÖ: Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

#### 4.2.1.2. *Connors-Wells Ergen Öz Bildirim Ölçeği*

Suçta sürüklenen çocukların Connors-Wells Ergen Öz Bildirim Ölçeğinin tüm alt boyutlarından aldıkları ortalama puanlar ile kontrol grubunun ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur.

Suçta sürüklenen çocukların problem alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları daha yüksektir (Tablo-18).

**Tablo-18: CWEÖÖ-U Ortalama Puanları**

CWEÖÖ-U	SSÇ		Kontrol		z	p
	A.O. $\pm$ S.S. (min-max)	Med. (IQR)	A.O. $\pm$ S.S. (min-max)	Med. (IQR)		
Aile Problemleri	10,44 $\pm$ 7,16 (0-31)	10 (4-14,5)	6,61 $\pm$ 5,52 (0-24)	5 (2,25-9)	-4,006	<b>0,0001*</b>
Duygusal Problemler	7,92 $\pm$ 5,18 (0-21)	7 (4-11)	5,78 $\pm$ 4,6 (0-22)	4 (2-8)	-3,127	<b>0,002*</b>
Davranım Problemleri	6,47 $\pm$ 5,32 (0-18)	5 (2-10,5)	2,74 $\pm$ 3,54 (0-16)	1 (0-4)	-5,721	<b>0,0001*</b>
Bilişsel Problemler-Dikkatsizlik	12,85 $\pm$ 7,6 (0-29)	12 (6-19)	5,24 $\pm$ 4,57 (0-18)	4 (1-8)	-7,353	<b>0,0001*</b>
Öfke Kontrolü Problemleri	10,87 $\pm$ 6,67 (0-26)	11 (5,5-16)	5,12 $\pm$ 4,52 (0-18)	4 (1-7)	-6,205	<b>0,0001*</b>
Hiperaktivite	10,67 $\pm$ 5,23 (0-24)	11 (6-15)	6,26 $\pm$ 4,13 (0-21)	5,5 (3-9)	-6,012	<b>0,0001*</b>

\*Mann Whitney U testi kullanılmıştır.  $p < 0,05$  anlamlıdır. . A.O.: Aritmetik Ortalama, SS: standart sapma, min-max: minimum-maksimum, Med: median, IQR: Interquartile Range . CWEÖÖ-U: Connors Wells Ergen Özbildirim Ölçeği

#### 4.2.1.3. Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği

Suçta sürüklenen çocukların Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeğinde aldıkları ortalama puan ile kontrol grubunun ortalama puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ( $p= 0,0001$ ). Kontrol grubunun psikolojik sağlamlık düzeyi anlamlı olarak daha yüksektir (Tablo-19).

**Tablo-19: ÇGPSÖ Puanları**

ÇGPSÖ	SSÇ		Kontrol		z	p
	A.O. ± S.S. (min-max)	Med(IQR )	A.O. ± S.S. (min-max)	Med(IQR)		
	37,9 ± 8,44 (18-59)	38 (32-45)	50,31 ± 8,15 (31-60)	51(44,25-58)	-8,493	<b>0,0001*</b>

\*Mann Whitney U testi kullanılmıştır.  $p<0,05$  anlamlıdır. . A.O.: Aritmetik Ortalama, SS: standart sapma, min-max: minimum-maksimum, Med: median, IQR: Interquartile Range. ÇGPSÖ: Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği

#### 4.2.1.4. Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği

SSÇ grubu ile kontrol grubunun açık saldırı, alay ve korkutma/sindirme zorbalığı alt boyutları ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur, ilişkisel saldırı ve kişisel eşyaya zarar zorbalığı alt boyutlarında ise her iki grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır (Tablo-20).

**Tablo-20: AZBÖ Puanları**

AZBÖ	SSÇ		Kontrol		z	p
	A.O. ± S.S. (min-max)	Med(IQR)	A.O. ± S.S. (min-max)	Med(IQR)		
AS	2,06 ± 3,16 (0-12)	0 (0-3)	0,91 ± 1,82 (0-9)	0 (0-1)	-2,972	<b>0,003*</b>
A	1,79 ± 2,39 (0-10)	0 (0-3)	0,95 ± 1,71 (0-8)	0 (0-1)	-2,713	<b>0,007*</b>
KS	1,18 ± 2,58 (0-12)	0 (0-1)	0,35 ± 1,3 (0-8)	0 (0-0)	-3,596	<b>0,0001*</b>
İS	0,28 ± 1,11 (0-8)	0 (0-0)	0,33 ± 0,95 (0-5)	0 (0-0)	-1,289	0,197
KES	0,54 ± 1,59 (0-10)	0 (0-0)	0,36 ± 1 (0-6)	0 (0-0)	-0,095	0,924

\*Mann Whitney U testi kullanılmıştır.  $p < 0,05$  anlamlıdır. . A.O.: Aritmetik Ortalama, SS: standart sapma, min-max: minimum-maksimum, Med: median, IQR: Interquartile Range. AZBÖ: Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği AS: Açık Saldırı KS: Korkutma Sindirme A: Alay İS: İlişkisel Saldırı KES: Kişisel Eşyaya Saldırı

#### **4.2.1.5. Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği**

SSÇ grubu ile kontrol grubunun açık saldırı, alay, korkutma/sindirme ve ilişkisel zorbalık kurbanı olma alt boyutları ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur, kişisel eşyaya zarar kurbanı olma alt boyutunda ise her iki grup arasında anlamlı fark bulunmamıştır (Tablo-21).

**Tablo-21: AZKBÖ Puanları**

AZKBÖ	SSÇ		Kontrol		z	p
	A.O. ± S.S. (min-max)	Med(IQR)	A.O. ± S.S. (min-max)	Med(IQR)		
AS	2,67 ± 3,45 (0-14)	2 (0-4)	1,21 ± 2,06 (0-8)	0 (0-1)	-3,374	<b>0,001*</b>
A	3,15 ± 2,7 (0-10)	2 (1-4)	1,68 ± 2,2 (0-8)	1 (0-3)	-4,292	<b>0,0001*</b>
KS	2,04 ± 2,89 (0-12)	0 (0-3)	0,72 ± 1,64 (0-9)	0 (0-0)	-3,892	<b>0,0001*</b>
İS	2,51 ± 2,75 (0-8)	2 (0-4)	1,05 ± 1,9 (0-8)	0 (0-1,75)	-4,262	<b>0,0001*</b>
KES	1,48 ± 2,51 (0-10)	0 (0-2)	0,79 ± 1,51 (0-6)	0 (0-1)	-1,486	0,137

\*Mann Whitney U testi kullanılmıştır.  $p < 0,05$  anlamlıdır. A.O.: Aritmetik Ortalama, SS: standart sapma, min-max: minimum-maksimum, Med: median, IQR: Interquartile Range. AZKBÖ: Akran Zorbalığı Kurbanlarını Ölçeği AS: Açık Saldırı KS: Korkutma Sindirme A: Alay İS: İlişkisel Saldırı KES: Kişisel Eşyaya Saldırı

### 4.3.SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLARDA KULLANILAN ÖLÇEKLERİN BİRBİLERİYLE İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

#### 4.3.1. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği Ortalama Puanının Diğer Ölçeklerle İlişkisi

##### 4.3.1.1.RBSÖ Ortalama Puanı ve CWEÖÖ-U İlişkisi

Suçta sürüklenen çocuklarda RBSÖ ortalama puanı ile CWEÖÖ-U Aile Problemleri ( $p=0,026$ ), Duygusal Problemler ( $p=0,000$ ), Davranım Problemleri ( $p=0,022$ ) ve Öfke Kontrolü Problemleri ( $p=0,022$ ) alt boyutları arasında istatistiksel olarak aynı yönde zayıf düzeyde; Bilişsel ve Dikkatsizlik Problemleri ( $p=0,000$ ) alt boyutu arasında istatistiksel olarak aynı yönde orta düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-22).

Suçta sürüklenen çocuklarda RBSÖ ortalama puanı ile hiperaktivite problemleri alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ilişki saptanmamıştır (Tablo-22).

**Tablo-22: RBSÖ Ortalama Puanı ve CWEÖÖ-U İlişkisi**

RBSÖ	CWEÖÖ-U						
		Aile Problemleri	Duygusal Problemler	Davranım Problemleri	Bilişsel Problemler Dikkatsizlik	Öfke Kontrolü Problemleri	Hiperaktivite Problemleri
<b>r</b>		,221	,392	,227	,496	,227	,124
<b>p</b>		<b>0,026*</b>	<b>0,000*</b>	<b>0,022*</b>	<b>0,000*</b>	<b>0,022*</b>	0,217

\*Spearman korelasyon testi uygulanmıştır.  $p < 0,05$  anlamlıdır. CWEÖÖ-U: Conners Wells Ergen Özbildirim Ölçeği Uzun Formu RBSÖ: Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

#### 4.3.1.2. RBSÖ Ortalama Puanı ile AZBÖ İlişkisi

Suçta sürüklenen çocuklarda RBSÖ ortalama puanı ile AZBÖ Korkutma/Sindirme alt boyutu ( $p=0,039$ ) arasında istatistiksel olarak aynı yönde zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-23).

**Tablo-23: RBSÖ Ortalama Puanı ve AZBÖ İlişkisi**

RBSÖ	AZBÖ					
		AS	A	KS	İS	KES
<b>r</b>		,122	,156	,205	,011	,138
<b>p</b>		0,222	0,120	<b>0,039*</b>	0,912	0,169

\*Spearman korelasyon testi uygulanmıştır.  $p < 0,05$  anlamlıdır. AZBÖ: Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği AS: Açık Saldırı KS: Korkutma Sindirme A: Alay İS: İlişkisel Saldırı KES: Kişisel Eşyaya Saldırı RBSÖ: Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

#### 4.3.1.3. RBSÖ Ortalama Puanı ile AZKBÖ İlişkisi

Suçta sürüklenen çocuklarda RBSÖ ortalama puanı ile AZKBÖ Alay ( $p=0,001$ ), Korkutma/Sindirme ( $p=0,002$ ) ve Kişisel Eşyaya Saldırı ( $p=0,000$ ) alt boyutları arasında istatistiksel olarak aynı yönde zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-24).

**Tablo-24: RBSÖ Ortalama Puanı ve AZKBÖ İlişkisi**

RBSÖ	AZKBÖ					
		AS	A	KS	İS	KES
<b>r</b>		,166	,316	,303	,158	,357
<b>p</b>		0,097	<b>0,001*</b>	<b>0,002*</b>	0,116	<b>0,000*</b>

\*Spearman korelasyon testi uygulanmıştır.  $p < 0,05$  anlamlıdır. AZKBÖ: Akran Zorbaları Kurbanlarını Belirleme Ölçeği AS: Açık Saldırı KS: Korkutma Sindirme A: Alay İS: İlişkisel Saldırı KES: Kişisel Eşyaya Saldırı RBSÖ: Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

#### 4.3.1.4. RBSÖ ile ÇGPSÖ İlişkisi

Suçta sürüklenen çocuklarda RBSÖ ile ÇGPSÖ puanları arasında negatif yönde orta düzeyde ilişki bulunmuştur (Tablo-25).

**Tablo-25: RBSÖ Ortalama Puanı ve ÇGPSÖ İlişkisi**

ÇGPSÖ		
RBSÖ	r	-,484
	p	<b>0,000*</b>

\*Spearman korelasyon testi uygulanmıştır.  $p < 0,05$  anlamlıdır. RBSÖ: Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği  
ÇGPSÖ: Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlık Ölçeği

#### 4.3.2. CWEÖÖ-U Diğer Ölçeklerle İlişkisi

##### 4.3.2.1. CWEÖÖ-U Alt Boyutları ile AZBÖ İlişkisi

Suçta sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U aile problemleri alt boyutu ile AZBÖ korkutma/sindirme ( $p=0,021$ ) ve kişisel eşyaya saldırı ( $p=0,026$ ) alt boyutları arasında istatistiksel olarak aynı yönde zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-26).

Suçta sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U duygusal problemler alt boyutu ile AZBÖ alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmamıştır (Tablo-26).

Suçta sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U davranım problemleri alt boyutu ile AZBÖ açık saldırı ( $p=0,001$ ), alay ( $p=0,009$ ) ve ilişkisel saldırı ( $p=0,024$ ) alt boyutları arasında istatistiksel olarak aynı yönde zayıf düzeyde; korkutma/sindirme ( $p=0,000$ ) ve kişisel eşyaya saldırı ( $p=0,000$ ) alt boyutları ile istatistiksel olarak aynı yönde orta düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-26).

Suçta sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U bilişsel ve dikkatsizlik problemleri alt boyutu ile AZBÖ korkutma/sindirme ( $p=0,005$ ) ve kişisel eşyaya saldırı ( $p=0,000$ ) alt boyutları arasında istatistiksel olarak aynı yönde zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-26).

Suçta sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U öfke kontrolü problemleri alt boyutu ile AZBÖ açık saldırı ( $p=0,008$ ) ve kişisel eşyaya saldırı ( $p=0,026$ ) alt boyutları arasında istatistiksel olarak istatistiksel olarak aynı yönde zayıf düzeyde;



korkutma/sindirme (p=0,008) alt boyutu ile istatistiksel olarak aynı yönde orta düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-26).

Suçta sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U hiperaktivite alt boyutu arasında AZBÖ açık saldırı (p=0,032), korkutma/sindirme (p=0,021) ve kişisel eşyaya saldırı (p=0,002) alt boyutları arasında istatistiksel olarak aynı yönde zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-26).

**Tablo-26: CWEÖÖ-U Alt Boyutları ve AZBÖ Alt Boyutları İlişkisi**

CWEÖÖ-U \ AZBÖ		AS	A	KS	İS	KES
	<b>Aile Problemleri</b>	r	,155	,168	,229	,086
	p	0,121	0,093	<b>0,021*</b>	0,393	<b>0,026*</b>
<b>Duygusal Problemler</b>	r	-,095	-,025	,089	-,011	,112
	p	0,344	0,804	0,376	0,910	0,264
<b>Davranım Problemleri</b>	r	,336	,260	,584	,224	,432
	p	<b>0,001*</b>	<b>0,009*</b>	<b>0,000*</b>	<b>0,024*</b>	<b>0,000*</b>
<b>Bilişsel Problemler-Dikkatsizlik</b>	r	,174	,173	,277	,085	,346
	p	0,081	0,084	<b>0,005*</b>	0,400	<b>0,000*</b>
<b>Öfke Kontrolü Problemleri</b>	r	,261	,132	,423	,193	,222
	p	<b>0,008*</b>	0,190	<b>0,000*</b>	0,053	<b>0,026*</b>
<b>Hiperaktivite</b>	r	,213	,073	,230	-,074	,309
	p	<b>0,032*</b>	0,467	<b>0,021*</b>	0,462	<b>0,002*</b>

\*Spearman korelasyon testi uygulanmıştır.p<0,05 anlamlıdır. CWEÖÖ-U: Connors Wells Ergen Özbildirim Ölçeği Uzun Formu AZBÖ:Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği AS: Açık Saldırı KS: Korkutma Sindirme A:Alay İS:İlişkisel Saldırı KES:Kişisel Eşyaya Saldırı

#### 4.3.2.2. CWEÖÖ-U Alt Boyutları ve AZKBÖ İlişkisi

Suçta sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U aile problemleri alt boyutu ile AZKBÖ açık saldırı (p=0,015) ve kişisel eşyaya saldırı (p=0,030) alt boyutları arasında istatistiksel olarak aynı yönde zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-27).

Suçta sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U duygusal problemler alt boyutu ile AZKBÖ ilişkisel saldırı (p=0,015) alt boyutu arasında istatistiksel olarak aynı yönde zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-27).

Suçta sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U davranım problemleri alt boyutu ile AZKBÖ alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ilişki saptanmamıştır (Tablo-27).

Suçta sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U bilişsel ve dikkatsizlik problemleri alt boyutu ile AZKBÖ açık saldırı (p=0,019), alay (p=0,025) ve kişisel eşyaya saldırı (p=0,020) alt boyutları arasında istatistiksel olarak aynı yönde zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-27).

Suçta sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U öfke kontrolü problemleri alt boyutu ile AZKBÖ açık saldırı (p=0,038) alt boyutu arasında istatistiksel olarak aynı yönde zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-27).

Suçta sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U hiperaktivite problemleri alt boyutu ile AZKBÖ alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ilişki saptanmamıştır (Tablo-27).

**Tablo-27: CWEÖÖ-U Alt Boyutları ve AZKBÖ Alt Boyutları İlişkisi**

CWEÖÖ-U	AZKBÖ	AS	A	KS	İS	KES
		r	p	r	p	r
Aile Problemleri	r	,240	,116	,150	,195	,216
	p	<b>0,015*</b>	0,249	0,136	0,051	<b>0,030*</b>
Duygusal Problemler	r	,109	,086	,128	,242	,166
	p	0,280	0,391	0,200	<b>0,015*</b>	0,097
Davranım Problemleri	r	,258	,168	,163	,021	,155
	p	0,009	0,092	0,104	0,832	0,121
Bilişsel Problemler-Dikkatsizlik	r	,233	,224	,189	,170	,231
	p	<b>0,019*</b>	<b>0,025*</b>	0,058	0,089	<b>0,020*</b>
Öfke Kontrolü Problemleri	r	,206	,117	,149	,115	,144
	p	<b>0,038*</b>	0,242	0,138	0,250	0,152
Hiperaktivite	r	,074	,031	,028	-,067	,086
	p	0,463	0,760	0,781	0,507	0,393

\*Spearman korelasyon testi uygulanmıştır.p<0,05 anlamlıdır. CWEÖÖ-U: Conners Wells Ergen Özbildirim Ölçeği Uzun Formu AZKBÖ: Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği AS: Açık Saldırı KS: Korkutma Sindirme A:Alay İS: İlişkisel Saldırı KES: Kişisel Eşyaya Saldırı

#### 4.3.2.3. CWEÖÖ-U Alt Boyutları ile ÇGPSÖ İlişkisi

Suçta sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U aile problemleri (p=0,000), davranım problemleri (p=0,000), bilişsel problemler ve dikkatsizlik (p=0,000) ve öfke kontrolü (p=0,000) alt boyutları ile ÇGPSÖ arasında istatistiksel olarak negatif yönde orta düzeyde; duygusal problemler (p=0,038) ve hiperaktivite problemleri (p=0,000) alt

boyutları ile ÇGPSÖ arasında negatif yönde zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-28).

**Tablo-28: CWEÖÖ-U Alt Boyutları ve ÇGPSÖ İlişkisi**

ÇGPSÖ	CWEÖÖ-U					
	Aile Problemleri	Duygusal Problemler	Davranım Problemleri	Bilişsel Problemler Dikkatsizlik	Öfke Kontrolü Problemleri	Hiperaktivite Problemleri
r	-,416	-,207	-,571	-,493	-,452	-,352
p	<b>0,000*</b>	<b>0,038*</b>	<b>0,000*</b>	<b>0,000*</b>	<b>0,000*</b>	<b>0,000*</b>

\*Spearman korelasyon testi uygulanmıştır.  $p < 0,05$  anlamlıdır. CWEÖÖ-U: Connors Wells Ergen Özbildirim Ölçeği Uzun Formu ÇGPSÖ: Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlık Ölçeği

### 4.3.3. Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği Alt Boyutlarının Diğer Ölçeklerle İlişkisi

#### 4.3.3.1. AZBÖ ve AZKBÖ Alt Boyutları Arasındaki İlişki

Suçta sürüklenen çocuklarda AZBÖ Açık Saldırı Alt Boyutu ile AZKBÖ Açık saldırı ( $p=0,000$ ) alt boyutu arasında istatistiksel olarak aynı yönde orta düzeyde; Korkutma/Sindirme alt boyutu ( $p=0,003$ ) arasında ise aynı yönde zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-29).

Suçta sürüklenen çocuklarda AZBÖ Alay Alt Boyutu ile AZKBÖ arasında Açık saldırı ( $p=0,001$ ), Alay ( $p=0,000$ ), Korkutma/sindirme ( $p=0,022$ ) ve İlişkisel Saldırı ( $p=0,014$ ) alt boyutları arasında istatistiksel olarak aynı yönde zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-29).

Suçta sürüklenen çocuklarda AZBÖ Korkutma/sindirme alt boyutu ile AZKBÖ arasında Açık Saldırı ( $p=0,000$ ) ve Korkutma/Sindirme ( $p=0,000$ ) alt boyutları arasında istatistiksel olarak aynı yönde orta düzeyde; Kişisel Eşyaya Saldırı ( $p=0,022$ ) alt boyutu arasında aynı yönde zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-29).

Suçta sürüklenen çocuklarda AZBÖ İlişkisel saldırı alt boyutu ile AZKBÖ Korkutma/Sindirme (p=0,005) ve İlişkisel Saldırı (p=0,001) alt boyutları arasında istatistiksel olarak aynı yönde zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-29).

Suçta sürüklenen çocuklarda AZBÖ Kişisel Eşyaya Saldırı Alt Boyutu ile AZKBÖ Kişisel Eşyaya Saldırı (p=0,003) alt boyutu arasında istatistiksel olarak aynı yönde zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-29).

**Tablo-29: AZBÖ-AZKBÖ Alt Boyutları Arasındaki İlişki**

AZKBÖ \ AZBÖ		AS	A	KS	İS	KES
AS	r	,462	,147	,294	,067	,140
	p	<b>0,000*</b>	0,141	<b>0,003*</b>	0,504	0,163
A	r	,321	,385	,227	,245	,015
	p	<b>0,001*</b>	<b>0,000*</b>	<b>0,022*</b>	<b>0,014*</b>	0,883
KS	r	,414	,130	,427	,169	,228
	p	<b>0,000*</b>	0,196	<b>0,000*</b>	0,092	<b>0,022*</b>
İS	r	,133	,009	,275	,325	,164
	p	0,186	0,927	<b>0,005*</b>	<b>0,001*</b>	0,100
KES	r	,044	,139	-,009	,005	,293
	p	0,661	0,167	0,933	0,964	<b>0,003*</b>

\*Spearman korelasyon testi uygulanmıştır. p<0,05 anlamlıdır. AZKBÖ: Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği AZBÖ: Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği AS: Açık Saldırı A: Alay KS: Korkutma Sindirme İS: İlişkisel Saldırı KES: Kişisel Eşyaya Saldırı

#### **4.3.3.2. AZBÖ Alt Boyutları ve ÇGPSÖ İlişkisi**

Suçta sürüklenen çocuklarda AZBÖ açık saldırı (p=0,022), alay (p=0,003), korkutma/sindirme (p=0,000) ve kişisel eşyaya saldırı (p=0,002) alt boyutları ile ÇGPSÖ arasında istatistiksel olarak negatif yönde zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-30).

Suçta sürüklenen çocuklarda AZBÖ İlişkisel Saldırı alt boyutu ile ÇGPSÖ arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmamıştır (Tablo-30).

**Tablo-30: AZBÖ Alt Boyutları ve ÇGPSÖ İlişkisi**

ÇGPSÖ	AZBÖ					
		Açık Saldırı	Alay	Korkutma Sindirme	İlişkisel Saldırı	Kişisel Eşyaya Saldırı
r		-,228	-,290	-,397	-,041	-,306
P		<b>0,022*</b>	<b>0,003*</b>	<b>0,000*</b>	0,685	<b>0,002*</b>

\*Spearman korelasyon testi uygulanmıştır.  $p < 0,05$  anlamlıdır. AZBÖ: Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği ÇGPSÖ:Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlık Ölçeği

#### 4.3.4. Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği ve ÇGPSÖ İlişkisi

Suçta sürüklenen çocuklarda AZKBÖ açık saldırı( $p=0,005$ ), alay ( $p=0,006$ ), korkutma/sindirme ( $p=0,007$ ) ve kişisel eşyaya saldırı ( $p=0,014$ ) alt boyutları ile ÇGPSÖ arasında istatistiksel olarak negatif yönde zayıf düzeyde ilişki saptanmıştır (Tablo-31).

Suçta sürüklenen çocuklarda AZKBÖ İlişkisel Saldırı alt boyutu ile ÇGPSÖ arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ilişki saptanmamıştır (Tablo-31).

**Tablo-31: AZKBÖ Alt Boyutları ve ÇGPSÖ İlişkisi**

ÇGPSÖ	AZKBÖ					
		Açık Saldırı	Alay	Korkutma Sindirme	İlişkisel Saldırı	Kişisel Eşyaya Saldırı
r		-,279	-,272	-,266	-,003	-,243
P		<b>0,005*</b>	<b>0,006*</b>	<b>0,007*</b>	0,975	<b>0,014*</b>

\*Spearman korelasyon testi uygulanmıştır.  $p < 0,05$  anlamlıdır. AZKBÖ: Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği ÇGPSÖ:Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlık Ölçeği

#### 4.4. SUÇA SÜRÜKLENMEYİ ETKİLEYEN BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLERİN LOJİSTİK REGRESYON ANALİZİ ile İNCELENMESİ

Yapılan lojistik regresyon analizi sonucunda anne ve baba eğitiminin düşük olması, aylık gelirin düşük olması, ders başarısının kötü olması, ev içi uyumun ve ebeveynlerle ilişkinin kötü olması, psikolojik sağlamlığın düşük olması, anne-babanın ayrı olması veya ebeveynlerden birinin olmaması, ailedeki çocuk sayısının artması, ailede ortanca veya daha sonra doğan çocuk olmak, benlik saygısının düşük-orta düzeyde olması, CWEÖÖ-U ölçeği aile, duygusal, davranım, bilişsel ve dikkatsizlik, öfke kontrolü ve hiperaktivite problemleri alt boyutlarındaki puanların yükselmesi, açık saldırı, alay ve korkutma/sindirme alt boyutlarında zorba/kurban olmak ve ilişkisel saldırı ve kişisel eşyaya saldırı alt boyutunda akran zorbalığı kurbanı olmak suça sürüklenme üzerinde anlamlı şekilde yükseltici risk faktörü olarak saptanmıştır (Tablo-32).

**Tablo-32: Suça Sürüklenmeyi Etkileyen Bağımsız Değişkenlerin Regresyon Analizi**

Bağımlı Değişken: Suça Sürüklenme						
Referans	Bağımsız Değişken	Wald	p	O.R.	95% G. A.	
					Alt	Üst
Çekirdek Aile	Eşler boşanmış/ Ayrı/ Ebeveyn yok	17,849	<b>0,0001*</b>	4,573	2,259	9,257
	Toplam Çocuk	20,628	<b>0,0001*</b>	2,328	1,616	3,351
	Doğum Sırası	9,783	<b>0,002*</b>	1,774	1,239	2,542
	Anne Eğitim Durumu	50,629	<b>0,0001*</b>	0,177	0,11	0,285
	Baba Eğitim Durumu	50,257	<b>0,0001*</b>	0,213	0,139	0,326
	Aylık Gelir	43,646	<b>0,0001*</b>	0,261	0,175	0,388
	Ders Başarısı	54,661	<b>0,0001*</b>	0,124	0,071	0,216
	Ev İçi Uyum	42,496	<b>0,0001*</b>	0,168	0,098	0,287
	Ebeveynlerle İlişki	42,456	<b>0,0001*</b>	0,173	0,102	0,293
	Sigara Kullanımı	24,022	<b>0,0001*</b>	7,858	3,446	17,921
Yüksek RBSÖ puanı	Orta RBSÖ puanı	12,399	<b>0,0001*</b>	3,268	1,691	6,317
	Düşük RBSÖ puanı	16,109	<b>0,0001*</b>	6,149	2,533	14,927
CWEÖÖ	CWEÖÖ-U Aile Problemleri	15,231	<b>0,0001*</b>	1,101	1,049	1,155
	CWEÖÖ-U Duygusal Problemler	8,794	<b>0,003*</b>	1,095	1,031	1,162
	CWEÖÖ-U Davranım Problemleri	24,43	<b>0,0001*</b>	1,209	1,121	1,303
	CWEÖÖ-U Bilişsel Problemler Dikkatsizlik	40,956	<b>0,0001*</b>	1,216	1,145	1,29

	<b>CWEÖÖ-U Öfke Kontrolü Problemleri</b>	34,394	<b>0,0001*</b>	1,188	1,122	1,259
	<b>CWEÖÖ-U Hiperaktivite</b>	31,448	<b>0,0001*</b>	1,213	1,134	1,298
<b>AZBÖ</b>	<b>AZBÖ Açık Saldırı</b>	8,435	<b>0,004*</b>	1,211	1,064	1,378
	<b>AZBÖ Alay</b>	7,442	<b>0,006*</b>	1,225	1,059	1,418
	<b>AZBÖ Korkutma-Sindirme</b>	6,379	<b>0,012*</b>	1,279	1,057	1,549
<b>AZKBÖ</b>	<b>AZKBÖ Açık Saldırı</b>	11,149	<b>0,001*</b>	1,219	1,085	1,369
	<b>AZKBÖ Alay</b>	15,084	<b>0,0001*</b>	1,282	1,131	1,453
	<b>AZKBÖ Korkutma-Sindirme</b>	12,58	<b>0,0001*</b>	1,306	1,127	1,513
	<b>AZKBÖ İlişkisel Saldırı</b>	15,87	<b>0,0001*</b>	1,309	1,147	1,495
	<b>AZKBÖ Kişisel Eşyaya Saldırı</b>	5,008	<b>0,025*</b>	1,185	1,021	1,375
<b>ÇGPSÖ</b>	<b>ÇGPSÖ Puanı</b>	48,507	<b>0,0001*</b>	0,839	0,798	0,881

\*Lojistik Regresyon Analizi yapılmıştır.  $p < 0,05$  anlamlıdır. O.R.: Odds Rate G.A.: Güven Aralığı RBSÖ: Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği CWEÖÖ-U: Connors Wells Ergen Özbildirim Ölçeği-Uzun Formu AZBÖ: Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği AZKBÖ: Akran Zorbaları Kurbanlarını Belirleme Ölçeği ÇGPSÖ: Çocuk Genç Psikolojik Sağlık Ölçeği

## 5. TARTIŞMA

Bu çalışma 12-18 yaş aralığındaki suça sürüklenen ve kontrol grubundaki çocukların, psikopatoloji ile ilişkili özelliklerini, akran zorbalığına mağdur veya kurban olarak dahil olmalarını, benlik saygısı ve psikolojik sağlık düzeylerini karşılaştırmak, suça sürüklenme davranışını etkileyebilecek faktörleri belirlemek amacıyla oluşturulmuştur. Bu doğrultuda yaptığımız çalışmada elde ettiğimiz bulgular aşağıda tartışılmıştır.

### 5.1.SOSYODEMOGRAFİK VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların %19,8'inin (n=20) kız, %80,2'sinin (n=81) erkek olduğu saptanmıştır. Literatürde suça sürüklenme ve cinsiyet ile ilgili bulgulara bakıldığında suça sürüklenmenin erkeklerde daha çok olduğu gösterilmiştir (6,7,110,138,316). Alanyazında suç işlemedeki cinsiyet ayrımına ilişkin açıklamalar büyük ölçüde öğrenme, gerilim ve kontrol teorileri doğrultusunda açıklanmıştır (317). Öğrenme teorileri erkeklerin suçlu rol modellerine, özellikle de suçlu akranlara daha fazla maruz kaldıklarını ve bu rol modeller nedeniyle erkeklerin suça karşı olumlu inançlar geliştirdiğini ileri sürmektedir (317). Kontrol teorileri erkeklerin özellikle aileleri tarafından daha az denetlendiklerini ve bu sebeple erkeklerin suça daha fazla sürüklendiğini açıklamaktadır (100). Gerilim teorileri ise erkeklerin mağduriyet veya olumsuz okul deneyimleri gibi suça yol açma ihtimali olan stres durumlarını daha çok yaşadıklarını ve bu stresle suç işleyerek başa çıkma olasılıklarının daha yüksek olduğunu öne sürmüştür (318). Aynı zamanda kadınların suçluluk hissetme olasılığının erkeklere göre daha yüksek olduğu gösterilmiştir (319). Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda erkek cinsiyetin daha fazla saptanması toplumsal cinsiyet rolleri gereği kızlara başkalarına şefkat gösterme, bakım verme ve yakın ilişkiler sürdürmenin erkeklere göre daha çok öğretilmesi, kız çocuklarının üzerindeki denetimin daha fazla olması, erkeklerin dışarıda vakit geçirmesine daha fazla izin verilmesi ve geleneksel yaklaşımda erkek çocuklardaki davranım sorunlarının kabul edilebilirliğinin daha fazla olması ile açıklanabilir. Aynı zamanda suça sürüklenen çocuklarda sık görülen DEHB ve Davranım Bozukluğu gibi psikopatolojilerin erkeklerde daha sık görülmesinin bu bulgumuzu açıklamada önemli bir etken olduğu düşünülebilir.



Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların 19,8'i (n=20) kız, %80,2'si (n=81) erkek; kontrol grubunun ise %20'si kız (n=20), %80'i erkektir ve iki grup arasında cinsiyet dağılımı açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır. Çalışmamızda kontrol grubunu olgu grubuyla cinsiyet dağılımı açısından benzer olacak şekilde oluşturmamız sebebiyle gruplar arasında fark saptanmamıştır.

Çalışmamıza katılan tüm çocuklar 12-18 yaş aralığındadır. Suça sürüklenen çocukların yaş ortalaması  $13,99 \pm 1,14$ , kontrol grubundaki çocukların yaş ortalaması  $13,78 \pm 1,26$  olarak hesaplanmıştır ve iki grup arasında yaş ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır. Ülkemizde yapılan bir tez çalışmasında çalışmamıza benzer şekilde SSC grubundaki çocukların yaş ortalaması  $14,60 \pm 1,40$ , kontrol grubundaki çocukların yaş ortalaması  $14,85 \pm 1,12$  olarak hesaplanmıştır (6). Çalışmamızda kontrol grubunu olgu grubuyla benzer yaş aralığındaki çocuklardan oluşturmamız sebebiyle gruplar arasında yaş açısından fark saptanmamıştır. Aynı zamanda çalışmamızda çocukların yaş aralığının 12-15 arasında saptanmasının nedeni adli mercilerce tarafımıza yönlendirilen suça sürüklenen çocukların adli değerlendirmelerinin genellikle TCK 31/2.maddesi kapsamında yapılması olabilir.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların %74,3'ünün örgün eğitime devam ettiği, %25,7'sinin devam etmediği; kontrol grubundaki çocukların ise tamamının okula devam ettiği saptanmıştır. 2017 yılında yapılan bir tez çalışmasında suça sürüklenen çocukların %43,4'ünün okula devam etmediği, suça sürüklenmeyen çocuklarda ise bu oranın %6,7 olduğu saptanmıştır (6). Yapılan bir çalışmada cezaevindeki çocukların eğitim seviyesi incelendiğinde %30'unun okula gitmediği veya ilkokuldan sonra okula devam etmediği, %50'sinin ortaokula devam ettiği, %20'sinin ise lise veya mesleki eğitime devam ettiği bulunmuştur (320). Okula devam etmeyen çocuklarda sokak yaşantısının ve olumsuz özellikler sergileyen kişileri tanıma ihtimalinin arttığı, ebeveyn ve öğretmen gibi yetişkin kişilerin supervizyon etkisinin azaldığı ve sonuç olarak suça sürüklenmenin olduğu düşünülerek bulgularımız açıklanabilir. Çalışmamızda elde ettiğimiz veriler alanyazınla benzer niteliktedir.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların ailelerinin %59,4'ünün çekirdek aile, %12,9'unun geniş aile ve %22,8'inin parçalanmış aile yapısında; %5'inde ebeveynlerden birinin vefat etmiş olduğu; kontrol grubunda ise ailelerin %87,0'ı

çekirdek aile, %9,0'ı geniş aile ve %4,0'ı parçalanmış aile yapısında olduğu bulunmuştur. Juby ve Farrington parçalanmış ailelerdeki erkek çocuklarının ailesiyle birlikte yaşayan erkek çocuklarına göre daha fazla suç işlediklerini belirtmişlerdir (129). Kierkus ve Hewitt anne-babanın boşanması veya ayrı yaşaması durumunda, ebeveyne bağlanma ve gözetim gibi suçluluktan koruyan önemli ebeveyn özelliklerinin de zarar gördüğünü, bu durumun ise çocuğun sapkın arkadaşlarla birlikte olması, antisosyal davranışları öğrenmesi ve suç için risk oluşturduğunu belirtmişlerdir (135). Çocuğun toplumsal olarak ilk deneyimlerini yaşadığı aile ortamında çatışmanın olması, anne babanın boşanmış olması veya çok kalabalık bir ailede yaşaması çocuğun üzerindeki denetimin azalmasına sebep olabilir. Ek olarak boşanma sonrası çocuğun velayeti verilen ebeveynin maddi ve manevi sorumluluğunun boşanma öncesine göre arttığı ve özellikle ergenlik döneminin getirdiği zorluklarla birlikte çocuk üzerinde kontrol sağlamanın güçleştiği, azalan ebeveyn denetimi ile birlikte çocuğun riskli davranışlara daha çok yönlenebileceği düşünülerek bulgularımız açıklanabilir.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların ailelerindeki toplam çocuk sayısı kontrol grubundaki çocukların ailelerindeki toplam çocuk sayısından daha fazla bulunmuştur. Brownfield ve Sorenson kardeş sayısının, erkek ergenlerin suçluluğuna etki ettiğini, ancak kızlar için böyle bir etki bulunmadığını tespit etmişlerdir (132). Araştırmalardan elde edilen verilere göre suça sürüklenen çocukların dört veya daha fazla kardeşe sahip olduğu görülmektedir (133,321). Suça sürüklenen çocuklarla yapılan başka bir çalışmada ailelerdeki toplam çocuk sayısı ortalaması 3,06 olarak bulunmuştur (322). Ailenin kalabalık olmasının çocuk ve ebeveyni arasındaki ilişkinin zayıflamasına, evde çocuğa ait bireysel alanın azalmasına, çocuğun psikososyal gereksinimlerinin yeterli düzeyde karşılanamamasına ve ihmal edilen çocuğun ev dışı ortamlara itilerek olumsuz ve riskli davranışlara yönelmesine yol açabileceği düşünülebilir. Çalışma bulgularımız alanyazınla benzer özelliktedir.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların doğum sırasının ortalaması kontrol grubundaki çocuklarının doğum sırasının ortalamasından daha büyük bulunmuştur. 1994'ten 2008'e kadar Ulusal Ergen Sağlığı Boylamsal Çalışmasından elde edilen verileri kullanarak yapılan bir çalışmada doğum sırasının bireyler arasındaki suça etkisi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu, ortanca ve son doğan çocukların zararlı

davranışlarda bulunma olasılığının ilk doğan çocuklara göre daha yüksek olduğu gösterilmiştir (134). Ortanca ve son doğan çocukların aileleri tarafından gelecek olan ilgiyi doğumdan itibaren kardeşi ile paylaşmak zorunda olmasının ve bu çocuklara sunulan imkanların daha kısıtlı olmasının aileden gelecek olan ilgiyi ve desteği azaltacağı düşünülebilir. Sonuç olarak çocuk ailenin dikkatini çekebilmek için suç gibi olumsuz davranışlara yönelebilir. Çalışmamızdan elde ettiğimiz veriler alanyazınla benzer niteliktedir.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların anne ve babalarının eğitimsiz veya düşük düzeyde eğitilmiş olma oranı kontrol grubuna göre anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Bir çalışmada, düşük düzeyde ebeveyn eğitiminin düşük statüli mesleğin hazırlayıcısı olmasıyla birlikte ergenin antisosyal davranışlar gösteren akranlarla birlikte olmasıyla da ilişkili olduğu gösterilmiştir (128). Ülkemizde yapılan bir tez çalışmasında SSÇ'lerin annelerinin %41,5'inin (n=34); suça karışmamış çocukların ise annelerinin %6,9'unun (n=4) okuryazar olmadığı saptanmıştır (323). Aynı çalışmada SSÇ'lerin babalarının %15,9'unun (n=13); suça karışmamış çocukların ise babalarının %1,7'sinin (n=1) okuryazar olmadığı saptanmıştır (323). Suça karışmış ve karışmamış çocuklarla yapılan bir çalışmada anne-babaların eğitim durumları incelendiğinde, okuryazar olmayan anne ve babaların oranı, suça karışmış ergenlerde suça karışmamış ergenlere göre daha yüksek; üniversite mezunu olan babaların oranı, suça karışmamış ergenlerde suça karışmış ergenlere göre daha yüksek; annelerin üniversite eğitimleri incelendiğinde ise suça karışmamış ergenlerin annelerinin %5,2'si üniversite mezunu iken suça karışmış ergenlerin anneleri arasında üniversite mezunu bulunmadığı görülmüştür (324). Anne ve babanın eğitim seviyesi yükseldikçe, çocuklarına dersleri ve ev ödevlerinde daha iyi yardımcı olabilecekleri, çocuklarını akademik anlamda daha iyi destekleyebilecekleri düşünülebilir. Düşük ebeveyn eğitimi düşük sosyoekonomik duruma neden olabilir ve maddi imkansızlıklar içinde büyüyen çocukların suça sürüklenme ihtimalinin daha yüksek olması ile de bulgularımız açıklanabilir. Aynı zamanda düşük ebeveyn eğitiminin olumsuz ebeveynlik tutumları ile ilişkili olduğu düşünüldüğünde ebeveyn eğitim düzeyi düşüktüğü gençlerin olumsuz davranışlara yönlendirilmesi daha olası hale gelebilir. Çalışma bulgumuz alanyazınla uyumludur.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların ailelerinin kontrol grubuna göre daha düşük gelirli olduğu bulunmuştur. Yapılan araştırmalar ekonomik zorluk çeken ailelerdeki çocukların daha çok suç işlediğini ileri sürmüşlerdir (33). Clark ve Ladd düşük sosyoekonomik durumun aile içi stresi arttırabileceğini ve bu durumun ebeveyn-çocuk ilişkisine zarar vereceğini belirtmişlerdir (127). Yapılan bir çalışmada çocuk suçluların yarısından fazlasının düşük sosyoekonomik duruma mensup olduğu belirlenmiştir (325). Finli ergenlerle yapılan bir çalışmada suçluluğun kötü sosyoekonomik koşullar ile pozitif olarak ilişkili olduğu; düşük sosyoekonomik durumun suça sürüklenme riskini arttırdığı saptanmıştır (326). Düşük gelirli olma ile yaşanan mahallenin, çocuğun devam ettiği okulun özellikleri olumsuz anlamda etkilenebilir. Aynı zamanda aile içi yaşanan maddi sıkıntılar çatışmaların artmasına, anne babanın daha çok çalışmasına ve çocuk üzerindeki kontrolün ve ilginin azalmasına neden olduğu düşünülmektedir bulgularımız açıklanabilir. Çalışmamız alanyazındaki araştırmaların sonuçları ile uyumludur.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların %44,6'sı ruhsal tanı almamıştır; %55,4'ünün ise en az bir ruhsal tanıya sahip olduğu bulunmuştur. SSÇ'lerin %29,7'sinin ise en az iki ruhsal tanısı vardır. 35 çocukta DEHB, 19 çocukta Davranım Bozukluğu, 16 çocukta Özgül Öğrenme Bozukluğu tanısı saptanmıştır. Suça sürüklenen çocuklardaki ruhsal bozukluklar araştırıldığında sık görülen tanılar arasında dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, yıkıcı davranış bozuklukları, alkol ve madde kötüye kullanımı, duygudurum bozuklukları ve kaygı bozuklukları yer almaktadır (115). Teplin ve arkadaşlarının suçlu ergenlerle yaptıkları araştırmada erkeklerin %16,6'sı DEHB, %41,4'ü DB/KOKGB, %18,7'si Duygudurum Bozukluğu (mani/distimi/depresif epizod) ve %21,3'ü kaygı bozukluğu tanısı almıştır (118). Ülkemizde yapılan bir çalışmada 30 tane suça sürüklenen çocuğun tanı dağılımı incelenmiş ve 17 çocukta DEHB, 8 çocukta Depresif Bozukluk, 5 çocukta Davranım Bozukluğu, 3 çocukta Alkol Kullanım Bozukluğu ve 3 çocukta Anksiyete Bozukluğu (2 tanesi Sosyal Kaygı Bozukluğu, 1 tanesi Ayrılık Kaygısı Bozukluğu) saptanmıştır (120). Çalışma bulgularımız alanyazınla uyumludur.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların kontrol grubuna göre ders başarı düzeyi daha düşük bulunmuştur. Yakın zamanda yapılan bir araştırma çocuk suçluluğunun öğrencilerin akademik performansıyla güçlü ancak olumsuz bir ilişkiye

sahip olduğunu ortaya koymuştur (327). Kanada’da anket yöntemi kullanılarak yapılan ve 962 öğrencinin katıldığı bir çalışmada okul verileri ve suç düzeyleri kıyaslanmış; yüksek not alan çocukların neredeyse tamamına yakınında suç davranışına rastlanmamıştır. Aynı çalışmada başarısız olarak nitelendirilen çocukların %40’ında yüksek seviyede suçluluk, %33,3’ünde daha düşük seviyede suçluluk saptanmış olmakla beraber %26,7’inde suç davranışına rastlanmamıştır (138). Aynı çalışmada okuldan kaçtığını belirten çocukların %65,2’sinin yüksek seviyede suçla ilişkisi olduğu; %25’inin hiç suç davranışı sergilemediği saptanmıştır (138). Okul başarısızlığı, çocuğun davranım sorunlarının oluşmasında ve suç davranışının ortaya çıkmasında önemli bir gösterge olarak düşünülebilir. Aynı zamanda çalışmamızdaki suça sürüklenen çocuklarda ÖÖB ve DEHB tanılarının daha çok olması da düşük akademik performansı açıklayabilir. Çalışma bulgumuz literatürle benzerdir.

Çalışmamızda aileler tarafından suça sürüklenen çocukların ev içi uyumunun kontrol grubuna göre daha düşük olduğu bildirilmiştir. Aile içi ilişkiler düzeyinde yaşanan kötü toplumsallaşma sürecinin, çocuğun suça sürüklenmesinde büyük bir etken olduğu kabul edilmektedir (328). Aile içi ilişkilerin olumsuz olması, aile bireylerinin birbirlerine karşı olumsuz tutum ve davranışları çocuğun gelişimini olumsuz etkileyerek suça yönelmesine neden olabilmektedir (329). Aile içinde kurulan iletişimin kopuk olması, ev ortamının huzursuz olması, çocuğun ailedeki diğer bireylerle iletişiminin sağlıklı olması durumunda çocuk psikolojik açıdan olumsuz etkilenebilir. Bu bağlamda düşünüldüğünde ev içi ortamdan olumsuz etkilenen çocuklarda evden uzaklaşma, akranları ile sokakta daha çok vakit geçirme ve suça yönelme gibi davranım sorunları gözlenebilir. Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların ev içi uyumunun daha kötü olması alanyazınla uyumlu ve beklenen bir bulgudur.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların ailelerinde başta babaları olmak üzere suç işlemiş birinin olması kontrol grubuna kıyasla anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Suçlu çocuklar ile yapılan araştırmalarda suç işlemiş çocukların ailelerinde de çeşitli suçlar işlemiş bireylerin olduğu saptanmıştır (33). Yurtdışında yapılan bir çalışmada aile üyelerinden babanın suç işlemiş veya adli bir süreçten geçmiş olması erkek çocuklarda suç davranışı sergileme oranını arttıran en önemli faktör olarak bulunmuştur (129). Yapılan bir tez çalışmasında SSC’lerin %49’unun,

suça sürüklenmemiş çocukların ise %3,5'unun ailesinde suç işleme öyküsü olduğu bulunmuştur (323). Araştırmalar ebeveynleri cezaevinde olan çocukların hiperaktivite, yıkıcı davranışlar ve saldırganlık açısından daha yüksek risk altında olduğunu ve bu davranışlar sonucunda daha sonraki yıllarda suç işleme oranının arttığını bulmuşlardır (130,131). ABD'de yapılan bir araştırmada ebeveyni cezaevinde olan çocuklarda duygusal ve davranışsal sorunların riskinin önemli derecede arttığı gözlenmiştir (330). Ergenlik döneminde genç, ebeveynleri başta olmak üzere çevresindeki yetişkinleri rol model olarak kimlik gelişimini tamamlamaktadır. Anne veya babanın suç işleminin ergenlerin ebeveynlerini rol model olarak suça sürüklenmesinde rol oynadığı düşünülebilir. Çalışmamızdan elde ettiğimiz verilerimiz alanyazınla benzerdir.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklar tarafından en fazla işlenen suç türü kasten yaralama olarak bulunmuştur. TÜİK 2022 verilerine göre suça sürüklenen çocukların %37,8'i yaralama, %25,2'si hırsızlık, %4,5'i uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak veya satın almak, %4,2'si pasaport kanununa muhalefet suçu, %4,1'i ise tehdit suçu işlediği saptanmıştır (105). Yapılan bir tez çalışmasında suça sürüklenen çocukların sürüklendiği suç türleri arasında %33,3 oranı ile hırsızlık ilk sırayı almıştır (6). Yapılan bir çalışmada da en sık işlenen suçun mal varlığına karşı işlenen suçlar olduğu, bunu beden dokunulmazlığına karşı işlenen suçların izlediği belirlenmiştir (322). Çalışma bulgumuzun Türkiye İstatistik verileri ile uyumlu ancak yapılan diğer çalışmalarla uyumsuz olmasının nedeni çalışmaların örneklem grubunun, gerçekleştirildiği illerin ve yapılma tarihlerinin farklı olması düşünülebilir. Aynı zamanda çalışmamız 3.basamak sağlık hizmeti verilen üniversite hastanesinde gerçekleştirilmiş olması da suç türlerinin farklı bulunmuş olmasını açıklayabilir.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların kontrol grubuna göre sigara kullanma durumu anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Yapılan bir meta analiz çalışmasında sigaraya başlama riskinin artan yaş/sınıf, düşük sosyoekonomik düzey, zayıf akademik performans, heyecan arayışı veya isyankarlığın varlığı, tütünü teşvik çabalarına açık olma ve aile üyelerinin sigara içmesi, sigara içen arkadaşların olması ile ilişkilendirilmiştir (331). Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların sigara kullanımlarının yüksek olması bu gruptaki çocukların düşük sosyoekonomik düzey ve ders başarısına sahip olma, dürtüsellik gibi özelliklerinden kaynaklı olabileceği düşünülmüştür. Çalışmamızda ebeveynlerin ve arkadaş çevresinin tütün kullanımı

sorgulanmamış olup, yapılacak diğer çalışmalarda bu konu göz önünde bulundurulabilir.

## **5.2.ÖLÇEKLERDEN ELDE EDİLEN VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

### **5.2.1.RBSÖ Puanlarının Değerlendirilmesi**

Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların kontrol grubuna göre benlik saygısı düzeyleri anlamlı olarak daha düşük bulunmuştur. Yapılan bazı tez çalışmalarında suçlu çocukların benlik saygısı düzeylerinin kontrol grubundaki katılımcılardan daha düşük olduğu bulunmuştur (323,332). Karşılaştırmalı bir çalışmada suçlu olanlarla olmayanların, benlik saygısının iki boyutunda (yani arzu edilen ve istenmeyen) birbirinden önemli ölçüde farklı olduğu ve suçlu olmayanların suçlulara kıyasla daha yüksek öz saygı bildirdikleri gözlenmiştir (303). Alanyazında diğer çalışmalara bakıldığında ise suça sürüklenen çocukların benlik algısı suça sürüklenmeyen çocuklardan daha yüksek bulunmuştur (333,334). Baumeister ve arkadaşları da suç işleme davranışının yüksek benlik saygısından kaynaklandığını belirtmişlerdir (266). Çalışmalardaki farklılığın yapılan araştırmaların boyutu, örneklem grubu, örneklemin yapısal farklılıkları ve kültürel farklılıklar gibi birçok faktörden kaynaklandığı düşünülebilir.

### **5.2.2.CWEÖÖ-U Puanlarının Değerlendirilmesi**

Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların CWEÖÖ-U aile problemleri alt boyutundan aldıkları puanlar kontrol grubundaki çocuklardan yüksek bulunmuştur. Aile uyumunun çocuk suçluluğu üzerine %26,3'lük bir oranla katkı sağladığı yapılan bir çalışmada gösterilmiştir (9). Başka bir çalışmada aile yapısındaki sıkıntıların suça sürüklenme olgusunda önemli bir rol oynadığı gösterilmiştir (335). Yapılan başka bir çalışmada da suça sürüklenen çocuklar ailelerinde daha yüksek düzeyde çatışma olduğunu bildirmişlerdir (303). Ergenlik döneminde artan akran etkisi düşünüldüğünde ergenin aile ortamının sorunlu olması ve ebeveynleri ile sağlıklı ilişki kuramaması ev dışında vakit geçirmesine, ebeveyn kontrolünün azalmasına ve gencin riskli davranışlara yönelmesine neden olabilir.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların CWEÖÖ-U duygusal problemleri alt boyutundan aldıkları puanlar kontrol grubundaki çocuklardan yüksek bulunmuştur. Suçlu ve suçlu olmayan gençlerle yapılan bir çalışmada genç suçluların belirli durumlarda belirli kişilere daha az empatiyle yanıt verdikleri ve duygusal tepkilerinin daha az olduğu saptanmıştır (336). Bir çalışma suçlu çocukların depresyon, kaygı ve kişilerarası ilişkilerde duyarlılık boyutlarında daha yüksek puanlar aldıklarını ve suçlu ergenlerin daha fazla psikolojik sorun yaşadıklarını göstermiştir (304). Yapılan bir çalışmada da suç davranışının olumsuz duygular yaşarken eyleme geçme eğilimiyle ve stres altındayken duyguyu kontrol etmedeki zorluklarla ilişkili olduğu bulunmuştur (14). Ergenlik döneminde yaşanan depresif bozukluğun genellikle irritabilite belirtileri ile seyrettiği düşünüldüğünde; duygusal problemleri olan ergenlerin suçluluk davranışı göstermeleri bu sorunları dışa vurma şekli olabilir. Aynı zamanda suça sürüklenen çocukların olumsuz aile koşulları ve sosyoekonomik durumları da kaygı, depresyon ve diğer psikolojik sorunlara yol açabilir ve bunların sonucunda gençler suça sürüklenebilir.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların CWEÖÖ-U davranım problemleri alt boyutundan aldıkları puanlar kontrol grubundaki çocuklardan yüksek bulunmuştur. Yapılan çalışmalarda çocuk suçluluğu ile davranım sorunlarının yakın ilişkide olduğu gösterilmiştir (11). Yazın bilgisinde DEHB'ye DB belirtilerinin eşlik etmesinin klinik görünümü ağırlaştırdığı, çocuk ve ailenin işlevselliğinde daha fazla bozulmalara yol açtığı, çocuk ve ergenlerde okul bırakma, adli olaya karışma ve suç davranışında artış olduğu bildirilmektedir (337). Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda DEHB ve DB tanılarının genelde bir arada bulunması klinik tabloyu ağırlaştırmış olabilir ve gençlerin suça sürüklenmesini kolaylaştırmış olabilir. Aynı zamanda suç gibi olumsuz davranış sergileyen çocuklarda davranım problemleri puanlarının yüksek olması alanyazınla uyumlu ve beklenen bir bulgudur.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların CWEÖÖ-U bilişsel ve dikkatsizlik problemleri alt boyutundan aldıkları puanlar kontrol grubundaki çocuklardan yüksek bulunmuştur. Suçlu gençlerin bilişsel, sosyal ve genel öz değer alt ölçeklerinde başarılı kişilere göre önemli ölçüde daha düşük puanlar elde ettikleri, ancak fiziksel alt ölçekte bu durumun söz konusu olmadığı saptanmıştır (338). Bir çalışmada ağır suçlar işlemenin bilişsel esneklik eksikliğiyle ilişkili olduğu gösterilmiştir (14). 13-



17 yaşlarındaki suç işleyen ve işlemeyenlerde riskli karar vermedeki davranışsal ve sinirsel farklılıkları inceleyen bir çalışmada suçlu gençlerin riskten daha fazla kaçındığı ve daha fazla ödül odaklı olduğu; bunun da suçluların potansiyel olarak acil ödülleri tercih etme ile sonuçlandığı gösterilmiştir (339). Yapılan çalışmalarda Dikkat Eksikliği/Hiperaktivite Bozukluğunun erken yaşamda sosyalleşme sırasında davranış sorunlarının gelişmesiyle ve yaşam boyu antisosyal faaliyetler ve suç işleme riskinin artmasıyla yakından bağlantılı olduğu belirtilmiştir (10). Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda ana belirtileri dikkatsizlik ve hiperaktivite sorunları olan DEHB tanısının yüksek oranda saptanması, ergenlik döneminde riskli davranışların artması ve kısa vadede gelecek olan ödüllere daha çok odaklanması bulgularımızı açıklayabilir.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların CWEÖÖ-U öfke kontrolü problemleri alt boyutundan aldıkları puanlar kontrol grubundaki çocuklardan yüksek bulunmuştur. Yapılan bir çalışmada suç işleyen ergenlerin suç işlemeyen ergenlere göre daha yüksek düzeyde saldırganlığa sahip olduğu gösterilmiştir (340). Başka bir çalışmada suça sürüklenen çocuk grubunun reaktif saldırganlık boyutunda suça karışmayanlardan önemli ölçüde farklılaştığı ve suçlu ergenlerin reaktif saldırganlık düzeylerinin yüksek olduğu ancak iki grubun proaktif saldırganlık ve toplam saldırganlık boyutunda farklılık göstermediği saptanmıştır (13). Öfke kontrolünde zorlanma ve stresle baş etmede dürtüsel saldırganlığın devreye girmesi ergenleri özellikle mala ve kişiye karşı işlenen suçlara sürükleyebilir. Çalışmamıza katılan suça sürüklenen çocuklar tarafından en çok işlenen suç türlerinin kasten yaralama ve hırsızlık olması da bulgumuzu destekler niteliktedir.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların CWEÖÖ-U hiperaktivite problemleri alt boyutundan aldıkları puanlar kontrol grubundaki çocuklardan yüksek bulunmuştur. Hiperaktif gençlerde (%46'ya karşı %11) ve yetişkinlerde (%21'e karşı %1) anlamlı düzeyde daha yüksek tutuklanma oranları saptanmıştır (12). Aynı zamanda hiperaktif çocukların hem gençlik hem de yetişkin suçluluğu açısından risk altında oldukları belirtilmiştir (12). Hiperaktivitesi olan 31 suçlu çocuk ve hiperaktivitesi olmayan 35 suçlu çocuk karşılaştırıldığında hiperaktif suçluların antisosyal davranışlarının daha erken başlangıç gösterdiği bulunmuştur (341). Çalışma bulgularımız suça sürüklenen çocuklarda dikkatsizlik ve hiperaktivite ile kendini

gösteren DEHB tanısının yüksek oranda bulunması ve hiperaktif çocukların aynı zamanda tepki engelleme becerisinde eksiklikler yaşaması ile açıklanabilir.

### **5.2.3.ÇGPSÖ Puanlarının Değerlendirilmesi**

Çalışmamızda kontrol grubundaki çocukların suça sürüklenen çocuklara kıyasla psikolojik sağlamlıkları daha yüksek bulunmuştur. Hindistan'da yapılan bir çalışmada suçlu ve suçlu olmayan çocuklar arasında psikolojik dayanıklılık açısından anlamlı bir fark görülmemiştir (342). Kıyaslamalı başka bir çalışmada ise suça sürüklenmeyenlerle karşılaştırıldığında çalışmamıza benzer şekilde genç suçlular daha az dayanıklılık bildirmişlerdir (302). Psikolojik sağlamlık araştırmalarında ele alınan yeterlik faktörleri arasında yüksek akademik başarı (okul devamlılığı ve sınav başarısı), olumlu sosyal ilişkilerin olması, düşük duygusal ve davranış problemleri ve psikopatolojinin olmaması sayılmaktadır (281). Çalışmamıza katılan suça sürüklenen çocukların psikolojik sağlamlıklarının düşük olması kontrol grubuna göre ders başarısının kötü olması, duygusal ve davranım problemlerinin varlığı ve eşlik eden psikopatolojilerinin olması gibi faktörler ile açıklanabilir. Çalışma sonuçları arasındaki farklılıklar örneklem grubunun ve çalışmada kullanılan yöntemlerin farklılık göstermesi ile açıklanabilir. Aynı zamanda alanyazında suça sürüklenen çocukların ve kontrol grubunun psikolojik sağlamlık düzeyleriyle ilgili yapılacak daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır.

### **5.2.4.AZBÖ-AZKBÖ Puanlarının Değerlendirilmesi**

Çalışmamızda AZBÖ ve AZKBÖ tüm alt boyut ortalama puanları suça sürüklenen çocuklarda kontrol grubundan daha yüksek bulunmuştur. Dan Olweus'un İsveç'te yaptığı bir izlem çalışmasında 6-9. sınıfta zorba olan erkek çocukların yaklaşık %60'ının 24 yaşına kadar en az bir suç işlediği; zorbalığa karışmayanların ise %10'unun suç işlediği görülmüştür (172). Suça karışan ve karışmayan çocukların zorbalık mağduriyetlerinin kıyaslandığı bir tez çalışmasında suça karışan çocukların korkutma/sindirme, açık saldırı, ilişkisel saldırı ve toplam kurban puanlarının suça karışmayan çocuklardan daha yüksek olduğu bulunmuştur (37). Portekiz'de yapılan bir çalışmada genç suçluların daha çok geleneksel suç mağduriyeti bildirdikleri gösterilmiştir (302). Başka bir çalışmada ise akran mağduriyetinin gençlerin suç işlemesiyle önemli ölçüde ilişkili olduğu bulunmuştur (22). Boylamsal bir çalışmada

akran mağduriyeti ile gençlerin suç işlemesi önemli ölçüde ilişkili bulunmuş ve bu ilişki erkeklerde kızlara göre yaklaşık 2 kat daha fazla saptanmıştır (306). Çalışmamızın bulguları yapılan diğer çalışmalarla uyumlu olmakla birlikte ülkemizde bu alanda yapılacak daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır.

### **5.3.SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLARDA KULLANILAN ÖLÇEKLERİN BİRBİLERİYLE İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

#### **5.3.1.RBSÖ ve CWEÖÖ-U İlişkisinin Değerlendirilmesi**

Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda benlik saygısı düzeyi ile CWEÖÖ-U aile problemleri arasında zıt yönlü ilişki saptanmıştır. Bireyin içinde bulunduğu aile ortamı, ebeveynlerin çocuğa olan tutumları, ebeveynlerin bir arada veya ayrı yaşaması, ailenin gelir düzeyi, ebeveynlerin eğitim seviyesi ve mesleği benlik saygısını etkileyen faktörlerdir (254). Yapılan bir çalışmada aile ortamındaki bağlılığın benlik saygısı üzerinde önemli bir rol oynadığı saptanmıştır (303). Çocuğun sorunsuz bir aile ortamında büyümesi, kendisine olumlu şekilde davranılması ve bireyleşmesinin desteklenmesi çocuğun benlik saygısını arttırabilir. Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda olumsuz aile ilişkilerinin daha çok bulunmuş olması benlik saygısı üzerindeki etkiyi açıklayabilir.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda benlik saygısı düzeyi ile CWEÖÖ-U duygusal problemler arasında zıt yönlü ilişki saptanmıştır. 13-18 yaş arasındaki ergenlerle yapılan 3 yıllık bir izlem çalışmasında başlangıçtaki yüksek öz saygının 3 yıl sonra hem daha az kaygı, depresyon ve daha az dikkat sorunlarını öngördüğü gösterilmiştir (343). Yapılan başka bir çalışmada da ergenlerde duygusal sorunlar ile benlik saygısı arasında önemli bir ilişki olduğu vurgulanmıştır (344). Kişinin benlik saygısının yüksek olması sorunlarla baş etme gücünü destekleyebilir ve kişinin kendini iyi hissetmesini sağlayabilir. Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda düşük benlik saygısı ile duygusal problemler arasında negatif yönlü ilişki bulunması bu bağlamda açıklanabilir ve alanyazınla uyumludur.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda benlik saygısı düzeyi ile CWEÖÖ-U davranım problemleri arasında zıt yönlü ilişki saptanmıştır. Düşük benlik saygısına sahip bir ergenin saldırgan veya suçlu davranış sergileme riskinin arttığı ve yüksek

benlik saygısına sahip bir ergende ise daha az dışa vurma sorunları gözleendiği yapılan çalışmalarda gösterilmiştir (25). Benlik saygısı düzeyi ile saldırganlık, antisosyal davranış ve suçluluk gibi dışsallaştırma sorunları arasındaki ilişkinin incelendiği bir başka çalışmada da benzer şekilde düşük benlik saygısı ile dışsallaştırma sorunları arasında güçlü bir ilişki olduğu bulunmuştur (26). Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların çoğunda Davranım Bozukluğu tanısı olması, davranım problemleri ve benlik saygısı arasındaki ilişkinin nedenlerinden biri olabilir. Kendisiyle ilgili olumsuz tutumda olan bireylerin diğer kişilere karşı olumsuz tutum ve davranışta bulunma ihtimalinin yüksek olması bulgularımızı açıklayabilir.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda benlik saygısı düzeyi ile CWEÖÖ-U bilişsel problemler arasında zıt yönlü ilişki saptanmıştır. Yapılan bir çalışmada 2014 yılında ergenlik dönemindeki benlik saygısının, 2014, 2016 ve 2018 yıllarındaki bilişsel performansla önemli ölçüde ilişkili olduğu gösterilmiştir (345). Benlik saygısının yüksek olması bilişsel anlamda iyi olmayı; aynı zamanda bilişsel performansın yüksek olması da benlik saygısının yükselmesini sağlayabilir. Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların genel anlamda kötü akademik performans sergilemesi, Özgül Öğrenme Bozukluğu gibi bilişsel sorunlara neden olan psikiyatrik bozukluğun SSC grubunda daha fazla görülmesi benlik saygısı ile bilişsel performans arasındaki ilişkiyi açıklayabilir.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda benlik saygısı düzeyi ile CWEÖÖ-U dikkatsizlik problemleri arasında zıt yönlü ilişki saptanmıştır. Benlik saygısı ve DEHB arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalara bakıldığında DEHB olan çocukların özgüven problemleri olduğu ve benlik saygısı düzeylerinin düşük olduğu bulunmuştur (346–348). 13-18 yaş arasındaki ergenlerle yapılan 3 yıllık bir izlem çalışmasında başlangıçtaki yüksek öz saygının 3 yıl sonra daha az dikkat sorunlarını öngördüğü gösterilmiştir (343). Çalışmamıza katılan suça sürüklenen çocuklarda yüksek oranda DEHB tanısının bulunması ve DEHB'nin ergenlik döneminde genellikle dikkat sorunları ile devam etmesi çalışmamızda dikkatsizlik sorunları ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi açıklayabilir.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda benlik saygısı düzeyi ile CWEÖÖ-U öfke kontrolü problemleri arasında zıt yönlü ilişki saptanmıştır. Yapılan bir

çalışmada öfke düzeyinin ergenlerin benlik saygısı düzeyi ile negatif yönde anlamlı ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur (349). Başka bir çalışmada da benzer şekilde öfkenin ergenlerin düşük özsaygısıyla ilişkili olduğunu gösterilmiştir (350). Ülkemizde öfke kontrol eğitiminin benlik saygısı üzerine etkisini incelemek için yapılan bir çalışmada öfke kontrolünün benlik saygısını arttırdığı gözlenmiştir (351). Düşük benlik saygısı ve olumsuz başa çıkma tarzı birbirini çift yönlü olarak yordadığı gösterilmiştir (352). Ergenlik döneminde meydana gelen biyolojik, fiziksel ve psikolojik birçok değişiklik ergeni stres altına sokabilir. Suça sürüklenen çocukların psikososyal açıdan birçok olumsuzluğa sahip oldukları düşünüldüğünde ergenlik dönemi bu çocuklar için daha zorlayıcı olabilir. Stresle ve zorluklarla baş etmede yüksek benlik saygısının önemli bir faktör olduğu göz önüne alındığında düşük benlik saygısı olan ergenler strese karşı öfkeyle yanıt verebilir ve öfke kontrolünde güçlük yaşayabilir. Çalışma bulgularımız alanyazınla uyumludur.

### **5.3.2.RBSÖ ve AZBÖ/AZKBÖ İlişisinin Değerlendirilmesi**

Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda benlik saygısı düzeyi arttıkça korkutma/sindirme alt boyutunda zorba ve kurban olmanın; alay ve kişisel eşyaya saldırı alt boyutlarında ise kurban olmanın azaldığı saptanmıştır.

Suçta sürüklenen ve sürüklenmeyen çocuklarda akran zorbalığına maruz kalma ve kendilik algısı arasındaki ilişkinin incelendiği bir tez çalışmasında genel kendilik algısı puanı ile korkutma/sindirme, açık saldırı ve alay alt boyutlarında kurban olma arasında zıt yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır (37). Avustralya’da 12-18 yaş arası 1162 kişiyle yapılan bir çalışmada çalışmamıza benzer şekilde zorbalık kurbanı olma ile düşük benlik saygısı arasında doğru orantı olduğu; ancak çalışmamızdan farklı olarak zorba olma ile benlik saygısı ile ilişkili olmadığı bulunmuştur (272). Çalışmamıza benzer şekilde başka bir çalışmada da zorbaların düşük benlik saygısına sahip olduğu gösterilmiştir (275). Yapılan bir diğer çalışmada ise 13-17 yaş arası kız ergenlerde düşük benlik saygısı ile zorbalık gösterme arasında ilişki olduğu; aynı çalışmada yapılan çoklu regresyon analizi sonucunda ise her iki cinsiyette akran zorbalığı sergilemenin ve düşük benlik saygısının bağımsız olarak suç davranışı ile ilişkili olduğu bulunmuştur (273). Yapılan bir çalışmada zorba öğrencilerin düşük benlik saygısına sahip olduğu ifade edilmiştir (274). Yüksek benlik saygısının

çocukları ve ergenleri zorbalığa karışmaktan koruduğu ve mağdur, zorba veya mağdur/zorba olan çocukların zorbalığa karışmayan çocuklara göre daha düşük öz saygıya sahip olduğu saptanmıştır (353). Zorbalık kurbanı olma ile gencin kimlik arayışının sekteye uğradığı ve bunun sonucunda gencin özgüveninin olumsuz yönde etkilenecek kendine olan saygısının azaldığı düşünülebilir. Mağdur gencin benlik saygısını arttırmak ve akranları tarafından kabul görmek amacıyla suça yönelmiş olabileceği çalışma bulgularımızı açıklayabilir. Ergenin kendisiyle alakalı olumsuz bakış açısını telafi edebilmek amacıyla zorbalık davranışını kullandığı ve düşük benlik saygısının genci zorbalık gibi davranım sorunlarına yönelttiği düşünüldüğünde korkutma/sindirme alt boyutunda zorba olma ile benlik saygısı düzeyi arasındaki ilişki açıklanabilir.

### **5.3.3.RBSÖ ve ÇGPSÖ İlişkisinin Değerlendirilmesi**

Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda benlik saygısı düzeyi ile psikolojik sağlamlık arasında aynı yönde ilişki bulunmuştur. Suçlu çocuklarda cinsiyetin psikolojik sağlamlık üzerindeki etkisini araştırmak için yapılan bir çalışmada benlik saygısı, aile uyumu ve aile bağlılığının cinsiyet etkisi ile karşılaştırıldığında psikolojik sağlamlık ile daha güçlü bağlantıda olduğu saptanmıştır (354). Alanyazındaki araştırma sonuçlarına göre; benlik saygısı ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkinin doğru orantılı olduğu; benlik saygısı yükseldikçe ve olumlu kendilik algısı geliştikçe psikolojik dayanıklılık düzeyinin de arttığı saptanmıştır (260,290,292,355–357). Benlik saygısı ve psikolojik sağlamlığın pozitif psikolojide önemli iki alt başlık olduğu düşünüldüğünde bu ilişkinin saptanması beklenen bir bulgudur.

### **5.3.4. CWEÖÖ-U Alt Boyutları ile AZBÖ İlişkisinin Değerlendirilmesi**

Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U aile problemleri alt boyutu ile korkutma/sindirme ve kişisel eşyaya saldırı alt boyutlarında zorba olmak doğru orantılı bulunmuştur. Çocuklar anne ve babalarıyla olan ilişkilerini içselleştirerek akranlarına da bu olumlu veya olumsuz ilişkiyi yansıtırlar (204). Araştırmalar aile ortamının niteliğiyle zorba davranışlar sergileme arasında bağlantı olduğunu bulunduğunu göstermektedir (15,205). Şiddet içeren suçun failleri ve mağdurları kadar zorbalar da şiddete karışmayan ergenlere göre daha düşük aile

desteği bildirmişlerdir (358). Aile ortamının toplumsal ilişkilerde ilk basamak olduğu düşünöldüğünde aile içi problem yaşayan çocukların arkadaş ortamında olumsuz davranışlar sergileme ihtimalinin daha fazla olduğu düşünölebilir. Çalışma bulgumuz alanyazınla uyumludur.

Çalışmamızda suçta süröklenen çocuklarda CWEÖÖ-U davranım problemleri alt boyutu ile AZBÖ tüm alt boyutları arasında aynı yönde ilişki saptanmıştır. Çalışmamızda suçta süröklenen çocuklarda CWEÖÖ-U öfke kontrolü problemleri alt boyutu ile AZBÖ açık saldırı, kişisel eşyaya saldırı ve korkutma/sindirme alt boyutlarında zorba olmak aynı yönde ilişkili bulunmuştur. Ayaktan psikiyatri polikliniğine başvuran çocuklarla yapılan bir çalışmada zorbalar genellikle dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğuyla birlikte davranış bozukluğu tanısı almıştır (200). Yapılan çalışmalarda zorbalık yapanların genellikle şiddeti olumlu bir özellik olarak gördükleri dürtü kontrollerinin zayıf olduğu ve başkalarının duygularına karşı duyarsız oldukları saptanmıştır (17,18). Yapılan bir çalışmada zorbalık davranışları ve davranış sorunlarının aynı risk faktörleriyle ilişkili olduğu ve zorbalık davranışlarının 18 yaşında davranışsal, duygusal, eğitimsel ve sosyal sorunlarla bağlantılı olduğu gösterilmiştir (359). Çalışmamızda davranış ve öfke kontrol problemleri gibi dışsallaştırma sorunlarının tüm zorbalık türleri ile ilişkili bulunması alanyazınla uyumlu ve beklenen bir bulgudur.

Çalışmamızda suçta süröklenen çocuklarda CWEÖÖ-U bilişsel ve dikkatsizlik problemleri ile hiperaktivite problemleri alt boyutları ile AZBÖ korkutma/sindirme ve kişisel eşyaya saldırı alt boyutlarında zorba olmak aynı yönde ilişkili bulunmuştur. Aynı zamanda CWEÖÖ-U hiperaktivite problemleri ile AZBÖ açık saldırı alt boyutu arasında da aynı yönde ilişki saptanmıştır. Alanyazın incelendiğinde zorbaların genellikle erkek cinsiyette, hiperaktif ve dürtüsel mizaçlı, okuldaki akademik başarıları diğer öğrencilerden daha düşük olan bireyler olduğu saptanmıştır (198,199). Coloroso ise karakterin zorbalık davranışı üzerindeki etkisini; dürtüsel olmanın kişiyi diğerlerine karşı zorbaca davranmaya yönelttiği şeklinde açıklamıştır (360). Yapılan başka bir çalışmada zorbaların hiperaktivite riskinin zorbalığa karışmayan öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur (361). Çalışmamıza katılan suçta süröklenen çocuklarda ana belirtileri dikkatsizlik ve hiperaktivite olan DEHB tanısının suçta süröklenen çocuklarda yüksek oranda olması, hiperaktif olan çocukların daha dürtüsel

olmaları, akranları tarafından kabul görmek adına düşünmeden hareket etmeleri ve davranışlarını kontrol etmede zorluk yaşamaları nedeniyle zorbalık yaptıkları düşünülebilir. Aynı zamanda bilişsel alanda problem yaşayan çocukların akademik başarısının düşük olması sonucu okuldan uzaklaşmaya, saldırgan davranışlar sergilemeye ve olumsuz akran grubuna dahil olmaya daha yatkın olmaları nedeni ile zorbalık davranışı sergilemeleri açıklanabilir. Çalışma bulgularımız alanyazınla uyumludur.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U duygusal problemler alt boyutu ile AZBÖ alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmamıştır. Yapılan bir çalışmada zorbalık ile yaşam boyu içselleştirme sorunları arasında kesitsel bir ilişki saptanmıştır (362). Aynı çalışmada ileriye dönük analizlerde ise içselleştirme sorunu olan gençlerin, takipte zorbalık yapma olasılığı daha yüksek bulunmuş ve zorbalık ile içselleştirme sorunları arasındaki ilişkinin çift yönlü olduğu bildirilmiştir (362). Yapılan bir araştırmada zorbaların depresyon, yalnızlık ve sosyal izolasyon gibi sosyal psikolojik uyum sorunları yaşama olasılığının daha yüksek olduğu saptanmıştır (363). Çalışma bulgularımız alanyazındaki diğer çalışmaların sonuçlarından farklıdır. Bu farklılık çalışmamızın suça sürüklenen çocuklarda yapılmış olması, alanyazında suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U ölçeği ile AZBÖ kullanılarak yapılan başka bir çalışmaya rastlanmamış olması, aynı zamanda çalışmamızın kesitsel bir çalışma olması ile açıklanabilir.

### **5.3.5. CWEÖÖ-U Alt Boyutları ile AZKBÖ İlişkinin Değerlendirilmesi**

Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U aile problemleri alt boyutu ile açık saldırı ve kişisel eşyaya saldırı alt boyutlarında kurban olmak arasında aynı yönde ilişki saptanmıştır. İlgisiz, sevgisiz ve soğuk ilişkilerin olduğu bir aile ortamının duygu düzenleme bozukluğuna yol açtığı ve zorba-kurban davranışı sergilemenin tetikleyicisi olduğu bildirilmiştir (206). Lereya ve arkadaşları akran zorbalığı ile ebeveyn davranışları ilişkisini konu alan 70 çalışmanın meta-analizini yaptıklarında, olumsuz ebeveynlik davranışının zorba/kurban olma riskinde orta düzeyde bir artışla ve okulda kurban konumunda olma riskinde ise küçük-orta düzeyde bir artışla ilişkili olduğunu bulmuşlardır (210). Yapılan bir çalışmada ebeveynleri bir arada yaşayan ve ebeveynleri ile açık bir şekilde ilişki kurabilen gençlerin akran



mağduriyeti riski daha düşük bulunmuştur (22). Sık sık zorbalığa maruz kalmalarına rağmen suç işleme oranının düşük olduğunu bildiren ergenlerin genellikle kadın olduğu, özgüvenlerinin daha yüksek olduğu, ebeveynleriyle düşük düzeyde çatışma yaşadıkları, kardeşleri tarafından mağdur edilmedikleri ve daha az yakın arkadaşlarının olduğu yapılan bir çalışmada gözlenmiştir (209). Yapılan çalışmalar göz önüne alındığında çalışmamızda suça sürüklenen çocukların daha çok erkek cinsiyette olması, benlik saygılarının düşük olması, ev içi uyumlarının ve ebeveynleriyle olan ilişkilerinin kötü olması aile problemleri ve kurban olma arasındaki ilişkiyi açıklayabilir. Çalışma bulgularımız alanyazınla uyumludur.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U duygusal problemler alt boyutu ile ilişkisel saldırı alt boyutunda kurban olmak arasında ilişki saptanmıştır. Yapılan bir çalışmada duygusal semptomlarla erkek cinsiyet ve zorbalık mağduru olma anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur (364). Çalışmalarda kurbanların genelde çekingen olduğu ve bundan dolayı toplu ortamlarda kaygılı ve güvensiz hissettikleri bulunmuştur (15). Mağdur çocukların kendilerini genellikle mutsuz, değersiz ve depresif hissettikleri bilinmektedir (365). Çalışmamızda açık saldırı, alay, korkutma/sindirme ve kişisel eşyaya saldırı gibi fiziksel zorbalıkla ilişkili alt boyutların duygusal problemlerle arasında anlamlı ilişki saptanmamış olması ilişkisel saldırının daha sessiz, gizli ve kronik seyirli olması ve çalışmamızdaki suça sürüklenen çocukların daha çok erkek cinsiyette olması ile açıklanabilir. Alt boyutlar arasındaki fark çalışmamızın kesitsel bir çalışma olması ile alakalı olabilir. Bu bağlamda çalışma bulgularımız alanyazınla uyumludur ve yapılacak daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U bilişsel ve dikkatsizlik problemleri alt boyutu ile açık saldırı, alay ve kişisel eşyaya saldırı alt boyutlarında kurban olmak aynı yönde ilişkili bulunmuştur. İki yıl boyunca devam eden zorbalık mağduriyetiyle ilişkili beyin morfolojisindeki değişiklikleri belirlemek için yapılan kıyaslamalı bir çalışmada zorbalığa maruz kalan çocukların bilişsel performanslarının daha zayıf olduğu saptanmıştır (366). Yapılan başka bir çalışmada sık sık zorbalığa maruz kalan çocuklarda yüz işlemede yer alan fusiform girusta kalınlaşma saptanmıştır (367). Zorbalığa maruz kalan çocuklarla yapılan bir araştırmada da benzer şekilde kurban çocukların bilişsel puanları ve notları daha düşük, davranışsal sorunları daha fazla bulunmuştur (368). Mundy ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada

fiziksel mağduriyet ile sayısal becerilerde ve yazmada daha düşük performans düzeyi ilişkilendirilmiştir (369). Alanyazında DEHB ile ilgili öz bildirim ve öğretmen raporları dikkate alınarak yapılan bir çalışmada DEHB ile zorbalık mağduriyeti ve suç işleme arasında orta düzeyde korelasyon bulunmuştur (370). Yakın zamanda yapılan bir çalışmada mağdur, mağdur/zorba veya zorba olma olasılığı DEHB olmayan erkek çocuklara göre DEHB olan erkeklerde 3,7 kat daha yüksek bulunmuştur (371). Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların ders başarı düzeylerinin kötü düzeyde olması, suça sürüklenen çocukların büyük bir kısmında ÖÖB ve DEHB tanılarının birlikte bulunması ve ergenlerde DEHB'nin daha çok dikkatsizlik belirtileri ile seyretmesi, aynı zamanda çalışmamızda bilişsel/dikkatsizlik problemleri ile açık saldırı ve kişisel eşyaya zarar gibi fiziksel zorbalık mağduriyeti arasında ilişki saptanması bulgularımızı açıklayabilir.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U öfke kontrolü problemleri alt boyutu ile açık saldırı alt boyutunda kurban olma arasında aynı yönde ilişki saptanmıştır. Pek çok çalışmada zorbalığa maruz kalma ile saldırgan davranışlar sergileme ilişkilendirilmiştir (372). Yapılan bir çalışma zorbalığın ve zorba/kurbanların hem tepkisel hem de proaktif saldırgan olduklarını, kurbanların ise yalnızca tepkisel saldırgan olduklarını göstermiştir (373). Çalışma bulgularımız öfke kontrolü olmayan reaktif gençlerin akran ortamında reddedilmesinin ve fiziksel şiddete kurban olmasının kolaylaştığı düşünülmektedir.

Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U davranım problemleri ve hiperaktivite alt boyutları ile AZKBÖ alt boyutları arasında ilişki saptanmamıştır. Zorbalık ve mağduriyetin antisosyal davranışlarla ilişkisi bağlamında yapılan bir araştırmada özellikle fiziksel zorbalığın neredeyse tüm antisosyal davranışların güçlü bir yordayıcısı olduğu; ancak mağdur olma ile antisosyal davranışlar arasında bir ilişkinin olmadığı bulunmuştur (251). Yapılan başka bir çalışmada ise zorbalığa karışmayan öğrencilerle karşılaştırıldığında mağdurların davranış sorunları, hiperaktivite ve akran sorunları açısından daha yüksek riske sahip olduğu görülmüştür (361). Çalışmalar arasında farklılık gözlenmesi ve çalışmamızın alanyazındaki bazı çalışmalarla benzer sonuçlar elde etmesi örneklem grubunun farklı olması ve çalışmamızın kesitsel bir çalışma olması ile açıklanabilir. Aynı zamanda davranım sorunu gösteren suçlu çocukların zorbalık mağduriyetini güçsüzlük belirtisi olarak

görmesi bu çocukların savunucu tutumu benimsemesi ve mağduriyetlerini belirtmemiş olması da bulgularımızı açıklayabilir.

### **5.3.6.CWEÖÖ-U Alt Boyutları ile ÇGPSÖ İlişkisinin Değerlendirilmesi**

Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U duygusal problemler alt boyutu hariç tüm problem alt boyut puanları ile psikolojik sağlamlık düzeyleri ters orantılı bulunmuştur. Dayanıklılık, zorlukların üstesinden gelme ve daha güçlü olma yeteneği olarak tanımlanır; bir kriz veya zorluğun ardından bir direnç ve büyüme sürecidir (374).

Çalışmamızda CWEÖÖ-U aile problemleri ve psikolojik sağlamlık düzeyi arasında negatif yönde ilişki saptanmıştır. Psikolojik sağlamlıkla ilgili koruyucu faktörler bireysel, ailesel ve toplumsal olmak üzere üç ana başlıkta toplanmıştır (278). Ailesel faktörler başlığı altında aile içi bağlılık, sosyoekonomik olarak avantajlı olma, anne ve baba ile olan ilişkilerin güçlü olması, iyi ebeveyn özellikleri yer almaktadır (278). Chung ve arkadaşları tek ebeveynle yaşamanın daha düşük dayanıklılıkla ilişkili olduğunu saptamıştır (375). Ailenin çocukları hem genetik hem de çevresel olarak etkilediği düşünüldüğünde aile çapındaki deneyimlerin psikososyal strese ve olumsuzluklara karşı dayanıklı olmada en önemli bileşen olduğu söylenebilir (376). Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların ev içi uyum ve ebeveynlerle ilişkilerinin kötü olması, bu çocukların sosyoekonomik olarak düşük gelirlili, kalabalık veya parçalanmış ailelerde yaşıyor olması ve ebeveynlerinde suç öyküsü olması psikolojik sağlamlık düzeyini aile bağlamında olumsuz yönde etkilemiş olabilir.

Çalışmamızda CWEÖÖ-U davranım problemleri ve psikolojik sağlamlık düzeyi arasında negatif yönde ilişki saptanmıştır. Bir gözden geçirme çalışmasında psikolojik sağlamlık düzeyinin çocuğun zihinsel ve davranış sorunları geliştirmesini önlemede önemli bir faktör olduğu belirtilmiştir (377). Başka bir çalışma ergenlerin davranım problemleriyle psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasında negatif ve anlamlı bir ilişkili olduğunu göstermektedir (378). Ortalamanın üzerinde zekaya sahip olan ve ebeveynleri nispeten daha az antisosyal kişilik belirtisine sahip olan erkek çocukların psikolojik anlamda dayanıklı olma olasılıklarının daha yüksek olduğu ve dayanıklı çocukların daha az antisosyal davranışlar sergilediği gözlenmiştir (292). Yakın zamanlı bir çalışmada ergenlerin dayanıklılığının ruh sağlığı gelişimleri üzerinde

önemli bir etkiye sahip olduğu ve stres etkenleri, psikolojik dayanıklılık ve davranışsal sorunların önemli ölçüde ilişkili olduğu gösterilmiştir (379). Ülkemizde yapılan bir çalışmada psikolojik açıdan kötü muamele gören bireylerde psikolojik dayanıklılık ve özsaygının duygusal sorunlarda ve davranışsal sorunlarda koruyucu bir rol oynadığı gösterilmiştir (380). Stresörlere rağmen prososyal davranışlar sergilemeyi sağlayan ve pozitif psikoloji alanında önemli bir kavram olan psikolojik sağlık düzeyinin yüksek olması suça sürüklenmeyi ve davranım sorunlarını engelleyebilir. Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda psikolojik sağlık düzeyinin daha düşük olması ve psikososyal olarak olumsuz sayılabilecek faktörlerin yüksek olması bulgularımızı açıklayabilir.

Çalışmamızda CWEÖÖ-U bilişsel problemler ve dikkatsizlik problemleri ve hiperaktivite problemleri alt boyutları psikolojik sağlık düzeyi arasında negatif yönde ilişki saptanmıştır. Brezilya’da yapılan bir çalışmada DEHB ile ergenlik dönemindeki düşük psikolojik sağlık arasında güçlü bir ilişki olduğu saptanmıştır (381). Başka bir çalışmada benzer şekilde DEHB’li grubun kontrol grubuna göre daha az psikolojik sağlamlığı olduğu bulunmuştur (382). Alanyazın incelendiğinde DEHB’nin çocukluk döneminde okul başarısızlığı, aile çatışmaları, arkadaş sorunları ve davranış bozukluklarına; ergenlikte suç işleme ve riskli davranışlarda bulunmaya neden olduğu ve tüm bunlarla beraber DEHB’li bireylerin olumsuz yaşantılara daha fazla maruz kaldığı saptanmıştır (383–385). Dikkatsizlik ve hiperaktivite problemleri ile ilişkili olan DEHB tanısının çalışmamızdaki suça sürüklenen çocuklarda yüksek düzeyde bulunması ve CWEÖÖ-U ölçeğinin bilişsel problemler/dikkatsizlik ve hiperaktivite problem alt boyutlarının DEHB belirtilerini önemli düzeyde ölçüyor olmasıyla bulgularımız açıklanabilir. Çalışma bulgumuz alanyazınla benzer niteliktedir.

Çalışmamızda CWEÖÖ-U öfke kontrol problemleri ile psikolojik sağlık düzeyi arasında negatif yönde ilişki saptanmıştır. Yapılan bir çalışmada yüksek düzeyde psikolojik dayanıklılığın ergenlerde düşük öfke düzeyine, düşük düzeyde psikolojik dayanıklılığın ise ergenlerde yüksek düzeyde öfkeye karşılık geldiğini gösterilmiştir (386). Başka bir çalışma olumlu düşünme, azim ve yardım arama bileşenlerinden oluşan psikolojik sağlık düzeyinin kaygı, depresyon, öfke ve saldırganlıkla başa çıkma yöntemleri ile ilişkisindeki aracı rolünü incelemiştir (387).

Çalışmanın sonuçlarında yardım arama ve azmin saldırganlıkla ve öfkeyle baş etmeye; aracılık ettiği bulunmuştur (387). Ergenlerdeki psikolojik sağlamlık özellikleri stres faktörlerinin olumsuz etkilerini tamponlayabilir ve olumsuz öfke ifadesini azaltabilir. Çalışma bulgularımız alanyazını destekler niteliktedir.

### **5.3.7.AZBÖ ile AZKBÖ İlişkisinin Değerlendirilmesi**

Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda açık saldırı alt boyutunda zorba olmak açık saldırı ve korkutma/sindirme alt boyutlarında kurban olmakla; alay alt boyutunda zorba olmak alay, açık saldırı, korkutma/sindirme ve ilişkisel saldırı alt boyutlarında kurban olmakla; korkutma/sindirme alt boyutunda zorba olmak açık saldırı, korkutma/sindirme ve kişisel eşyaya saldırı alt boyutlarında kurban olmakla; ilişkisel saldırı alt boyutunda zorba olmak korkutma/sindirme ve ilişkisel saldırı alt boyutlarında kurban olmakla; kişisel eşyaya saldırı alt boyutunda zorba olmak kişisel eşyaya saldırı alt boyutunda kurban olmakla ilişkili bulunmuştur. Sinop'ta yapılan bir çalışmada fiziksel zorbalık yapma ile fiziksel, sözel, söylenti yayma ve eşyalarına zarar verilme alt boyutlarında zorbalığa maruz kalma ile pozitif yönde ilişkili; sözel zorbalık yapma ile fiziksel, sözel zorbalığa, izolasyona maruz kalma ve eşyalarına zarar verilme arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur (388). Çalışma bulgularımızda da açık saldırı gibi fiziksel zorbalık ile sözel zorbalık türleri arasında ilişki bulunması yapılan bu çalışmaya benzerdir. Aynı zamanda çalışmamızda bir alt boyutta zorba olmak aynı alt boyutta mağdur olmakla da ilişkili bulunmuştur. Bir araştırmanın sonuçlarına göre başkalarına zorbalık yapan gençlerin zorbalığa maruz kalma riskinin daha yüksek olduğunu göstermiştir (389). Aynı çalışma daha önce zorbalarla ilişki kuran gençlerin, fiziksel zorbalık dışında gelecekte zorbalığa maruz kalma riskine sahip olma olasılıkları daha yüksek bulmuştur (389). Zorbalığın mağduriyeti mağduriyetin de zorbalığı etkilediği düşünüldüğünde bu ilişkinin zamana bağımlı ve çift yönlü olduğu söylenebilir. Mağdur olan gencin bir süre sonra zorbalıkla baş etmek için zorbalığa yöneldiği, zorba gençlerin de olumsuz akran çevresine sahip olduğu düşünüldüğünde mağdur olmaya da açık oldukları bu bulgumuzu açıklayabilir. Çalışma bulgularımız literatürdeki çalışmalara benzer nitelikte olsa da alanyazında suçlu çocukların zorbalık davranışı sergileme ve zorbalık mağduru olmasını aynı anda değerlendiren daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır.

### **5.3.8.AZBÖ ve AZKBÖ ile ÇGPSÖ İlişkisinin Değerlendirilmesi**

Çalışmamızda suça sürüklenen çocuklarda açık saldırı, alay, korkutma/sindirme ve kişisel eşyaya saldırı alt boyutlarında zorba/kurban olmak psikolojik sağlamlık ile ters orantılı bulunmuştur. Çalışmamıza benzer şekilde Kanada'da 7., 8. ve 9. sınıf öğrencileriyle yapılan bir çalışmada, araştırmacılar psikolojik sağlamlık düzeyi düşük öğrencilerin zorbalık kurbanı olma ihtimalinin iki kattan fazla olduğunu bulmuşlardır (300). DEHB, akran zorbalığı ve psikolojik dayanıklılık ile ilgili yapılan bir çalışmada DEHB tanısına bakılmaksızın mağduriyet yaşayan gençler daha fazla içselleştirici semptomlar ve daha düşük dayanıklılık düzeyleri bildirmişlerdir (390). Yakın zamanda yapılan bir çalışmada akran zorbalığı mağduriyeti alt ölçekleri ile psikolojik sağlamlık alt ölçekleri arasında negatif ve anlamlı korelasyonlar doğrulanmıştır (302). Akranları tarafından dışlanmamak ve bir gruba üye olabilmek uğruna olumsuz özellikler sergileyen arkadaşları tercih eden çocuklarda zorbalık kurbanı olmak ya da zorbalık yapanlara şahit olmak gibi olumsuz yaşam olaylarının psikolojik sağlamlık düzeyini azaltacağı düşünülebilir. Aynı zamanda çalışma grubumuzun suça sürüklenen çocuklardan oluştuğu düşünüldüğünde SSC'lerin olumsuz akranlara sahip olma ihtimalinin daha yüksek olması çalışma bulgularımızı açıklayabilir. Akran zorbalığı ve psikolojik sağlamlık düzeyi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların sonuçları bizim bulgularımıza benzer şekildedir. Suça sürüklenen çocuklarda psikolojik sağlamlık düzeyini inceleyen çalışmalar kısıtlı olmakla birlikte bu alanda yapılacak daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır.

### **5.4. SUÇA SÜRÜKLENMEYİ ETKİLEYEN BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Çalışma bulgularımız sonucunda anne ve baba eğitiminin düşük olması suça sürüklenme üzerinde anlamlı şekilde yükseltici risk faktörü olarak saptanmıştır. Bir çalışmada, düşük düzeyde ebeveyn eğitiminin düşük statülü mesleğin hazırlayıcısı olmasıyla birlikte ergenin antisosyal davranışlar gösteren akranlarla birlikte olmasıyla da ilişkili olduğu gösterilmiştir (128). Aile özellikleri ve suç davranışı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmanın bulguları ebeveynlerin işsiz olmasının ve düşük eğitim düzeyinin çocuk suçluluğu üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu ortaya koymuştur (391). Anne ve babanın eğitim seviyesi düşüğe ebeveynlerin işsizlik veya

düzensiz bir iş sahibi olma oranı artabilir ve bunun sonucunda ailenin ekonomik geliri düşebilir. Düşük eğitim seviyesi ebeveynlerin çocuğun eğitimine verdikleri önemi azaltabilir ve çocukların örgün eğitime devam etmeleri konusunda çaba göstermemelerine, okuldaki davranışlarını denetlememelerine ve öğretmenleri ile iletişim halinde olmamalarına neden olabilir. Bu bağlamda düşünüldüğünde ebeveyn eğitim düzeyi düştükçe gençlerin suç gibi olumsuz davranışlara yönelmesi daha olası hale gelebilir.

Çalışma bulgularımız sonucunda aylık gelirin düşük olmasının suça sürüklenme üzerinde anlamlı şekilde yükseltici risk faktörü olduğu saptanmıştır. Yoksulluk oranlarının yüksek olduğu bölgelerde buna bağlı olarak çocuk suçluluğu oranları da yüksek bulunmuştur (122). Yapılan araştırmalar ekonomik zorluk çeken ailelerdeki çocukların daha çok suç işlediğini ileri sürmüşlerdir (326). Bir çalışmada da çocuk suçluların yarısından fazlasının düşük sosyoekonomik duruma mensup olduğu belirlenmiştir (325). Düşük gelirli olmak aynı zamanda yaşanan çevreyi de kötü etkileyebilir, çocuğun aile dışı çevresinin olumsuz etkilenmesi suça yönelmesine neden olabilir.

Çalışma bulgularımız sonucunda ev içi uyumun ve ebeveynlerle ilişkinin kötü olması suça sürüklenme üzerinde anlamlı şekilde yükseltici risk faktörü olarak saptanmıştır. Ergenlerin saldırgan ve suçlu davranış sorunları ile ebeveynlerin antisosyal davranışları ve algılanan düşük ebeveyn duygusal sıcaklığı arasında anlamlı ilişkiler olduğu gösterilmiştir (11). Aile ortamının çocuk suçluluğu etkisi üzerine 12-17 yaş arası 300 genç (150 suçlu, 150 suça karışmamış) ile yapılan bir çalışmanın sonucunda ebeveynlerle çocuklar arasındaki ilişkilerin suçluların kişilik gelişiminde ve sosyal davranışlarında önemli bir rol oynadığı keşfedilmiştir ve bu nedenle çocukların sağlıklı büyümesi için sağlam bir aile ortamı şart olduğu belirtilmiştir (124). Anne ve babalarıyla anlaşamayan ve ortak paylaşımı kısıtlı olan çocuklar, kimlik gelişiminin tamamlandığı ergenlik döneminde kendilerine uygun rol model bulamayabilirler. Aile içi uyumsuzluk olduğunda gençler akran etkisine daha çok kapılabilir, olumsuz arkadaşlıklar edinebilir, ortamda var olmak ve popülerite sağlamak uğruna suça sürüklenebilir ve risk davranışlarında bulunabilir.

Çalışmamızda anne ve babanın ayrı olması veya ebeveynlerden birinin olmaması suça sürüklenme üzerinde anlamlı şekilde yükseltici risk faktörü olarak saptanmıştır. Yapılan bir araştırmada parçalanmış aile sisteminde yaşayanların, çekirdek ailede yaşayanlara göre çocuk suçlarına karışma olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmüştür (1). Yapılan bir çalışmada tek ebeveynli olmanın çocuk suçluluğu üzerinde önemli bir bağımsız risk faktörü olduğu saptanmıştır (392). Suçlu gençlerle yapılan bir çalışmada ailenin çekirdek yapıda olması koruyucu faktörler arasında belirtilmiştir (393). Anne ve babanın ayrılması ayrı yaşanan ebeveyne bağlanmanın azalmasına, çocuğun sorumluluğunun tek ebeveynde olmasına ve çocuğun yeterince gözetilememesine neden olabilir. Kontrol teorisi bağlamında düşünüldüğünde çocuk üzerindeki denetimin azalması suça sürüklenmeyi açıklayabilir. Ayrıca boşanma öncesi aile içi çatışmalar olabilmekte ve bu da çocuğu olumsuz etkileyerek ve suça sürüklenmesine neden olabilir.

Çalışmamızda ailedeki çocuk sayısının artması suça sürüklenme üzerinde anlamlı şekilde yükseltici risk faktörü olarak saptanmıştır. Brownfield ve Sorenson kardeş sayısının, erkek ergenlerin suçluluğuna etki ettiğini, ancak kızlar için böyle bir etki bulunmadığını tespit etmişlerdir (132). Yapılan bir araştırmanın bulguları çalışmadaki suçlu gençlerin %75,07'sinin 4'ten fazla kardeşi olduğunu, %24,93'ünün ise 1-3 kardeşi olduğunu göstermiştir (391). Ailedeki çocuk sayısının artması aileden gelen ilginin azalmasına ve ebeveyn kontrolünün azalmasına neden olarak çocuğun riskli davranışlar sergilemesine ve suça sürüklenmesine neden olabilir, aynı zamanda çalışma bulgularımızı suçlu çocukların genellikle erkek cinsiyette olması da açıklayabilir.

Çalışmamızda ailede ortanca veya daha sonra doğan çocuk olmak suça sürüklenme üzerinde anlamlı şekilde yükseltici risk faktörü olarak saptanmıştır. Yapılan bir çalışmada ikinci doğan erkek çocukların büyük kardeşleriyle karşılaştırıldığında suça karışma ve ciddi şiddet içeren suçlar işleme olasılıklarının önemli ölçüde daha yüksek olduğu saptanmıştır (394). Suçlu davranış üzerine yapılan araştırmalar sıklıkla ilk doğan çocukların ortanca doğan çocuklara göre suça daha az dahil olduklarını göstermiştir (395). Ebeveynler ilk çocuklarına daha fazla önem verebilir ve bu da ilk doğan çocuklara ortanca doğan çocuklara göre daha fazla zaman ayrılması ve daha kaliteli bakımın verilmesiyle sonuçlanabilir. Aynı zamanda ilk



doğan çocukların davranışlarının denetim altında olması daha yüksek olabilir. Ortanca ve son doğan çocuk olmak ilk çocuklara göre maddi imkanlar açısından da dezavantajlı olmaya neden olabilir. Çalışma bulgularımız alanyazını destekler niteliktedir.

Çalışmamızda akademik başarı düzeyinin düşük olması suça sürüklenme üzerinde anlamlı şekilde yükseltici risk faktörü olarak saptanmıştır. Yapılan çalışmalar çocuk ve ergen davranış sorunları ve suçluluğunun akademik başarısızlık ile bağlantılı olduğunu belirtmiştir (396). Bir çalışmada suçlu öğrencilerin daha düşük not ortalamalarına sahip olduğu, genellikle okula devam etmediği, daha sık sınıf tekrarı yaptığı ve daha fazla okul disiplin cezası aldığı görülmüştür (397). Yakın zamanlı bir çalışmanın sonuçları, akademik başarısızlık ile suç davranışı arasında ılımlı bir ilişki olduğunu ve aynı zamanda bu ilişkiye dikkat eksikliğinin de dolaylı bir etki sağladığını göstermiştir (398). Yapılan bir araştırmanın bulguları, gençlerin okula devam etmesinin risk altındaki öğrencilerin suçlu davranışlara yönelmelerini engelleyen güçlü bir koruyucu faktör olabileceğini göstermektedir (399). Eğitim eksikliklerinin suç sürecinde tamamlayıcı bir rol oynayabileceği, düşük ders başarısının okuldan uzaklaşmaya, okuldan uzaklaşmanın da düşük ders başarısına sebep olabileceği bulgularımızı açıklayabilir. Okul başarısızlığı, çocuğun davranım sorunlarının oluşmasında ve suç davranışının ortaya çıkmasında önemli bir gösterge olarak düşünülebilir. Aynı zamanda çalışmamızda suça sürüklenen çocukların bilişsel ve dikkatsizlik problemleri alt boyutunda yüksek puan aldığı düşünöldüğünde, akademik başarısızlığın suça sürüklenme üzerindeki etkisi açıklanabilir.

Çalışmamızda düşük benlik saygısı suça sürüklenme üzerinde anlamlı şekilde yükseltici risk faktörü olarak saptanmıştır. Yapılan bir meta analiz çalışmasında benlik saygısının suç ve suçluluk üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu gösterilmiştir (308). Ergenlik dönemindeki bireylerle yapılan bir çalışmada saldırganlık ve dürtüsellik ile çocuk suçluluğu arasındaki ilişkide benlik saygısı düzeyinin düzenleyici rolünün olduğu bulunmuştur (265). Benlik saygısı yüksek ergenlerin daha iyi toplumsal uyum sağlayabilir ve daha az davranım sorunları sergileyebilir. Bu bağlamda düşünöldüğünde çalışma bulgularımız alanyazını destekler niteliktedir.

Çalışmamızda psikolojik sağlamlık düzeyinin düşük olması suça sürüklenme üzerinde anlamlı şekilde yükseltici risk faktörü olarak saptanmıştır. Washington'da

yapılan bir tez çalışmasında çocukluk çağı olumsuz yaşam deneyimlerinin suç işlemeyle olan ilişkisinde psikolojik dayanıklılığının koruyucu olduğu ve dayanıklılık yükseldikçe suç işleme oranının azaldığı gösterilmiştir (30). Aile ve çevredeki olumsuz koşullara rağmen “dayanıklı” olarak nitelendirilen birçok çocuk ve ergenin suça karışmadığı ve antisosyal özellikler göstermediği gösterilmiştir (291). Kurum bakımında kalan çocukların mağduriyeti ve olumsuz yaşam deneyimleri ile suç davranışı arasındaki ilişkide psikolojik dayanıklılığın rolüne odaklanan bir çalışmada; kurum bakımında olmanın risk faktörlerine karşı psikolojik dayanıklılığın suç üzerinde olumlu yönde aracı etki ettiği bulunmuştur (293). Psikolojik sağlık kavramının olumsuz deneyimlere karşı direnme, güçlülük ve dayanıklılık hali olduğu düşünüldüğünde, psikolojik sağlamlığı yüksek ergenlerin davranışsal uyum sağlayacakları, suç gibi olumsuz davranışlara sürüklenmeyeceği düşünülebilir. Çalışma bulgularımız alanyazınla benzer niteliktedir.

Çalışmamızda CWEÖÖ-U aile problemleri alt boyutunda alınan puanların yüksek olması suça sürüklenme üzerinde anlamlı şekilde yükseltici risk faktörü olarak saptanmıştır. Aile uyumunun çocuk suçluluğu üzerine %26,3'lük bir oranla etkin katkı sağladığı yapılan bir çalışmada gösterilmiştir (9). Başka bir çalışmada aile yapısındaki sıkıntıların suça sürüklenme olgusunda önemli bir rol oynadığı gösterilmiştir (335). Aile içi yaşanan sorunlar çocuğun olumsuzluklarla başa çıkmasında koruyucu mekanizmalardan eksik olmasına ve olumsuz davranışlar sergilemesine neden olabilir.

Çalışmamızda CWEÖÖ-U duygusal problemler alt boyutunda alınan puanların yüksek olmasının suça sürüklenme üzerinde anlamlı şekilde yükseltici risk faktörü olduğu saptanmıştır. Bir çalışmada duygusal ve davranışsal sorunların suçluluğu %15 oranında öngördüğü saptanmıştır (400). Yapılan başka bir çalışmada suç davranışı olumsuz duygular yaşarken eyleme geçme eğilimiyle ve stres altındayken duyguyu kontrol etmedeki zorluklarla ilişkili bulunmuştur (14). Duygusal problemleri olan ergenlerin suçluluk davranışı göstermeleri bu sorunları dışa vurma şekli olabilir.

Çalışmamızda CWEÖÖ-U davranım ve öfke kontrolü problemleri alt boyutlarında alınan puanların yüksek olması suça sürüklenme üzerinde anlamlı şekilde yükseltici risk faktörü olarak saptanmıştır. Suçlu gençlerde davranış bozuklukları ve antisosyal kişilik bozukluğu gibi zihinsel sağlık sorunları önemli ölçüde daha yüksek

oranda görülmektedir (36,116). Bir yıllık bir takip çalışmasında başlangıçta duygusuz ve katı özellikler gösteren davranış sorunları olan çocukların proaktif saldırganlık ve suç sergileme açısından riski altında olduğu gözlenmiştir (401). Davranım sorunu olan çocuklara müdahale edilmediğinde zamanla daha ciddi boyutta olan suç davranışı göstermeleri beklenen bir bulgudur ve çalışma bulgumuz alanyazınla uyumludur.

Çalışmamızda CWEÖÖ-U bilişsel ve dikkatsizlik ve hiperaktivite problem alt boyutlarında alınan puanların yüksek olması suça sürüklenme üzerinde anlamlı şekilde yükseltici risk faktörü olarak saptanmıştır. Yeni gözaltına alınan 1829 gençten (10-18 yaş arası) oluşan ve genel entelektüel yetenekleri inceleyen bir çalışmada genel entelektüel işlevlerde bozulma ve tüm alanlarda eksiklikler saptanmış ve erkeklerde kızlara göre daha kötü bilişsel performans saptanmıştır (402). Kumar davranışı, madde kullanımı ve suç davranışı üzerine yapılan bir çalışmada dürtüsellik kadınlarda alkol kötüye kullanımının, erkeklerde ise suç işlemenin önemli bir göstergesi olduğu saptanmıştır (403). Aynı zamanda yapılan çalışmalarda DEHB'nin suç işlemeye yakından bağlantılı olduğu, genç ve yetişkin suçlularda DEHB yaygınlığının önemli ölçüde arttığı bildirilmiştir (10,404,405). Dikkatsizlik, hiperaktivite ve dürtüsellik alanlarında sorun yaşayan gençlere erken dönemde uygun müdahalede bulunulmadığında bu gençlerin ergenlik döneminde davranım sorunu, riskli davranışlar sergileme ve akran etkisinde kalma ihtimali artabilir. Çalışmamızdaki SSC grubundaki çocukların klinik tanıyı ilk kez adli muayene sonucunda almış olmaları ve o döneme kadar müdahale edilmemiş olması bulgularımızı açıklayabilir.

Çalışmamızda zorba/mağdur olmak suça sürüklenme üzerinde anlamlı şekilde yükseltici risk faktörü olarak saptanmıştır. Yapılan bir izlem çalışmasında akran mağduriyeti ile gençlerin suç işlemesi önemli ölçüde ilişkili bulunmuş ve 9. yılda mağduriyet durumlarına göre erkeklerin %45 ile %94'ünün ve kızların %24 ile %75'inin suça karıştığı saptanmıştır (22). Mağduriyet geçmişinin davranışsal ve duygusal sorunlar üzerindeki etkisini incelemek için Bhaktapur ve Kaski ilçelerindeki suç işleme geçmişi olan 160 ergenle yürütülen kesitsel bir çalışmada katılımcıların %93,96'sı en az 1, %79,19'u ise yaşamları boyunca 3 veya daha fazla farklı mağduriyet türüne maruz kaldıklarını bildirmiştir (406). Yapılan başka bir çalışmada zorbalığı deneyimlemek ile suç işlemek arasında pozitif bir ilişki olduğu ve uzun süreli zorbalığa maruz kalmanın suç işleme, madde kullanma ve zorbalık yapma üzerine azaltıcı bir

etkinin aksine bu davranışlar açısından yordayıcı etkisinin olduğu saptanmıştır (407). Başka bir çalışma da ebeveyn bilgi düzeyinin, dürtüselliğin, zorbalığın ve daha önce suç işlemiş olmanın bir yıl sonraki suçluluğu öngördüğünü ortaya çıkarmıştır (408). Mağduriyet ve zorbalık arasındaki ilişki zaman bağımlı ve çift yönlü olabilir, zorba olan çocukların bir dönem mağdur olduğu düşünülebilir. Zorbalık ve suç işleme davranışları dışsallaştırma sorunları kapsamında değerlendirildiğinde çalışma bulgumuz alanyazınla uyumludur.

## 6. ARAŞTIRMAMIZIN GÜÇLÜ YANLARI VE SINIRLILIKLARI

Bilindiği kadarıyla araştırmamız, suça sürüklenen çocukların nöropsikolojik özelliklerinin akran zorbalığı, benlik saygısı ve psikolojik sağlık düzeyi ile ilişkisini suça sürüklenmeyen çocuklarla karşılaştırmalı olarak aynı anda değerlendiren ilk çalışmadır. Araştırmada kullanılan bütün ölçek maddelerinin ikinci araştırmacı (M.Ü.) tarafından okunup tamamlanmış olması, suça sürüklenen çocukların Wechsler Çocuklar için Zekâ Ölçeği, Gözden Geçirilmiş Formu (WISC-R) testi tamamlandıktan sonra çalışmaya dahil edilmesi, kontrol grubundaki çocukların çalışmaya katılma koşulları sağlandıktan sonra rastgele örneklem olarak seçilmesi ve grupların yaş ve cinsiyet açısından benzer özellikte olması da çalışmamızın güçlü yönleri olarak düşünülebilir.

Bulgularımız, bazı sınırlılıklar dâhilinde yorumlanmalıdır. Çalışmamıza katılan kontrol grubundaki çocukların genel anlamda sosyokültürel ve ekonomik koşullar açısından yüksek düzeydeki ailelerden geliyor olması gruplar arası bias yaratması açısından kısıtlılık olarak değerlendirilebilir.

Çalışmamızda grupların oluşturulması sürecinde ülkemizde asgari ücrete birden fazla kez zam gelmiş olması, araştırmanın başlangıcında çalışmaya dahil edilen katılımcıların aylık gelir durumunun sayısal olarak düşük kalmış olmasına sebep olmuş olabilir. Aynı zamanda anne ve babanın çalışma durumunun ve mesleğinin sosyodemografik veri formunda yer almaması kısıtlılık olarak değerlendirilebilir. İleride yapılacak çalışmalarda bu durum göz önünde bulundurularak sosyodemografik veri formu oluşturulurken aylık gelir için sayısal veri kullanılmaması göz önünde bulundurulabilir.

Çalışmamıza alınan suça sürüklenen çocukların genellikle ebeveyn ve kolluk kuvvetleri ile zorunlu bir muayeneye getirilmiş olmaları ve adli muayene sonrasında çalışmaya alınmış olmaları her ne kadar adli kararı etkilemeyeceği çocuklara ve ebeveynlere söylenmiş olsa da katılımcıların ölçek maddelerini cevaplarırken savunucu tutumları sağlıklı bir karşılaştırma yapılmasını engellemiş olabilir. İleride yapılacak olan çalışmalarda çocuk ve ebeveynlerin kendilerini daha rahat ifade edebilecekleri çalışma modellerinin belirlenmesi daha gerçekçi sonuçlara ulaşılmasını sağlayabilir.

Çalışmamızda yapılandırılmış görüşmeler DSM-5 kriterlerine uygun olacak şekilde alanında uzman kişi tarafından yapılmış olup, katılımcılara Okul Çağı Çocukları İçin Duygulanım Bozuklukları ve Şizofreni Görüşme Çizelgesi-Şimdi ve Yaşam Boyu Şekli-DSM-5 (KSADS-PL-DSM-5) uygulanmamış olması kısıtlılık olarak düşünülebilir.

Çalışmamızdaki her iki örnekleme Denizli ili merkez ve ilçelerindeki çocukların oluşturması ve çalışmamızın üniversite hastanesinde gerçekleştirilmiş olması sonuçların tüm ülkeye genellenebilirliğini sınırlamaktadır. Bu konuda adli sürece dahil olmuş suça sürüklenen çocukları kapsayan çok merkezli ve geniş örneklemlerli çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

## 7. SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Bu çalışmada 12-18 yaş arası adli polikliniğe yönlendirilen suça sürüklenen çocukların psikopatoloji ile ilişkili özelliklerini belirlemek, akran zorbalığına zorba veya mağdur olarak katılma durumlarını, benlik saygısı ve psikolojik sağlıklarını değerlendirmek, suça sürüklenmeyen çocuklarla kıyaslamak, suça sürüklenen çocuklarda bu değişkenlerin birbirleri ile olan ilişkisini incelemek ve suça sürüklenmeye etki eden risk faktörlerini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmamızda;

1. Çalışmamızda suça sürüklenen çocukların %19,8'inin kız, %80,2'sinin erkek cinsiyette olduğu,
2. Suça sürüklenen çocukların %74,3'ünün örgün eğitime devam ettiği, %25,7'sinin ise okula gitmediği; kontrol grubundaki çocukların ise tamamının okula devam ettiği,
3. Suça sürüklenen çocukların ailelerinin %59,4'ü çekirdek aile, %12,9'u geniş aile ve %22,8'i parçalanmış aile yapısında olduğu, %5,0'ında ise ebeveynlerden birinin vefat ettiği; kontrol grubundaki çocukların ailelerinin %87,0'ı çekirdek aile, %9,0'ı geniş aile ve %4,0'ı parçalanmış aile yapısında olduğu,
4. Suça sürüklenen çocukların ailelerindeki toplam çocuk sayısının kontrol grubuna göre daha fazla olduğu ve suça sürüklenen çocukların kontrol grubuna daha fazla göre ortanca veya daha sonra doğan çocuk olduğu,
5. Suça sürüklenen çocukların anne ve babalarının eğitimsiz veya düşük düzeyde eğitilmiş olma oranının kontrol grubundaki çocukların anne ve babalarına göre daha yüksek olduğu,
6. Suça sürüklenen çocukların ailelerinin kontrol grubuna göre daha düşük gelirli olduğu,
7. Suça sürüklenen çocukların %55,4'ünün en az bir ruhsal tanıya sahip olduğu ve ruhsal tanılarının en fazla oranda DEHB, DB ve ÖÖB tanıları olduğu,
8. Suça sürüklenen çocukların kontrol grubuna göre ders başarıları anlamlı düzeyde düşük olduğu,
9. Suça sürüklenen çocukların kontrol grubuna göre ev içi uyumunun ve ebeveynleriyle ilişkilerinin daha kötü olduğu,

10. Suça sürüklenen çocukların ailelerinde %25,7 oranında suç işlemiş bir kişinin (en fazla oranla baba) olduğu,
11. Suça sürüklenen çocukların %78,2'sinin ilk kez suça karıştığı, %21,8'inin mükerrer suç öyküsünün olduğu ve suça sürüklenen çocukların %34,6'sının aynı anda birden fazla suç işlediği,
12. Suça sürüklenen çocuklar tarafından en fazla karışılan suç türünün kasten yaralama suçu olduğu,
13. Suça sürüklenen çocukların %59,4'nün; kontrol grubundaki çocukların ise %8'inin sigara kullandığı,
14. Suça sürüklenen çocukların benlik saygısı düzeylerinin kontrol grubundan anlamlı olarak daha düşük olduğu,
15. Suça sürüklenen çocukların CWEÖÖ-U tüm problem (aile, duygusal, davranım, bilişsel/dikkatsizlik, öfke kontrolü ve hiperaktivite) alt boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının kontrol grubundan daha yüksek olduğu,
16. Kontrol grubunun psikolojik sağlamlık düzeyinin suça sürüklenen çocuklardan anlamlı olarak daha yüksek olduğu,
17. SSÇ grubu ile kontrol grubunun açık saldırı, alay ve korkutma/sindirme zorbalığı alt boyutları ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunduğu ve SSÇ grubunun aldıkları puan ortalamasının daha yüksek olduğu, ancak ilişkisel saldırı ve kişisel eşyaya zarar zorbalığı alt boyutlarında ise her iki grup arasında anlamlı fark bulunmadığı,
18. SSÇ grubu ile kontrol grubunun açık saldırı, alay, korkutma/sindirme ve ilişkisel zorbalık kurbanı olma alt boyutları ortalama puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunduğu SSÇ grubunun aldıkları puan ortalamasının daha yüksek olduğu, ancak kişisel eşyaya zarar kurbanı olma alt boyutunda ise her iki grup arasında anlamlı fark bulunmadığı,
19. Suça sürüklenen çocuklarda RBSÖ ortalama puanı ile CWEÖÖ-U aile problemleri, duygusal problemler, davranım problemleri, bilişsel ve dikkatsizlik problemleri ve öfke kontrolü problemleri alt boyutları arasında istatistiksel olarak aynı yönde ilişki olduğu, ancak RBSÖ ortalama puanı ile



- CWEÖÖ-U hiperaktivite problemleri alt boyutu arasında istatiksels olarak anlamlı düzeyde ilişki bulunmadığı,
20. Suça sürüklenen çocuklarda RBSÖ ortalama puanı ile AZBÖ korkutma/sindirme alt boyutu arasında istatiksels olarak aynı yönde ilişki saptandığı,
  21. Suça sürüklenen çocuklarda RBSÖ ortalama puanı ile AZKBÖ alay, korkutma/sindirme ve kişisel eşyaya saldırı alt boyutları arasında istatiksels olarak aynı yönde ilişki saptandığı,
  22. Suça sürüklenen çocuklarda RBSÖ ile ÇGPSÖ puanları arasında negatif yönde ilişki olduğu,
  23. Suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U aile problemleri alt boyutu ile AZBÖ korkutma/sindirme ve kişisel eşyaya saldırı alt boyutları arasında istatiksels olarak aynı yönde ilişki olduğu,
  24. Suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U duygusal problemler alt boyutu ile AZBÖ alt boyutları arasında istatiksels olarak anlamlı ilişki bulunmadığı,
  25. Suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U davranım problemleri alt boyutu ile AZBÖ tüm alt boyutları arasında istatiksels olarak aynı yönde ilişki olduğu,
  26. Suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U bilişsel ve dikkatsizlik problemleri alt boyutu ile AZBÖ korkutma/sindirme ve kişisel eşyaya saldırı alt boyutları arasında istatiksels olarak aynı yönde ilişki olduğu,
  27. Suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U öfke kontrolü problemleri alt boyutu ile AZBÖ açık saldırı, kişisel eşyaya saldırı ve korkutma/sindirme alt boyutları arasında istatiksels olarak aynı yönde ilişki olduğu,
  28. Suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U hiperaktivite alt boyutu arasında AZBÖ açık saldırı, korkutma/sindirme ve kişisel eşyaya saldırı alt boyutları arasında istatiksels olarak aynı yönde ilişki olduğu,
  29. Suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U aile problemleri alt boyutu ile AZKBÖ açık saldırı ve kişisel eşyaya saldırı alt boyutları arasında istatiksels olarak aynı yönde ilişki olduğu,
  30. Suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U duygusal problemler alt boyutu ile AZKBÖ ilişkisel saldırı alt boyutu arasında istatiksels olarak aynı yönde ilişki olduğu,

31. Suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U davranım problemleri alt boyutu ile AZKBÖ alt boyutları arasında istatikselsel olarak anlamlı düzeyde ilişki bulunmadığı,
32. Suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U bilişsel ve dikkatsizlik problemleri alt boyutu ile AZKBÖ açık saldırı, alay ve kişisel eşyaya saldırı alt boyutları arasında istatikselsel olarak aynı yönde ilişki olduğu,
33. Suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U öfke kontrolü problemleri alt boyutu ile AZKBÖ açık saldırı alt boyutu arasında istatikselsel olarak aynı yönde ilişki olduğu,
34. Suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U hiperaktivite problemleri alt boyutu ile AZKBÖ alt boyutları arasında istatikselsel olarak anlamlı düzeyde ilişki bulunmadığı,
35. Suça sürüklenen çocuklarda CWEÖÖ-U tüm problem alt boyutları ile ÇGPSÖ arasında negatif yönde ilişki olduğu,
36. Suça sürüklenen çocuklarda AZBÖ Açık Saldırı Alt Boyutu ile AZKBÖ açık saldırı ve korkutma/sindirme alt boyutları arasında istatikselsel olarak aynı yönde ilişki olduğu,
37. Suça sürüklenen çocuklarda AZBÖ alay alt Boyutu ile AZKBÖ arasında açık saldırı, alay, korkutma/sindirme ve ilişkişel saldırı alt boyutları arasında istatikselsel olarak aynı yönde ilişki olduğu,
38. Suça sürüklenen çocuklarda AZBÖ korkutma/sindirme alt boyutu ile AZKBÖ arasında açık saldırı, korkutma/sindirme ve kişisel eşyaya saldırı alt boyutları arasında istatikselsel olarak aynı yönde ilişki olduğu,
39. Suça sürüklenen çocuklarda AZBÖ ilişkişel saldırı alt boyutu ile AZKBÖ korkutma/sindirme ve ilişkişel saldırı alt boyutları arasında istatikselsel olarak aynı yönde ilişki olduğu,
40. Suça sürüklenen çocuklarda AZBÖ kişisel eşyaya saldırı alt boyutu ile AZKBÖ kişisel eşyaya saldırı alt boyutu arasında istatikselsel olarak aynı yönde ilişki olduğu,
41. Suça sürüklenen çocuklarda AZBÖ ve AZKBÖ açık saldırı, alay, korkutma/sindirme ve kişisel eşyaya saldırı alt boyutları ile ÇGPSÖ arasında istatikselsel olarak negatif yönde ilişki olduğu,

42. Lojistik regresyon analizinde anne ve baba eğitiminin düşük olması, aylık gelirin düşük olması, ders başarısının kötü olması, ev içi uyumun ve ebeveynlerle ilişkinin kötü olması, psikolojik sağlamlığın düşük olması, anne-babanın ayrı olması veya ebeveynlerden birinin olmaması, ailedeki çocuk sayısının artması, ailede ortanca veya daha sonra doğan çocuk olmak, benlik saygısının düşük veya orta düzeyde olması, CWEÖÖ-U ölçeği aile, duygusal, davranım, bilişsel ve dikkatsizlik, öfke kontrolü ve hiperaktivite problemleri alt boyutlarındaki puanların yükselmesi, açık saldırı, alay ve korkutma/sindirme alt boyutlarında zorba/kurban olmak ve ilişkisel saldırı ve kişisel eşyaya saldırı alt boyutunda akran zorbalığı kurbanı olmak suçta sürüklenme üzerinde anlamlı şekilde yükseltici risk faktörü olduğu sonuçları elde edilmiştir.

Alanyazın incelendiğinde suçta sürüklenen çocuklarda akran zorbalığı, benlik saygısı ve psikolojik sağlamlık düzeyi değişkenlerinin incelendiği çalışmaların sınırlı sayıda olduğu, bu değişkenlerin suçta sürüklenme üzerindeki etkisinin aynı anda değerlendirildiği bir çalışmanın ise olmadığı anlaşılmaktadır. Oysaki küresel bir sorun haline gelen çocuk suçluluğunun risk faktörlerinin belirlenmesi çocuklarda suçta sürüklenmeyi önlemenin yollarını açacaktır.

Suçta sürüklenme açısından riskli olan ailelerde (düşük sosyoekonomik düzey, düşük ebeveyn eğitim seviyesi, kalabalık veya parçalanmış aile yapısı, suç işleme öyküsü olan aile bireyi vb. özellikler gösteren) yaşayan çocukların en erken dönemde saptanmasının ve buna yönelik koruyucu önlemler alınmasının önemli olabilir. Çalışmamızda suçta sürüklenen çocukların büyük bir kısmının okula devam etmediği gözlenmiş olup; okula devam etmeyen veya sokak yaşantısı olan çocukların eğitim sistemine geri kazandırılmasının da suçta sürüklenmeyi önleyebileceği düşünülebilir. Çalışmamızda suçta sürüklenen çocuklarda DEHB, DB ve ÖÖB tanılarının yüksek oranda saptanması ve genellikle bu tanıların ilk kez yapılan adli muayenede konulmuş olması uyarıcı özelliktedir. Okulda akademik performansı kötü olan, ÖÖB ve DEHB gibi nörogelişimsel bozukluklar açısından belirti gösteren çocukların öğretmenleri tarafından fark edilmesi, çocuk ruh sağlığı hekimlerine yönlendirilmesi ve erken tanı ve tedavinin yapılması suçta sürüklenmeyi önleme açısından yardımcı olabilir.

Ülkemizde ve alan yazında suça sürüklenen çocuklarda akran zorbalığı alanında yapılan sınırlı sayıda çalışma olduğu göz önüne alındığında çalışmamızın akran zorbalığına farklı bir bakış açısı getirdiği düşünülebilir. Çalışmamızda akran zorbalığına zorba veya mağdur olarak dahil olmak suça sürüklenmeyi yükseltici bir faktör olarak saptanmıştır. Küresel bir sorun haline gelen akran zorbalığının okulda veya ev ortamında erken dönemde fark edilmesi, çocukların bu konuda yardım almaya motive edilmesi, bu konuda önleme ve müdahale programlarının geliştirilmesi, zorbalığın sonuçlarının önlenmesi açısından yardımcı olabilir.

Çalışmamızda psikolojik sağlık ve benlik saygısı düzeylerinin düşük olmasının suça sürüklenmeyi yükseltici bir faktör olduğu bulunmuştur. Özellikle psikolojik sağlık ve suça sürüklenme alanında yapılan çalışmaların az sayıda olması çalışmamızı önemli hale getirebilir. Pozitif psikoloji ve iyi oluş bakımından önemli bir kavram olan psikolojik sağlamlığın artırılması için yapılacak koruyucu çalışmaların gündeme gelmesi, özellikle olumsuz koşullarda yaşayan çocukların bu konuda desteklenmesi suça sürüklenmeyi önleme açısından yardımcı olabilir.

Sonuç olarak; çalışmamız, suça sürüklenen çocuklarda akran zorbalığı, psikolojik sağlık ve benlik saygısının sosyodemografik değişkenlerle ve her birbirinin birbirleriyle ilişkilendirilmesi açısından önemlidir. Bu sayede araştırmamız, suça sürüklenmeye yönelik risk faktörleri ve koruyucu faktörlerin belirlenebilmesi; risk altındaki çocuklara yönelik erken müdahalede bulunabilmesi konusunda alanyazına katkı sağlayabilir.

## 8. KAYNAKLAR

1. Nisar M, Ullah U, Ali M, Alam S. Juvenile Delinquency: The Influence of Family, Peer and Economic Factors on Juvenile Delinquents. *Scientia Agriculturae*. 2015 Jan 20;9(1).
2. Çocuk Koruma Kanunu. T.C. Resmi Gazete, 15 Temmuz 2005, sayı:25876.
3. Estrada F. Juvenile Crime Trends in Post-War Europe. *Eur J Crim Pol Res*. 1999;7(1):23–42.
4. Piquero AR, Moffitt TE. Moffitt's Developmental Taxonomy of Antisocial Behavior. In: *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*. New York, NY: Springer New York; 2014. p. 3121–7.
5. Pelit K, Alkan MF. Suça Sürüklenen Çocukların Sosyo-Demografik ve Suç Özelliklerinin İncelenmesi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. 2022 Jun 30;6(1):51–65.
6. Ögüt O. Suça Sürüklenen Çocukların Sosyodemografik Özellikleri, Algılanan Aile İşlevselliğinin ve Ebeveyn Tutumlarının Suça Sürüklenme Üzerine Etkisinin Değerlendirilmesi [Tıpta Uzmanlık]. [Kocaeli]: Tıp Fakültesi; 2017.
7. Toprak U. Çocuk Suçluluğunun Karakteristik ve Yapısal Özellikleri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 2011;95:314–30.
8. Şentürk Dizman Z. Türkiye'de Suça Sürüklenen Çocukların Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*. 2023;14(53):1153–69.
9. Danisworo DL, Wangid MN. The Influence of Family Harmony and Emotional Regulation Ability on Juvenile Delinquency. *European Journal of Education Studies*. 2022 Jun 2;9(6).
10. Retz W, Ginsberg Y, Turner D, Barra S, Retz-Junginger P, Larsson H, et al. Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder (ADHD), antisociality and delinquent behavior over the lifespan. *Neurosci Biobehav Rev*. 2021 Jan;120:236–48.
11. Barnow S, Lucht M, Freyberger HJ. Correlates of aggressive and delinquent conduct problems in adolescence. *Aggress Behav*. 2005 Feb;31(1):24–39.
12. Satterfield JH, Schell A. A Prospective Study of Hyperactive Boys With Conduct Problems and Normal Boys: Adolescent and Adult Criminality. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*. 1997 Dec;36(12):1726–35.

13. Sharma P, Kimrani NM. Aggression Among Juvenile and Non-Juvenile Delinquents: An Empirical Analysis. *International Journal of Humanities & Social Science Studies (IJHSSS)*. 2016;3(2):213–9.
14. Pihet S, Combremont M, Suter M, Stephan P. Cognitive and Emotional Deficits Associated with Minor and Serious Delinquency in High-Risk Adolescents. *Psychiatry, Psychology and Law*. 2012 Jun;19(3):427–38.
15. Doğan A. Ekolojik Sistemler Kuramı Çerçevesinde Akran Zorbalığının İncelenmesi. *Turk J Child Adolesc Ment Health* . 2010;17:149–62.
16. Şirvanlı Özen D. Ergenlerde Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Yaş, Çocuk Yetiştirme Stilleri ve Benlik İmgesi İle İlişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*. 2006;21(58):77–94.
17. Pearce JB, Thompson AE. Practical Approaches to Reduce The Impact of Bullying. *Arch Dis Child*. 1998 Dec 1;79(6):528–31.
18. Olweus D. A Profile of Bullying at School. *Educational Leadership*. 2003;60:12–7.
19. Card NA, Isaacs J, Hodges VE. Aggression and Victimization in Children’s Peer Groups: A Relationship Perspective. In: *Feeling Hurt in Close Relationships*. Cambridge University Press; 2009. p. 235–59.
20. Pekel-Uludağlı N., Uçanok Z. Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık ve Akademik Başarı ile Sosyometrik Statüye Göre Zorba/Kurban Davranış Türleri. *Türk Psikoloji Dergisi* . 2005;20:77–92.
21. Whitney I, Smith PK. A Survey of The Nature and Extent of Bullying in Junior/Middle and Secondary Schools. *Educational Research*. 1993 Mar 9;35(1):3–25.
22. Zhang S, Hong JS, Hao Y, Lee NY, Piquero AR. A Latent Transition Analysis of Youth Bullying Victimization Patterns over Time and Their Relations to Delinquency. *J Interpers Violence*. 2022 Apr 20;37(7–8):NP5442–70.
23. Lee C, Patchin JW, Hinduja S, Dischinger A. Bullying and Delinquency: The Impact of Anger and Frustration. *Violence Vict*. 2020 Aug 1;35(4):503–23.
24. Rosenberg M. *Society and The Adolescent Self-image*. Princeton: Princeton University Press.; 1965.
25. Ybrandt H. The Relation Between Self-concept and Social Functioning in Adolescence. *J Adolesc*. 2008 Feb;31(1):1–16.
26. Donnellan MB, Trzesniewski KH, Robins RW, Moffitt TE, Caspi A. Low Self-esteem is Related to Aggression, Antisocial Behavior and Delinquency. *Psychol Sci*. 2005 Apr;16(4):328–35.

27. Rutter M. Resilience in the Face of Adversity. *British Journal of Psychiatry*. 1985 Dec 29;147(6):598–611.
28. Rutter M. Psychosocial Resilience and Protective Mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*. 1987 Jul;57(3):316–31.
29. Luthar S. Resilience at an Early Age and It's Impact in Child Psychosocial Development. *Encyclopedia On Early Childhood Development*. 2013;15(3):773–810.
30. Tasha M, Kunzi F. Adversity, Resilience and Crime: Examining The Impact of Resilience on The Relationship Between Adverse Childhood Experiences and Juvenile Delinquency [Doctora Thesis]. Washington State University; 2019.
31. Olsson CA, Bond L, Burns JM, Vella-Brodrick DA, Sawyer SM. Adolescent resilience: a concept analysis. *J Adolesc*. 2003 Feb 21;26(1):1–11.
32. Juvenile Delinquency: The Influence of Family, Peer and Economic Factors on Juvenile Delinquents. *Scientia Agriculturae*. 2015 Jan 20;9(1).
33. Avcı M. Tutuklu Çocuklar Üzerine Bir Araştırma: Çocukların Suça Yönelmesinde Etkili Olan Toplumsal Nedenler ve Çözüm Önerileri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2011;11(1):49–73.
34. Kaner S. Suçluluğu Açıklayan Yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 1992;25(2):473–96.
35. Burkay S. Teorik Çerçeve ve Suç. *Dialogues in Philosophy and Social Sciences*. 2008;2–4:1–15.
36. Gupta MK, Mohapatra S, Mahanta PK. Juvenile's Delinquent Behavior, Risk Factors, and Quantitative Assessment Approach: A Systematic Review. *Indian J Community Med*. 2022;47(4):483–90.
37. Gültekin Akduman G. Suça Karışan 12-15 Yaş Grubundaki Çocuklarda Akran İstismarı ve Kendilik Algısının Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi [Doktora Tezi]. [Ankara]: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü; 2007.
38. Murray J, Farrington DP. Risk Factors for Conduct Disorder and Delinquency: Key Findings from Longitudinal Studies. *The Canadian Journal of Psychiatry*. 2010 Oct 1;55(10):633–42.
39. Fairchild G, van Goozen SHM, Calder AJ, Goodyer IM. Research Review: Evaluating and reformulating the developmental taxonomic

- theory of antisocial behaviour. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2013 Sep 4;54(9):924–40.
40. Azeredo A, Moreira D, Figueiredo P, Barbosa F. Delinquent Behavior: Systematic Review of Genetic and Environmental Risk Factors. *Clin Child Fam Psychol Rev*. 2019 Dec 31;22(4):502–26.
  41. Åslund C, Comasco E, Nordquist N, Leppert J, Orelund L, Nilsson KW. Self-Reported Family Socioeconomic Status, the 5-HTTLPR Genotype, and Delinquent Behavior in a Community-Based Adolescent Population. *Aggress Behav*. 2013 Jan 14;39(1):52–63.
  42. Button TMM, Corley RP, Rhee SH, Hewitt JK, Young SE, Stallings MC. Delinquent peer affiliation and conduct problems: A twin study. *J Abnorm Psychol*. 2007 Aug;116(3):554–64.
  43. Beaver KM, Boutwell BB, Barnes JC, Cooper JA. The Biosocial Underpinnings to Adolescent Victimization: Results From a Longitudinal Sample of Twins. *Youth Violence Juv Justice*. 2009 Jul 11;7(3):223–38.
  44. Beaver KM, Eagle Schutt J, Boutwell BB, Ratchford M, Roberts K, Barnes JC. Genetic and Environmental Influences on Levels of Self-Control and Delinquent Peer Affiliation. *Crim Justice Behav*. 2009 Jan 20;36(1):41–60.
  45. Walters GD. Delinquency between siblings: A meta-analysis. *Aggress Violent Behav*. 2022 Nov;67:101792.
  46. Re L, Birkhoff JM. The 47,XYY syndrome, 50 years of certainties and doubts: A systematic review. *Aggress Violent Behav*. 2015 May;22:9–17.
  47. Åslund C, Comasco E, Nordquist N, Leppert J, Orelund L, Nilsson KW. Self-Reported Family Socioeconomic Status, the 5-HTTLPR Genotype, and Delinquent Behavior in a Community-Based Adolescent Population. *Aggress Behav*. 2013 Jan 14;39(1):52–63.
  48. Kılıç M. Suça sürüklenen çocuklarda suça eğilim ile triptofan hidroksilaz 2 ve SLC6A4 genleri arasındaki ilişkinin araştırılması [Tıpta Uzmanlık Tezi]. [Gaziantep]: Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi; 2022.
  49. Åslund C, Nordquist N, Comasco E, Leppert J, Orelund L, Nilsson KW. Maltreatment, MAOA, and Delinquency: Sex Differences in Gene–Environment Interaction in a Large Population-Based Cohort of Adolescents. *Behav Genet*. 2011 Mar 24;41(2):262–72.
  50. Olivier B. Serotonin and Aggression. *Ann N Y Acad Sci*. 2006 Jan 12;1036(1):382–92.



51. Borrani J, Frías M, Alemán B, García A, Ramírez C, Valdez P. Neuropsychological disorders in juvenile delinquents. *Revista Mexicana de Neurociencia*. 2019 Oct 25;20(5).
52. Golubchik P, Mozes T, Vered Y, Weizman A. Platelet poor plasma serotonin level in delinquent adolescents diagnosed with conduct disorder. *Prog Neuropsychopharmacol Biol Psychiatry*. 2009 Oct;33(7):1223–5.
53. Bufkin JL, Luttrell VR. Neuroimaging Studies of Aggressive and Violent Behavior. *Trauma Violence Abuse*. 2005 Apr 29;6(2):176–91.
54. Hillbrand M, Spitz RT, Foster HG, Krystal JH, Young JL. Creatine Kinase Elevations and Aggressive Behavior in Hospitalized Forensic patients. *Psychiatric Quarterly*. 1998;69(1):69–82.
55. Grube M, Liszka R, Weigand-Tomiuk H. Creatine kinase associated with aggressive behavior in psychiatric patients. *Gen Hosp Psychiatry*. 2008 Nov;30(6):564–71.
56. Sırlıer Emir B, Yıldız S, Kazğan Kılıçaslan A, Kurt O, Gözel N. The correlations between serum thyroid hormone levels, crime, impulsivity and aggression in high-security forensic psychiatry service patients. *Turkish Journal of Health Science and Life*. 2022 Dec 30;5(3):174–81.
57. Moore M. Psychological Theories of Crime and Delinquency. *J Hum Behav Soc Environ*. 2011 Apr 29;21(3):226–39.
58. Kratcoski PC, Dunn Kratcoski L, Kratcoski PC. Social-Psychological Theories of Delinquency. In: *Juvenile Delinquency*. Cham: Springer International Publishing; 2020. p. 51–70.
59. Bird HR. Psychoanalytic Perspectives on Theories Regarding The Development of Antisocial Behavior. *Journal of the American Academy of Psychoanalysis*. 2001 Mar;29(1):57–71.
60. Schoenfeld CG. A Psychoanalytic Theory of Juvenile Delinquency. *Crime Delinq*. 1971 Oct 5;17(4):469–80.
61. Avcı R, Güçray S. Şiddet Davranışı Gösteren ve Göstermeyen Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevleri, Aile Bireylerine İlişkin Problemler, Öfke ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimler*. 2010;1:45–76.
62. Herzog S, Einat T. Moral Judgment, Crime Seriousness, and the Relations Between Them. *Crime Delinq*. 2016 Apr 27;62(4):470–500.
63. Ferriz Romeral L, Sobral Fernández J, Gómez Fragueta JA. Moral Reasoning in Adolescent Offenders: A Meta-analytic Review. *Psicothema*. 2018;30(3):289–94.

64. Akçınar B, Kağıtçıbaşı Ç, Baydar N. Erken Ergenlikte Ahlak Gelişimi: Bir Müdahale Araştırması. Eğitimde Kuram ve Uygulama. 2018;14(2):153–69.
65. Derek W., Croxen M. Ahlak Yargısının Gelişimi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 1989;22(1):289–310.
66. Stams GJ, Brugman D, Deković M, van Rosmalen L, van der Laan P, Gibbs JC. The Moral Judgment of Juvenile Delinquents: A Meta-Analysis. J Abnorm Child Psychol. 2006 Oct 18;34(5):692–708.
67. Tatlıoğlu SS. Öğrenmeye Sosyal- Bilişsel Bir Bakış: Albert Bandura. Sosyoloji Notları. 2021;5(1):1–16.
68. Arslan C, Hamarta E, Arslan E, Saygın Y. Ergenlerde Saldırganlık ve Kişilerarası Problem Çözmenin İncelenmesi. İlköğretim Online. 2010;9(1):379–88.
69. Bilici İE. İnfomal Öğrenme, Çocuk ve Suç Olgusu. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 2017;37:21–31.
70. Göver İH, Şenol D. Crime as a Social Fact: A Sociological Analysis. Journal of Current Researches on Social Sciences. 2017;7(2):1–18.
71. Aydın K. Yapısal İşlevselci Teori ve Toplumsal Tabakalaşma. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi. 2014;5(8):214–39.
72. Henry S, Milovanovic D. Constitutive Criminology: Origins, Core Concepts and Evaluation. Social Justice. 2000;27:268–90.
73. Cloward RA, Ohlin LE. Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs. American Psychological Association. 1960.
74. Başbüyük O., Karakuş Ö. Sosyal Düzensizlik ve Toplum Destekli Güvenlik Politikaları. Journal of Sociological Research. 2010;13(2):65–97.
75. Özbay Ö. Yaş, Adolesan Suçları ve Sosyal Bağ Teorisi. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi. 2004;7(1):53–75.
76. Costello BJ, Laub JH. Social Control Theory: The Legacy of Travis Hirschi's Causes of Delinquency. Annu Rev Criminol. 2020 Jan 13;3(1):21–41.
77. Kızmaz Z. Öğrenim Düzeyi ve Suç: Suç-Okul İlişkisi Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2004;14(2):291–319.
78. Turan İ. Suça sürüklenen çocuklar: Kocaeli örneği [Yüksek Lisans]. [Sakarya]: Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2012.

79. Çocuk Hakları Sözleşmesi, T.C. Resmi Gazete,27 Ocak 1995, sayı:22184. 1995.
80. Türk Ceza Kanunu. T.C. Resmi Gazete, 26 Eylül 2009, sayı:5237. 2009.
81. Atrey I, Singh B. An Analysis of Juvenile Delinquency in Rajasthan: Risk Factors and Protective Factor. *Journal of Research Administration-SRA International*. 2023;5(2):596–609.
82. Waghmare S, Shinde MG. Juvenile Delinquency and Personality: Literature Review. *International Research Journal of Humanities and Interdisciplinary Studies (IRJHIS)*. 2021;2(4):86–92.
83. Moffitt TE. Adolescence-Limited and Life-Course-Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy. *Psychol Rev*. 1993;100(4):674–701.
84. Derman O. Ergenlerde Psikososyal Gelişim. *İÜ Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Dergisi*. 2008;19–21.
85. Evans SZ, Simons LG, Simons RL. Factors that Influence Trajectories of Delinquency Throughout Adolescence. *J Youth Adolesc*. 2016 Jan 8;45(1):156–71.
86. S. Canat, Ö. Uçan, H. Yazar. Kriz Yaşantısı Olarak Ergenlik Dönemi ve Ergenlik Döneminde Kriz Yaşantısı. *Kriz Dergisi*. 2009;17(3):1–8.
87. Çuhadaroğlu Çetin F, Kılıç E, Canat S. Türkiye Bilimler Akademisi Raporları Ergen ve Ruhsal Sorunları Durum Saptama Çalışması. In: *Türkiye Bilimler Akademisi Raporları*. 2004.
88. Badejo A, Bola LS. Effects of Demographic Factors on the Psychosocial Challenges of Adolescents in Lagos State. Implications for Counselling. *Psychology*. 2021;12(01):59–67.
89. Paus T. Mapping Brain Maturation and Cognitive Development During Adolescence. *Trends Cogn Sci*. 2005 Feb;9(2):60–8.
90. Yurgelun-Todd D. Emotional and Cognitive Changes During Adolescence. *Curr Opin Neurobiol*. 2007 Apr;17(2):251–7.
91. Steinberg L. Cognitive and Affective Development in Adolescence. *Trends Cogn Sci*. 2005 Feb;9(2):69–74.
92. Akyel B., Kayış H., Yüncü Z. Ergenlikte Beyin Gelişimi, Risk Alma ve Bağımlılığa Yatkınlık. *Türkiye Klinikleri*. 2018;134–9.
93. Öztürk O., Uluşahin A. İnsanın Sekiz Evresi. *Nobel Tıp Kitabevi*. Vol. 11. Ankara; 2011. 117–129 p.

94. Balkaya A., Ceyhan E. Lise Öğrencilerinin Suç Davranışı Düzeylerinin Bazı Kişisel ve Ailesel Nitelikler Bakımından İncelenmesi. *Aile ve Toplum*. 2007;3(11):13–27.
95. Derya Seyhan HZ. Tutuklu / Hükümlü Gençlerin Benlik Saygısı Düzeyleri ile Aile Özelliklerinin İncelenmesi ve Aralarındaki Korelasyonun Belirlenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 2009;3–18.
96. Ereş F. Toplumsal Bir Sorun: Suçlu Çocuklar ve Ailenin Önemi. *Aile ve Toplum Dergisi*. 2011 Jun 1;5(17):88–96.
97. Huizinga D, Loeber R, Thornberry T. Urban Delinquency and Substance Abuse: U.S. Department of Justice. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention. 1994;2–25.
98. Chow H, Henry P. Delinquent and Risk Behaviour Among High School Students in a Canadian Prairie City: A Multivariate Analysis. *Journal of Penal Law and Criminology*. 2021 Oct 20;9(2):317–39.
99. Ögel K, Aksoy A. Tutuklu ve Hükümlü Ergenlerde Madde Kullanımı. *Bağımlılık Dergisi*. 2007;8(1):11–7.
100. Nickerson C. Hirschi's Social Control Theory of Crime. *Simply Sociology*. 2022.
101. Millstein SG, Irwin CE, Adler NE, Cohn LD, Kegeles SM, Dolcini MM. Health-Risk Behaviors and Health Concerns Among Young Adolescents. *Pediatrics*. 1992 Mar 1;89(3):422–8.
102. Arnett JJ. Sensation Seeking, Aggressiveness, and Adolescent Reckless Behavior. *Pers Individ Dif*. 1996 Jun;20(6):693–702.
103. Gültekin Akduman G, Akduman B, Cantürk G. Ergen Suçluluğunda Bazı Kişisel ve Ailesel Özelliklerin İncelenmesi Orijinal Araştırma. *Türk Pediatri Ars*. 2007 Dec 1;42(4):156–61.
104. Delikara İE. Ergenlerin Akran ilişkileri ile Suç Kabul Edilen Davranışlar Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. [Yüksek Lisans]. [Ankara]: Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2000.
105. Türkiye İstatistik Kurumu Veri Portalı.
106. Hockenberry S, Puzanchera C. Juvenile Court Statics 2020.
107. Youth Justice Statistics: 2021 to 2022 England and Wales.
108. Nägel C, Kroneberg C. On the Rise in Child and Juvenile Delinquency in Germany. *Criminology: The Online Journal*. 2023;5(3):182–207.
109. Wasserman GA, Keenan K, Tremblay RE. Risk and Protective Factors of Child Delinquency. *Child Delinquency Bulletin Series*. 2003;1–10.

110. Shader M. Risk Factors for Delinquency: An Overview. Research and Program Development Division. 2003;1–11.
111. Kandel E, Mednick SA, Kirkegaard-Sorensen L, Hutchings B, Knop J, Rosenberg R, et al. IQ As a Protective Factor For Subjects at High Risk for Antisocial Behavior. *J Consult Clin Psychol*. 1988 Apr;56(2):224–6.
112. Cottle CC, Lee RJ, Heilbrun K. The Prediction of Criminal Recidivism in Juveniles: A meta-analysis. *Crim Justice Behav*. 2001;28(3):367–94.
113. Overbeek G, Vollebergh W, Engels R, Meeus W. Juvenile delinquency as acting out: Emotional disturbance mediating the effects of parental attachment and life events. *European Journal of Developmental Psychology*. 2005 Mar;2(1):39–46.
114. Holt TJ, Bossler AM, May DC. Low Self-Control, Deviant Peer Associations, and Juvenile Cyberdeviance. *American Journal of Criminal Justice*. 2012 Sep 18;37(3):378–95.
115. Phillippi SW, DePrato DK. Assessment and Treatment of Juvenile Offenders. *Principles and Practice of Child and Adolescent Forensic Mental Health* . 2010;361–88.
116. Wakefield SM, Baronia R, Brennan S. Depression in Justice-involved Youth. *Child Adolesc Psychiatr Clin N Am*. 2019 Jul;28(3):327–36.
117. Coid JW, Ullrich S, Keers R, Bebbington P, DeStavola BL, Kallis C, et al. Gang Membership, Violence, and Psychiatric Morbidity. *American Journal of Psychiatry*. 2013 Sep;170(9):985–93.
118. Teplin LA, Abram KM, McClelland GM, Dulcan MK, Mericle AA. Psychiatric Disorders in Youth in Juvenile Detention. *Arch Gen Psychiatry*. 2002 Dec 1;59(12):1133.
119. Da Silva Manuella C., Cruz APM, Teixeira MO. Depression, Anxiety and Drug Usage History Indicators Among Institutionalized Juvenile Offenders of Brasilia. *Psicologia: Reflexão e Crítica*. 2021 Dec 22;34(1):17.
120. Şenses A. Hırsızlık Suçuna Sürüklenmiş Erkek Ergenlerin Psikiyatrik Tanı Dağılımları ve Nöropsikolojik Özellikleri. *Adli Tıp Dergisi*. 2014;3:223–33.
121. Sekar D, Bhuvaneswari M. The Impact of Juvenile Victimization, Peer Influence, Birth Order, Parenting Style, and Home Environment on Delinquent Behaviour: Literature Review. *International Journal of Indian Psychology*. 2023;11(3):1424–36.
122. Mwangangi RK. The Role of Family in Dealing with Juvenile Delinquency. *Open J Soc Sci*. 2019;07(03):52–63.

123. Rathinabalan I, Naaraayan SA. Effect of Personal and School Factors on Juvenile Delinquency. *The Indian Journal of Pediatrics*. 2018 Jul 14;85(7):569–569.
124. Al-matalka FI, Hussainat MM. Juvenile Delinquency and Family Environment in Jordan. *Journal of Sociological Research*. 2012 Dec 21;3(2).
125. Tapia M, Alarid LF, Clare C. Parenting Styles and Juvenile Delinquency: Exploring Gendered Relationships. *Juv Fam Court J*. 2018 Jun;69(2):21–36.
126. Wong TML, Slotboom AM, Bijleveld CCJH. Risk factors for delinquency in adolescent and young adult females: A European review. *Eur J Criminol*. 2010 Jul 1;7(4):266–84.
127. Clark KE, Ladd GW. Connectedness and Autonomy Support in Parent-Child Relationships: Links to Children’s Socioemotional Orientation and Peer Relationships. *Dev Psychol*. 2000;36(4):485–98.
128. Dishion TJ, Patterson GR, Stoolmiller M, Skinner ML. Family, School and Behavioral Antecedents to Early Adolescent Involvement With Antisocial Peers. *Dev Psychol*. 1991 Jan;27(1):172–80.
129. Farrington DP, Jolliffe D, Loeber R, Stouthamer-Loeber M, Kalb LM. The Concentration of Offenders in Families and Family Criminality in The Prediction of Boy’s delinquency. *J Adolesc*. 2001;24(5):579–96.
130. Kremer KP, Poon CYS, Jones CL, Hagler MA, Kupersmidt JB, Stelter RL, et al. Risk and Resilience among Children with Incarcerated Parents: Examining Heterogeneity in Delinquency and School Outcomes. *J Child Fam Stud*. 2020 Nov 15;29(11):3239–52.
131. Kjellstrand JM, Reinke WM, Eddy JM. Children of incarcerated parents: Development of externalizing behaviors across adolescence. *Child Youth Serv Rev*. 2018 Nov;94:628–35.
132. Brownfield D, Sorenson AM. Sibship Size and Sibling Delinquency. *Deviant Behav*. 1994;15(1):45–61.
133. Acar G, Demir A, Görmez D, Keser İ. Aile ve Çocuk Suçluluğu İlişkisi. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 2015 Jun 24;1:651–6.
134. Cundiff PR. Ordered Delinquency: The “Effects” of Birth Order on Delinquency. *Pers Soc Psychol Bull*. 2013 Aug 29;39(8):1017–29.
135. Kierkus CA, Hewitt JD. The Contextual Nature of The Family Structure/Delinquency Relationship. *J Crim Justice*. 2009 Mar;37(2):123–32.

136. Ozen S, Ece A, Oto R, Tirasci Y, Goren S. Juvenile delinquency in a developing country: A province example in Turkey. *Int J Law Psychiatry*. 2005 Jul;28(4):430–41.
137. Maguin E, Loeber R. Academic Performance and Delinquency. *Crime and Justice*. 1996 Jan;20:145–264.
138. Paetsch JJ, Bertrand LD. The Relationship Between Peer, Social and School Factors and Delinquency Among Youth. *Journal of School Health*. 1997 Jan;67(1):27–32.
139. Rose-Krasnor L. The Nature of Social Competence: A Theoretical Review. *Social Development*. 1997 Mar;6(1):111–35.
140. Lansford JE, Criss MM, Pettit GS, Dodge KA, Bates JE. Friendship Quality, Peer Group Affiliation and Peer Antisocial Behavior as Moderators of the Link Between Negative Parenting and Adolescent Externalizing Behavior. *Journal of Research on Adolescence*. 2003 May 1;13(2):161–84.
141. Goldstein SE, Davis-Kean PE, Eccles JS. Parents, Peers, and Problem Behavior: A Longitudinal Investigation of the Impact of Relationship Perceptions and Characteristics on the Development of Adolescent Problem Behavior. *Dev Psychol*. 2005;41(2):401–13.
142. Dubow EF, Tisak J. The Relation Between Stressful Life Events and Adjustment in Elementary School Children: The Role of Social Support and Social Problem-Solving Skills. *Child Dev*. 1989 Dec;60(6):1412–23.
143. Armsden GC, Greenberg MT. The Inventory of Parent and Peer Attachment: Individual Differences and Their Relationship to Psychological Well-being in Adolescence. *J Youth Adolesc*. 1987 Oct;16(5):427–54.
144. McGuire KD, Weisz JR. Social Cognition and Behavior Correlates of Preadolescent Chumship. *Child Dev*. 1982 Dec;53(6):1478.
145. Kumru A, CG& ECP. Olumlu Sosyal Davranışların İlişkisel, Kültürel, Bilişsel ve Duyuşsal Bazı Değişkenlerle İlişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*. 2004;109–25.
146. Ellis WE, Zarbatany L. Peer Group Status as a Moderator of Group Influence on Children's Deviant, Aggressive and Prosocial Behavior. *Child Dev*. 2007 Jul;78(4):1240–54.
147. Berndt TJ. Developmental changes in conformity to peers and parents. *Dev Psychol*. 1979 Nov;15(6):608–16.

148. Buzzelli CA. The Development of Trust in Children's Relations with Peers. *Child Study Journal*. 1988;33–46.
149. Kurt D, Sayıl M, Tepe YK. Algılanan Psikolojik Kontrol ile Gencin Psikososyal İşlevselliği Arasındaki İlişkiler:Kişilerarası Güven İnancı ve Güvenli Bağlanmanın Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*. 2013;28(71):105–16.
150. Wentzel KR. Relations Between Social Competence and Academic Achievement in Early Adolescence. *Child Dev*. 1991 Oct;62(5):1066.
151. Hestenes SL. Early and Middle Adolescent's Trust in Parents and Friends. [Unpublished doctoral thesis.]. Purdue University. ; 1996.
152. Greenberg MT, Siegel JM, Leitch CJ. The Nature and Importance of Attachment Relationships to Parents and Peers During Adolescence. *J Youth Adolesc*. 1983 Oct;12(5):373–86.
153. Lacourse E, Nagin D, Tremblay R.E., Vitaro F, Claes M. Developmental Trajectories of Boy's Delinquent Group Membership and Facilitation of Violent Behaviors During Adolescence. *Dev Psychopathol*. 2003 Mar 4;15(1):183–97.
154. Giordano PC, Cernkovich SA, Pugh MD. Friendships and Delinquency. *American Journal of Sociology*. 1986 Mar;91(5):1170–202.
155. Arnett J. Socialization and Adolescent Reckless Behavior: A Reply to Jessor. *Developmental Review*. 1992 Dec;12(4):391–409.
156. Beyers JM, Loeber R, Wikström POH, Stouthamer-Loeber M. What Predicts Adolescent Violence in Better-off neighborhood's. *J Abnorm Child Psychol*. 2001;29(5):369–81.
157. Goldstein SE, Davis-Kean PE, Eccles JS. Parents, Peers, and Problem Behavior: A Longitudinal Investigation of the Impact of Relationship Perceptions and Characteristics on the Development of Adolescent Problem Behavior. *Dev Psychol*. 2005;41(2):401–13.
158. Krohn MD, Massey JL. Social Control and Delinquent Behavior: An Examination of the Elements of the Social Bond. *Sociol Q*. 1980 Sep 14;21(4):529–44.
159. Conway KP, McCord J. A Longitudinal Examination of The Relation Between Co-offending with Violent Accomplices and Violent Crime. *Aggress Behav*. 2002;28(2):97–108.
160. Brendgen M, Vitaro F, M. Bukowski W. Deviant Friends and Early Adolescent's Emotional and Behavioral Adjustment. *Journal of Research on Adolescence*. 2000 Apr;10(2):173–89.



161. Dishion TJ, Andrews DW, Crosby L. Antisocial Boys and Their Friends in Early Adolescence: Relationship Characteristics, Quality, and Interactional Process. *Child Dev.* 1995 Feb;66(1):139–51.
162. Poulin F, Dishion T, J. Haas E. The Peer Influence Paradox: Friendship Quality and Deviancy Training within Male Adolescent Friendships. *Merrill Palmer Q.* 1999;45:42–61.
163. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, T.C. Resmi Gazete. 9 Kasım 1982, Sayı: 17863.
164. Biçer Ü, Tırtıl L, Kurtuş Ö, Aker T. Birinci Basamakta Adli Tıp. *Adli Psikiyatri Dergisi.* 2011;52–242.
165. Aydoğdu Hİ, Askay M, Kırçıl GS. Çocuklarda Ceza Sorumluluğunun Değerlendirilmesi. *Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi.* 2017;9(4):15–8.
166. Çolak H. Güvenlik Tedbirleri ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'na Göre Yaptırım Teorisindeki Yeri. *Ankara Adalet Dergisi.* 2005 May;22:1–40.
167. Biçer Ü, Coşkun A, Şişmanlar AG. Alanda Adli Çocuk Psikiyatrisi Uygulamaları. 2013.
168. Yenisey F. Mukayeseli Hukuk Açısından Ceza Sorumluluğu Yaşı ve Ceza Sorumluluğu Olmayan Çocuklar ve Gençler İçin Ceza Hukukunda Uygulanan Alternatif Yaptırımlar. 2007.
169. Ayhan H, Karaman H. Adli Psikolojik Değerlendirmenin Temel İlkeleri: Destekleyici Bir Unsur Olarak Psikolojik Testler. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi.* 2021;6(1):36–47.
170. Biçer Ü, Karakaya I, Kurtuş Ö, Gündoğmuş ÜN, Doğan T, Coşkun A. Farik ve Mümeyyizlik Değerlendirmesinde Multidisipliner Yaklaşımın Önemi. *The Bulletin of Legal Medicine.* 2002 Aug 1;7(2):63–8.
171. Cantürk G. Çocuk Suçluluğunda Adli Psikiyatrik Değerlendirme. *Sürekli Tıp Eğitim Dergisi.* 2005;14(2):31–4.
172. Gredler GR. Bullying at school: What We Know and What We Can Do? *Psychol Sch.* 2003 Nov;40(6):699–700.
173. Pişkin M. Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler ve Alınabilecek Önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi.* 2002;2:531–62.
174. Mynard H, Joseph S. Development of the Multidimensional Peer-victimization Scale. *Aggress Behav.* 2000;26(2):169–78.

175. Karoğlu Tuğ T, Çılğın M. Lise Öğrencilerinin Siber Zorbalığı ve Siber Mağduriyeti Üzerine Bir Çalışma. *Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*. 2020;3(1):344–55.
176. Slonje R., Smith PK. Cyberbullying: Another Main Type of Bullying? *Scand J Psychol*. 2008;49(2):147–54.
177. Li Q. Cyberbullying in Schools. *Sch Psychol Int*. 2006 May 29;27(2):157–70.
178. Newton P. Cyberbullying: When Bullies Follow You Home [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. [Texas]; 2004.
179. Nansel TR, Craig W, Overpeck MD, Saluja G, Ruan WJ. Cross-national Consistency in the Relationship Between Bullying Behaviors and Psychosocial Adjustment. *Arch Pediatr Adolesc Med*. 2004 Aug 1;158(8):730.
180. Andreou E. Bully/Victim Problems and their Association with Coping Behaviour in Conflictual Peer Interactions Among School-age Children. *Educ Psychol (Lond)*. 2001 Mar;21(1):59–66.
181. Genta ML, Menesini E, Fonzi A, Costabile A, Smith PK. Bullies and Victims in Schools in Central and Southern Italy. *European Journal of Psychology of Education*. 1996 Mar;11(1):97–110.
182. Bowers L, Smith PK, Binney V. Perceived Family Relationships of Bullies, Victims and Bully/Victims in Middle Childhood. *J Soc Pers Relat*. 1994 May 29;11(2):215–32.
183. Craig WM, Henderson K, Murphy JG. Prospective Teachers' Attitudes toward Bullying and Victimization. *Sch Psychol Int*. 2000 Feb 29;21(1):5–21.
184. Nordhagen R, Nielsen A, Stigum H, Kohler L. Parental Reported Bullying Among Nordic Children: A Population-based Study. *Child Care Health Dev*. 2005 Nov;31(6):693–701.
185. O'moore A.A., Hillery B. Bullying in Dublin Schools. *Irish J Psychol*. 1989;10(3):426–41.
186. Scheithauer H, Hayer T, Petermann F, Jugert G. Physical, Verbal and Relational Forms of Bullying Among German Students: Age Trends, Gender Differences and Correlates. *Aggress Behav*. 2006 Jun;32(3):261–75.
187. Wang J, Iannotti RJ, Luk JW, Nansel TR. Co-occurrence of Victimization from Five Subtypes of Bullying: Physical, Verbal, Social Exclusion, Spreading Rumors and Cyber. *J Pediatr Psychol*. 2010 Nov 1;35(10):1103–12.

188. Currie C, Zanotti C, Morgan A, Currie D. Social determinants of health and well-being among young people. Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) study: international report from the 2009/2010 survey. 2012.
189. Inchley J, Currie D, Young T, Samdal O, Torsheim T, Augustson L. Growing up unequal: Gender and socioeconomic differences in young people's health and well-being: Health Behaviour in School-Aged Children (HBSC) Study: International report from the 2013/2014 survey. . 2016.
190. Inchley J, Currie D, Budisavljevic S, Torsheim T, Jåstad A, Cosma A. Spotlight on adolescent health and well-being. Findings from the 2017/2018 Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) survey in Europe and Canada International report, Volume 1. Key Findings. World Health Organization (WHO) Regional Office for Europe. 2020;
191. Alikafıoglu M. Violent Behaviour among Turkish High School Students and Correlates of Physical Fighting. The European Journal of Public Health. 2004 Jun 1;14(2):173–7.
192. Gültekin Z., Sayıl M. Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği Geliştirme Çalışması. Türk Psikoloji Yazıları. 2005;8:47–61.
193. Doğan-Ateş A., Yağmurlu B. Examining Victimization in Turkish Schools. European Journal of Educational Studies. 2010;1:31–7.
194. Ron B. Bullying in Schools. ERIC Digest. 1997;1–3.
195. Farrington DP, Loeber R. Epidemiology of Juvenile Violence. Child Adolesc Psychiatr Clin N Am. 2000 Oct;9(4):733–48.
196. Olweus D. Bullying at School: Basic Facts and Effects of a School Based Intervention Program. Journal of Child Psychology and Psychiatry. 1994 Oct;35(7):1171–90.
197. Boulton MJ, Underwood K. Bully/Victim Problems Among Middle School Children. British Journal of Educational Psychology. 1992 Feb;62(1):73–87.
198. Perren S, Alsaker FD. Social behavior and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten. Journal of Child Psychology and Psychiatry. 2006 Jan 23;47(1):45–57.
199. Ayas T, Pişkin M. Lise Öğrencileri Arasındaki Zorbalık Olaylarının Cinsiyet, Sınıf Düzeyi ve Okul Türü Bakımından İncelenmesi. İlköğretim Online. 2011;10(2):550–68.
200. Salmon G, James A, Cassidy EL, Javaloyes MA. Bullying a Review: Presentations to an Adolescent Psychiatric Service and within a School

- for Emotionally and Behaviourally Disturbed Children. *Clin Child Psychol Psychiatry*. 2000 Oct 26;5(4):563–79.
201. Yıldırım S. The Relationships of Bullying, Family Environment and Popularity [Yüksek Lisans ]. [Istanbul ]: Eğitim Fakültesi; 2001.
  202. Charach A., Pepler D., Ziegler S. Bullying At School a Canadian Perspective: A Survey of Problems And Suggestions for Intervention. *Educ Canada* . 1995;35:12–8.
  203. O’Moore M, Kirkham C. Self-esteem and It’s Relationship to Bullying Behaviour. *Aggress Behav*. 2001 Jul;27(4):269–83.
  204. Cowie H. Peer Influences. Elsevier. 2004;137–57.
  205. Nocentini A, Fiorentini G, Di Paola L, Menesini E. Parents, family characteristics and bullying behavior: A systematic review. *Aggress Violent Behav*. 2019 Mar;45:41–50.
  206. Schwartz D, Dodge KA, Pettit GS, Bates JE. The Early Socialization of Aggressive Victims of Bullying. *Child Dev*. 1997 Aug;68(4):665–75.
  207. Zych I, Baldry AC, Farrington DP. School Bullying and Cyberbullying: Prevalence, Characteristics, Outcomes and Prevention. In: *Handbook of Behavioral Criminology*. Cham: Springer International Publishing; 2017. p. 113–38.
  208. Rigby K. School Children’s Perceptions of Their Families and Parents as a Function of Peer Relations. *J Genet Psychol*. 1993 Dec;154(4):501–13.
  209. Sapouna M, Wolke D. Resilience to Bullying victimization: The Role of Individual, Family and Peer Characteristics. *Child Abuse Negl*. 2013 Nov;37(11):997–1006.
  210. Lereya ST, Samara M, Wolke D. Parenting Behavior and The Risk of Becoming a Victim and a Bully/Victim: A Meta-analysis Study. *Child Abuse Negl*. 2013 Dec;37(12):1091–108.
  211. Baldry AC, Farrington DP. Brief Report: Types of Bullying Among Italian School Children. *J Adolesc*. 1999 Jun;22(3):423–6.
  212. Gür N, Eray Ş, Makinecioğlu İbrahim, Sığırlı D, Vural A. The relationship of peer bullying with familial expressed emotion and psychopathology. *Anatolian Journal of Psychiatry*. 2019;(0):1.
  213. Broll R, Reynolds D. Parental Responsibility, Blameworthiness, and Bullying: Parenting Style and Adolescents’ Experiences With Traditional Bullying and Cyberbullying. *Crim Justice Policy Rev*. 2021 Jun 17;32(5):447–68.

214. Salmon G, James A, Cassidy EL, Javaloyes MA. Bullying a Review: Presentations to an Adolescent Psychiatric Service and within a School for Emotionally and Behaviourally Disturbed Children. *Clin Child Psychol Psychiatry*. 2000 Oct 26;5(4):563–79.
215. Smith PK. Bullying: Recent Developments. *Child Adolesc Ment Health*. 2004 Sep;9(3):98–103.
216. Smith PK, Myron-Wilson R. Parenting and School Bullying. *Clin Child Psychol Psychiatry*. 1998 Jul 26;3(3):405–17.
217. Young-Jones A, Fursa S, Byrket JS, Sly JS. Bullying Affects More Than Feelings: The Long-term Implications of Victimization on Academic Motivation in Higher Education. *Social Psychology of Education*. 2015 Mar 11;18(1):185–200.
218. Batsche GM, Knoff HM. Bullies and Their Victims: Understanding a Pervasive Problem in The Schools. *School Psych Rev*. 1994;23(2):165–74.
219. Fosse GK, Holen Ar. Childhood Environment of Adult Psychiatric Outpatients in Norway Having Been Bullied in School. *Child Abuse Negl*. 2002 Feb;26(2):129–37.
220. Dusenbury L, Falco M, Lakem A, Brannigan R, Bosworth K. Nine Critical Elements of Promising Violence Prevention Programs. *Journal of School Health*. 1997 Dec;67(10):409–14.
221. Haynie DL, Nansel T, Eitel P. Bullies, Victims and Bully/Victims. *J Early Adolesc*. 2001 Feb 26;21(1):29–49.
222. Wienke T, Christine M. Bullying and Victimization Among Boys and Girls in Middle School. *J Early Adolesc*. 2009 Aug 17;29(4):571–609.
223. Crawford AM, Manassis K. Anxiety, Social Skills, Friendship Quality and Peer Victimization: An Integrated Model. *J Anxiety Disord*. 2011 Oct;25(7):924–31.
224. Furlong MJ, Morrison RiL, Chung A, Bates M. Who Are The Victims of School Violence? A Comparison of Student Non-victims and Multi-victims. *Educ Treat Children*. 1995 Aug;18:282–98.
225. Mucherah W, Finch H, White T, Thomas K. The relationship of school climate, teacher defending and friends on students' perceptions of bullying in high school. *J Adolesc*. 2018 Jan 29;62(1):128–39.
226. Idsoe T, Solli E, Cosmovici EM. Social Psychological Processes in Family and School: More Evidence on Their Relative Etiological Significance for Bullying Behavior. *Aggress Behav*. 2008 Sep;34(5):460–74.

227. Bowes L, Arseneault L, Maughan B, Taylor A, Caspi A, Moffitt TE. School, Neighborhood, and Family Factors Are Associated With Children's Bullying Involvement: A Nationally Representative Longitudinal Study. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*. 2009 May;48(5):545–53.
228. Lucas-Molina B, Williamson AA, Pulido R, Pérez-Albéniz A. Effects Of Teacher-Student Relationships On Peer Harassment: A Multilevel Study. *Psychol Sch*. 2015 Mar;52(3):298–315.
229. Veenstra R, Lindenberg S, Huitsing G, Sainio M, Salmivalli C. The role of teachers in bullying: The relation between antibullying attitudes, efficacy, and efforts to reduce bullying. *J Educ Psychol*. 2014 Nov;106(4):1135–43.
230. Troop-Gordon W, Ladd GW. Teachers' Victimization-Related Beliefs and Strategies: Associations with Students' Aggressive Behavior and Peer Victimization. *J Abnorm Child Psychol*. 2015 Jan 22;43(1):45–60.
231. T.C. Resmi Gazete, 15 Kasım 2022, Sayı:32014.
232. Pellegrini AD. Bullies and Victims in School: A Review and Call for Research. *J Appl Dev Psychol*. 1998 Jan;19(2):165–76.
233. Hawker DS, Boulton MJ. Twenty Year's Research on Peer Victimization and Psychosocial Maladjustment: A Meta-Analytic Review of Cross-sectional Studies. *J Child Psychol Psychiatry*. 2000 May;41(4):441–55.
234. Hanish LD, Guerra NG. A Longitudinal Analysis of Patterns of Adjustment Following Peer Victimization. *Dev Psychopathol*. 2002 Mar 3;14(1):69–89.
235. Schwartz D. Subtypes of Victims and Aggressors in Children's Peer Groups. *J Abnorm Child Psychol*. 2000;28(2):181–92.
236. Sentse M, Prinzie P, Salmivalli C. Testing the Direction of Longitudinal Paths Between Victimization, Peer Rejection and Different Types of Internalizing Problems in Adolescence. *J Abnorm Child Psychol*. 2017 Jul 26;45(5):1013–23.
237. Graham S, Bellmore AD, Mize J. Peer Victimization, Aggression, and Their Co-Occurrence in Middle School: Pathways to Adjustment Problems. *J Abnorm Child Psychol*. 2006 Jun 26;34(3):349–64.
238. Balluerka N, Aliri J, Goñi-Balentziaga O, Gorostiaga A. Association between bullying victimization, anxiety and depression in childhood and adolescence: The mediating effect of self-esteem. *Revista de Psicodidáctica (English ed)*. 2023 Jan;28(1):26–34.

239. Riehm KE, Mojtabai R, Adams LB, Krueger EA, Mattingly DT, Nestadt PS, et al. Adolescents' Concerns About School Violence or Shootings and Association With Depressive, Anxiety, and Panic Symptoms. *JAMA Netw Open*. 2021 Nov 1;4(11):e2132131.
240. Serafini G, Aguglia A, Amerio A, Canepa G, Adavastro G, Conigliaro C, et al. The Relationship Between Bullying Victimization and Perpetration and Non-suicidal Self-injury: A Systematic Review. *Child Psychiatry Hum Dev*. 2023 Feb 25;54(1):154–75.
241. Walters GD. School-Age Bullying Victimization and Perpetration: A Meta-Analysis of Prospective Studies and Research. *Trauma Violence Abuse*. 2021 Dec 21;22(5):1129–39.
242. Chen HWB, Gardner ES, Clarkson T, Eaton NR, Wiggins JL, Leibenluft E, et al. Bullying Perpetration and Victimization in Youth: Associations with Irritability and Anxiety. *Child Psychiatry Hum Dev*. 2022 Oct 23;53(5):1075–82.
243. Wang Q. Association of Childhood Intrafamilial Aggression and Childhood Peer Bullying With Adult Depressive Symptoms in China. *JAMA Netw Open*. 2020 Aug 4;3(8):1–10.
244. Kilicaslan F, Beyazgul B, Kuzan R, Karadag D, Koruk F, Koruk I. The prevalence of peer bullying and psychiatric symptoms among high school students in southeast Turkey. *Nord J Psychiatry*. 2023 Jan 3;77(1):83–90.
245. Nishina A, Juvonen J. Daily Reports of Witnessing and Experiencing Peer Harassment in Middle School. *Child Dev*. 2005 Mar;76(2):435–50.
246. Laroque FM, Boers EI, Afzali MH, Conrod PJ. Personality-specific Pathways From Bullying Victimization to Adolescent Alcohol use: A Multilevel Longitudinal Moderated Mediation Analysis. *Dev Psychopathol*. 2022 Feb 7;1–14.
247. Maniglio R. Bullying and Other Forms of Peer Victimization in Adolescence and Alcohol Use. *Trauma Violence Abuse*. 2017 Oct 17;18(4):457–73.
248. Huesmann LR, Eron LD, Dubow EF. Childhood Predictors of Adult Criminality: Are All Risk Factors Reflected in Childhood Aggressiveness? *Criminal Behaviour and Mental Health*. 2002 Sep;12(3):185–208.
249. Ttofi MM, Farrington DP, Lösel F, Loeber R. The Predictive Efficiency of School Bullying Versus Later Offending: A Systematic/Meta-

- analytic Review of Longitudinal Studies. *Criminal Behaviour and Mental Health*. 2011 Apr;21(2):80–9.
250. Ttofi MM, Farrington DP, Lösel F, Crago RV, Theodorakis N. School Bullying and Drug Use Later in Life: A Meta-Analytic Investigation. *School Psychology Quarterly*. 2016 Mar;31(1):8–27.
251. Bender D, Lösel F. Bullying at school as a predictor of delinquency, violence and other anti-social behaviour in adulthood. *Criminal Behaviour and Mental Health*. 2011 Apr 3;21(2):99–106.
252. Aldridge JM, McChesney K, Afari E. Relationships between school climate, bullying and delinquent behaviours. *Learn Environ Res*. 2018 Jul 19;21(2):153–72.
253. Chrzanowski G. The Genesis and Nature of Self-esteem. *Am J Psychother*. 1981;35(1):38–46.
254. Sevim K., Artan T. Factors Affecting High and Low Self-Esteem. *Turkish Journal of Social Policy*. 2021;2:109–21.
255. Eriş Y, İkiz E. Ergenlerin Benlik Saygısı ve Sosyal Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişki ve Kişisel Değişkenlerin Etkileri. *Journal of Turkish Studies*. 2013 Jan 1;8(Volume 8 Issue 6):179–93.
256. Muhlenkamp AF, Sayles JA. Self-Esteem, Social Support And Positive Health Practices. *Nurs Res*. 1986 Nov;35(6):334–8.
257. Banstola RS, Ogino T, Inoue S. Self-esteem, perceived social support, social capital, and risk-behavior among urban high school adolescents in Nepal. *SSM Popul Health*. 2020 Aug;11:100570.
258. Shi H, Zhao H, Ren Z, Li X, He M, Zha S, et al. Associations of parent-adolescent relationship and self-esteem with emotional and behavioral problems among Chinese adolescents. *J Affect Disord*. 2022 Aug;311:126–33.
259. Kaplan V. Lise Öğrencilerinin Benlik Saygılarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Temel Eğitim*. 2021 Oct 15;(12):12–25.
260. Sarıkaya A. 14-18 Yaş Arası Ergenlerin Benlik Saygısı ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Arasındaki İlişki. [Yüksek Lisans Tezi]. [İstanbul]: Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2015.
261. Keizer R, Helmerhorst KOW, van Rijn-van Gelderen L. Perceived Quality of the Mother–Adolescent and Father–Adolescent Attachment Relationship and Adolescents’ Self-Esteem. *J Youth Adolesc*. 2019 Jun 19;48(6):1203–17.
262. Kımtır N. Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi [Doktora Tezi]. [Bursa]: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2008.



263. Işıқтаç Y. Sosyolojik Açından Çocuk Suçluluğu ve Bir Hukuk Devleti Olan Türkiye’de Devletin Cezalandırma Yetkisini Kullanış Biçimi-Uygulama Esasları Hukuksal Olgular Araştırması ve Hukuk Devleti. Hukuk Devleti Uygulaması ve Görgül Araştırılmasının Bilimsel Temelleri. 1994;198–217.
264. Stager SF, Chassin L, Young RD. Determinants of Self-esteem Among Labeled Adolescents. *Soc Psychol Q.* 1983 Mar;46(1):3–10.
265. Malik NI, Atta M, Umar S, Tariq N, Khalid K, Ashraf R. Impulsivity and Aggression As a Predictors of Juvenile Tendencies Among Late Adolescents: Role Of Self-esteem. *Russian Journal Law.* 2023;4(1):339–47.
266. Baumeister RF, Smart L, Boden JM. Relation of Threatened Egotism to Violence and Aggression: The Dark Side of High Self-esteem. *Psychol Rev.* 1996;103(1):5–33.
267. Thapa S. Exploring the Relationship Between Childhood Adversity, Self-Worth, and Criminal Identification in a Mixed Gender Sample of Adolescent Offenders. [Ottawa, Ontario]: Carleton University; 2017.
268. Olweus D. Bullying at School: Knowledge Base and an Effective Intervention Program. *Ann N Y Acad Sci.* 1996 Sep;794(1 Understanding):265–76.
269. Mullan VMR, Golm D, Juhl J, Sajid S, Brandt V. The relationship between peer victimisation, self-esteem, and internalizing symptoms in adolescents: A systematic review and meta-analysis. *PLoS One.* 2023 Mar 29;18(3):e0282224.
270. Ho MTTQ, Gu PC. Cyberbullying victimization and depression: self-esteem as a mediator and approach coping strategies as moderators. *Journal of American College Health.* 2023 Jan 2;71(1):94–101.
271. Jenkins LN, Demaray MK. Social Support and Self-Concept in Relation to Peer Victimization and Peer Aggression. *J Sch Violence.* 2012 Jan 1;11(1):56–74.
272. Rigby K, Slee PT. Dimensions of Interpersonal Relation Among Australian Children and Implications for Psychological Well-Being. *J Soc Psychol.* 1993 Feb;133(1):33–42.
273. Rigby K, Cox I. The Contribution of Bullying at School and Low Self-esteem to Acts of Delinquency Among Australian Teenagers. *Pers Individ Dif.* 1996 Oct;21(4):609–12.
274. Salmivalli C, Kaukiainen A, Kaistaniemi L, Lagerspetz KMJ. Self-Evaluated Self-Esteem, Peer-Evaluated Self-Esteem and Defensive

- Egotism as Predictors of Adolescent's Participation in Bullying Situations. *Pers Soc Psychol Bull.* 1999 Oct 2;25(10):1268–78.
275. Frisé A, Jonsson AK, Persson C. Adolescent's Perception of Bullying: Who is The Victim? Who is The Bully? What Can Be Done to Stop Bullying? *Adolescence.* 2007;42(168):749–61.
276. Andreou E. Bully/victim Problems and Their Association with Psychological Constructs in 8-12 Year Old Greek Schoolchildren. *Aggress Behav.* 2000;26(1):49–56.
277. Kandemir M., Özbay Y. Interactional Effect of Perceived Emphatic Classroom Atmosphere and Self-Esteem on Bullying. *Elementary Education Online.* 2009;8(2):322–33.
278. Kararımak Ö. Psikolojik Sağlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi.* 2006;3(26):129–42.
279. Benard B. Fostering Resiliency in Kids: Protective Factors in The Family, School and Community. *Psychology.* 1991;8(1):1–36.
280. Masten AS, Garmezy N, Tellegen A, Pellegrini DS, Larkin K, Larsen A. Competence and Stress in School Children: The Moderatin Effects of Individual and Family Qualities. *Journal of Child Psychology and Psychiatry.* 1988 Nov;29(6):745–64.
281. Gizir C. Psikolojik Sağlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler Üzerine Bir Derleme Çalışması. *Türk Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi.* 2007;3(28):113–28.
282. Bradley RH, Whiteside L, Mundfrom DJ, Casey PH, Kelleher KJ, Pope SK. Early Indications of Resilience and Their Relation to Experiences in The Home Environments of Low Birthweight, Premature Children Living in Poverty. *Child Dev.* 1994 Apr;65(2 Spec No):346–60.
283. McCubbin M, Balling K, Possin P, Friedrich S, Bryne B. Family Resiliency in Childhood Cancer. *Fam Relat.* 2002 Apr;51(2):103–11.
284. Rutter M. Psychosocial resilience and protective mechanisms. In: *Risk and Protective Factors in the Development of Psychopathology.* Cambridge University Press; 1990. p. 181–214.
285. Kumpfer KL, Bluth B. Parent/Child Transactional Processes Predictive of Resilience or Vulnerability to “Substance Abuse Disorders.” *Subst Use Misuse.* 2004 Jan 30;39(5):671–98.
286. Chen J, George RA. Cultivating Resilience in Children From Divorced Families. *The Family Journal.* 2005 Oct 18;13(4):452–5.

287. Buckner JC, Mezzacappa E, Beardslee WR. Characteristics of Resilient Youths Living in Poverty: The Role of Self-Regulatory Processes. *Dev Psychopathol.* 2003 Mar 4;15(1):139–62.
288. Lansfors JE, Malone PS, Stevens KI, Dodge KA, Bates JE, Pettit G.S. Developmental Trajectories of Externalizing and Internalizing Behaviors: Factors Underlying Resilience in Physically Abused Children. *Dev Psychopathol.* 2006 Mar 10;18(01).
289. Agaibi CE, Wilson JP. Trauma, PTSD and Resilience. *Trauma Violence Abuse.* 2005 Jul 29;6(3):195–216.
290. Olsson CA, Bond L, Burns JM, Vella-Brodrick DA, Sawyer SM. Adolescent Resilience: A Concept Analysis. *J Adolesc.* 2003 Feb 21;26(1):1–11.
291. Glowacz F, Born M. Delinquency and Crime: Resilience and Protective Factors. In: *The Development of Criminal and Antisocial Behavior.* Cham: Springer International Publishing; 2015. p. 283–94.
292. Jaffee SR, Caspi A, Moffitt TE, Polo-Tomás M, Taylor A. Individual, Family and Neighborhood Factors Distinguish Resilient From Non-resilient Maltreated Children: A Cumulative Stressors Model. *Child Abuse Negl.* 2007 Mar;31(3):231–53.
293. Ungar M, Shahidi M, Jefferies P, Shojaee M, Clark EA. The Mediating Role of Resilience and Living in Care on Psychosocial Outcomes. *Res Soc Work Pract.* 2023 Oct 30;1–22.
294. Werner EE. High-risk Children in Young Adulthood: A Longitudinal Study From Birth to 32 years. *Am J Orthopsychiatry.* 1989 Jan;59(1):72–81.
295. Connor KM, Davidson JRT. Development of a New Resilience Scale: The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depress Anxiety.* 2003 Sep;18(2):76–82.
296. Garmezy N. Children in Poverty: Resilience Despite Risk. *Psychiatry.* 1993 Feb 3;56(1):127–36.
297. Rutter M. Resilience Concepts and Findings: Implications for Family Therapy. *J Fam Ther.* 1999 May;21(2):119–44.
298. Fei L, Liao M, Ke L, Zou Y, Li X, Chen Y, et al. School bullying among Chinese third to fifth grade primary school students in a cross-sectional study: The protective effect of psychological resilience. *PLoS One.* 2022 Dec 6;17(12):e0278698.
299. Cohen E, Eshel Y, Kimhi S, Kurman J. Individual Resilience: A Major Protective Factor in Peer Bullying and Victimization of Elementary

- School Children in Israel. *J Interpers Violence*. 2021 Oct 22;36(19–20):8939–59.
300. Donnon T, Hammond W. Understanding the Relationship Between Resiliency and Bullying in Adolescence: An Assessment of Youth Resiliency from Five Urban Junior High Schools. *Child Adolesc Psychiatr Clin N Am*. 2007 Apr;16(2):449–71.
301. Narayanan A, Betts LR. Bullying Behaviors and Victimization Experiences Among Adolescent Students: The Role of Resilience. *J Genet Psychol*. 2014 Mar 4;175(2):134–46.
302. Pires AR, Almeida TC. Impact of poly-victimization and resilience on anxiety: Delinquent and non-delinquent youth samples. *Child Youth Serv Rev*. 2023 Dec;155:107271.
303. Sharma A. Correlates of Juvenile Delinquency: The Role of Family Environment and Self- Esteem. *Advances in Asian Social Science (AASS)*. 2012;4(1):773–6.
304. Bejarpas OF, Soleimani S. Psychological Features of Delinquent and Nondelinquent Male and Female Adolescent. *NeuroQuantology*. 2017 Jun 27;15(2).
305. Swastikaningsih RR, Eriani P, Hernawati L. Prevalence follow Bullying Students in Schools and Their Prevention: A Literature Review. *KONSELI: Jurnal Bimbingan dan Konseling*. 2023;10(1):77–86.
306. Zhang S, Hong JS, Hao Y, Lee NY, Piquero AR. A Latent Transition Analysis of Youth Bullying Victimization Patterns over Time and Their Relations to Delinquency. *J Interpers Violence*. 2022 Apr 20;37(7–8):NP5442–70.
307. Hinduja S, Patchin JW. Cultivating youth resilience to prevent bullying and cyberbullying victimization. *Child Abuse Negl*. 2017 Nov;73:51–62.
308. Mier C, Ladny RT. Does Self-esteem Negatively Impact Crime and Delinquency? A Meta-analytic Review of 25 Years of Evidence. *Deviant Behav*. 2018 Aug 3;39(8):1006–22.
309. Kaner S, İşeri E. Conners-Wells Ergen Öz-bildirim Ölçeği Uzun formu: Türk Ergenlerde Psikometrik Özelliklerinin Değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*. 2011;14(2):71–84.
310. Gültekin Z., Sayıl M. Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*. 2005;8(15):47–61.

311. Uludağlı Pekel N, Uçanok Z. Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık ve Akademik Başarı ile Sosyometrik Statüye Göre Zorba/Kurban Davranış Türleri. *Türk Psikoloji Dergisi*. 2005;20(56):77–95.
312. Çuhadaroglu F. Adolesanlarda Benlik Saygısı [Uzmanlık Tezi]. [Ankara]: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimler Enstitüsü; 1989.
313. Arslan G. Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlık Ölçeği'nin (ÇGPSÖ-12) Psikometrik Özellikleri: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması. *Ege Eğitim Dergisi*. 2015;16(1):1–12.
314. Connors CK, Wells KC, Parker JDA, Sitarenios G, Diamond JM, Powell JW. A New Self-report Scale for Assessment of Adolescent Psychopathology: Factor Structure, Reliability, Validity and Diagnostic Sensitivity. *J Abnorm Child Psychol*. 1997;25(6):487–97.
315. Liebenberg L, Ungar Mi, Vijver F. Validation of the Child and Youth Resilience Measure-28 (CYRM-28) Among Canadian Youth. *Res Soc Work Pract*. 2012 Mar 24;22(2):219–26.
316. Aksu H, Karakoç Demirkaya S, Gürbüz Özgür B, Gün B. Aydın İlinde Bir Yıldaki Çocuk ve Ergen Adli Olguların Değerlendirilmesi.
317. Rebellon CJ, Manasse ME, Agnew R, Van Gundy KT, Cohn ES. The Relationship Between Gender and Delinquency: Assessing the Mediating Role of Anticipated Guilt. *J Crim Justice*. 2016 Mar;44:77–88.
318. BROIDY L, AGNEW R. Gender and Crime: A General Strain Theory Perspective. *Journal of Research in Crime and Delinquency*. 1997 Aug 19;34(3):275–306.
319. Else-Quest NM, Higgins A, Allison C, Morton LC. Gender differences in self-conscious emotional experience: A meta-analysis. *Psychol Bull*. 2012 Sep;138(5):947–81.
320. Anjaswarni T, Widati S, Yusuf A. Analysis of Risk Factors Occurrence of Juvenile Delinquency Behavior. *Jurnal Ners*. 2019 Dec 24;14(2):129–36.
321. Göker Z, Hesapçioğlu ST, Sarp KS, ST Kandil. Karadeniz Teknik Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk-Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Polikliniğine Son İki Yılda Başvuran Adli Olguların Değerlendirilmesi. *Adli Tıp Dergisi*. 2006;20(3):1–5.
322. Çakaloz B, Ünlü G, Aktaş Terzioğlu M, Kapubağlı N, Tekkanat Ç. Çocuklarda Suç Davranışı ile Sosyodemografik Özelliklerin ve Zekanın İlişkisi. *Anadolu Psikiyatri Derg*. 2016;17(5):411–8.

323. Ayhan G. Suça Sürüklenen Çocuk ve Suça Sürüklenmeyen Çocuğun Benlik Saygısı Düzeylerinin Karşılaştırılması [Yüksek Lisans Tezi]. [Malatya]: İnönü Üniversitesi; 2021.
324. Uludağlı Pekel N. Suça Karışmış ve Karışmamış Ergenlerin Aile, Akran, Mahalle Özellikleri İle Psikolojik ve Akademik Niteliklerinin İncelenmesi [Doktora Tezi ]. [Ankara]: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ; 2011.
325. Patowary P, Gopalan RT. The Qualitative Analysis of Psychosocial Profile of Juvenile Offenders and Exploration of Their Perception towards Delinquent Behaviors. *Int Neuropsychiatr Dis J.* 2020 Feb 14;1–12.
326. Knaappila N, Marttunen M, Fröjd S, Lindberg N, Kaltiala-Heino R. Changes in delinquency according to socioeconomic status among Finnish adolescents from 2000 to 2015. *Scand J Child Adolesc Psychiatr Psychol.* 2019 Jan 1;7(1):52–9.
327. Fortune O. Juvenile Delinquency And Academic Performance of Students in Tertiary Institutions in Rivers State. *Journal of International Educational Research and Development.* 2022;9(2):38–49.
328. Polat O. Kriminoloji ve Kriminalistik Üzerine Notlar. Seçkin Yayıncılık, editor. Ankara; 2004.
329. Akyüz E. Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması. Ankara; 2000.
330. Johnson EI, Arditti JA. Risk and Resilience Among Children with Incarcerated Parents: A Review and Critical Reframing. *Annu Rev Clin Psychol.* 2023 May 9;19(1):437–60.
331. Wellman RJ, Dugas EN, Dutczak H, O’Loughlin EK, Datta GD, Lauzon B, et al. Predictors of the Onset of Cigarette Smoking. *Am J Prev Med.* 2016 Nov;51(5):767–78.
332. Gürel Yılmaz G. Suça Sürüklenen ve Suça Sürüklenmeyen Ergenlerin Benlik Saygısı Düzeylerinin Karşılaştırılması [Yüksek Lisans]. [İstanbul]: Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2009.
333. Kurtuluş F. Suça Sürüklenmiş Erkek Ergenler ile Suça Sürüklenmemiş Erkek Ergenlerin Benlik Saygılarının Karşılaştırılması: İstanbul Anadolu Yakası Örneği [Yüksek Lisans]. [İstanbul]: Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2013.
334. Şengün Afşin R. Suça Sürüklenen Çocuklar ile Sürüklenmeyen Çocukların Algıladıkları Anne ve Baba Tutumları, Bağlanma Stili ve Benlik Algılarının İncelenmesi. [İstanbul]: Gazi Üniversitesi ; 2009.

335. Alboukordi S, Nazari AM, Nouri R, Sangdeh JK. Predictive Factors for Juvenile Delinquency: The Role of Family Structure, Parental Monitoring and Delinquent Peers . *International Journal of Criminology and Sociological Theory*. 2012;5(1):770–7.
336. Robinson R, Roberts WL, Strayer J, Koopman R. Empathy and Emotional Responsiveness in Delinquent and Non-delinquent Adolescents. *Social Development*. 2007 Aug 26;16(3):555–79.
337. Gnanavel S, Sharma P, Kaushal P, Hussain S. Attention Deficit Hyperactivity Disorder and Comorbidity: A Review of Literature. *World J Clin Cases*. 2019 Sep 6;7(17):2420–6.
338. Cole PG, Chan LKS, Lytton L. Perceived Competence of Juvenile Delinquents and Nondelinquents. *J Spec Educ*. 1989 Oct 19;23(3):294–302.
339. Duell N, Perino MT, McCormick EM, Telzer EH. Differential processing of risk and reward in delinquent and non-delinquent youth. *Soc Cogn Affect Neurosci*. 2023 Aug 19;18(1).
340. Shivakumara K, Mane SR, Ravindra M. Aggression Behaviour of Delinquent and Non-Delinquent Adolescents. In: *Fundamental and Applied Studies in the Modern World*, 509. 2015. p. 272–85.
341. Offord DRMD. Delinquency and Hyperactivity. *The Journal of Nervous and Mental Disease* . 1979;167(12):734–41.
342. Raje D, Srivastava N. A study of emotional maturity and resilience among the juvenile delinquents and non-juvenile delinquents. *Indian Journal of Health & Wellbeing*. 2014;5(9):1078–80.
343. Henriksen IO, Ranøyen I, Indredavik MS, Stenseng F. The role of self-esteem in the development of psychiatric problems: a three-year prospective study in a clinical sample of adolescents. *Child Adolesc Psychiatry Ment Health*. 2017 Dec 29;11(1):68.
344. Ramadani FHE, Keliat BA. Relationship between emotional problems with self-esteem in adolescents. *Enferm Clin*. 2021 Apr;31:S190–4.
345. Wang X, Liu Y, Zhao Z, Liu W, Chen Y, Chen Y, et al. Association of adolescent self-esteem in 2014 and cognitive performance in 2014, 2016, and 2018: a longitudinal study. *Front Psychol*. 2023 May 2;14.
346. Öztürk M, SK, TÜ, & KST. Methylphenidate and Self-esteem in Attention Deficit Hyperactivity Disorder. *Bulletin of Clinical Psychopharmacology*. 2000;10(3):139–43.

347. Dumas D, Pelletier L. A Study of Self-Perception in Hyperactive Children. *MCN, The American Journal of Maternal/Child Nursing*. 1999 Jan;24(1):12–9.
348. Cook J, Knight E, Hume I, Qureshi A. The Self-esteem of Adults Diagnosed with Attention-deficit/hyperactivity Aisorder (ADHD): a Systematic Review of the Literature. *ADHD Attention Deficit and Hyperactivity Disorders*. 2014 Dec 26;6(4):249–68.
349. Puskar K, Ren D, Bernardo LM, Haley T, Stark KH. Anger Correlated with Psychosocial Variables in Rural Youth. *Issues Compr Pediatr Nurs*. 2008 Jan 10;31(2):71–87.
350. D’zurilla TJ, Chang EC, Sanna LJ. Self-esteem and Social Problem Solving as Predictors of Aggression In College Students. *J Soc Clin Psychol*. 2003 Sep;22(4):424–40.
351. Lök N, Bademli K, Canbaz M. The Effects of Anger Management Education on Adolescents’ Manner of Displaying Anger and Self-Esteem: A Randomized Controlled Trial. *Arch Psychiatr Nurs*. 2018 Feb;32(1):75–81.
352. Li W, Guo Y, Lai W, Wang W, Li X, Zhu L, et al. Reciprocal relationships between self-esteem, coping styles and anxiety symptoms among adolescents: between-person and within-person effects. *Child Adolesc Psychiatry Ment Health*. 2023 Feb 8;17(1):21.
353. O’Moore M, Kirkham C. Self-esteem and its relationship to bullying behaviour. *Aggress Behav*. 2001 Jul 18;27(4):269–83.
354. Arokiaraj AS, Nasir R, Shahrazad W. Gender effects on self-esteem, family functioning and resilience among juvenile delinquents in Malaysia. *Pertanika J Soc Sci & Hum*. 2011;19:1–8.
355. Masten A. Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity. Educational resilience in inner-city America: Challenges and prospects. 1994;3–25.
356. Murphy LB. Further reflections on resilience, the Invulnerable Child. In *The Guilford Press*.; 1987. p. 84–105.
357. Kirby LD, Fraser MW. Risk and Resilience in Childhood. In: Washington, DC: NASW Press. 1997.
358. Perren S, Hornung R. Bullying and Delinquency in Adolescence: Victims’ and Perpetrators’ Family and Peer Relations. *Swiss Journal of Psychology*. 2005 Mar;64(1):51–64.
359. Ganesan K, Shakoor S, Wertz J, Agnew-Blais J, Bowes L, Jaffee SR, et al. Bullying behaviours and other conduct problems: longitudinal



- investigation of their independent associations with risk factors and later outcomes. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol.* 2021 Nov 15;56(11):2041–52.
360. Coloroso B. *The Bully, the Bullied and The Bystander.* Vol. 272. 2009.
  361. Gini G. Associations between bullying behaviour, psychosomatic complaints, emotional and behavioural problems. *J Paediatr Child Health.* 2008 Sep 19;44(9):492–7.
  362. Azevedo Da Silva M, Gonzalez JC, Person GL, Martins SS. Bidirectional Association Between Bullying Perpetration and Internalizing Problems Among Youth. *Journal of Adolescent Health.* 2020 Mar;66(3):315–22.
  363. Atik G, Güneri OY. Bullying and victimization: Predictive role of individual, parental, and academic factors. *Sch Psychol Int.* 2013 Dec 19;34(6):658–73.
  364. Naveed S, Waqas A, Shah Z, Ahmad W, Wasim M, Rasheed J, et al. Trends in Bullying and Emotional and Behavioral Difficulties Among Pakistani Schoolchildren: A Cross-Sectional Survey of Seven Cities. *Front Psychiatry.* 2020 Jan 17;10.
  365. Rigby K. Consequences of Bullying in Schools. *The Canadian Journal of Psychiatry.* 2003 Oct 1;48(9):583–90.
  366. Menken MS, Rodriguez Rivera PJ, Isaiah A, Ernst T, Cloak CC, Chang L. Longitudinal alterations in brain morphometry mediated the effects of bullying victimization on cognitive development in preadolescents. *Dev Cogn Neurosci.* 2023 Jun;61:101247.
  367. Muetzel RL, Mulder RH, Lamballais S, Cortes Hidalgo AP, Jansen P, Güroğlu B, et al. Frequent Bullying Involvement and Brain Morphology in Children. *Front Psychiatry.* 2019 Sep 24;10.
  368. Menken MS, Isaiah A, Liang H, Rivera PR, Cloak CC, Reeves G, et al. Peer victimization (bullying) on mental health, behavioral problems, cognition, and academic performance in preadolescent children in the ABCD Study. *Front Psychol.* 2022 Sep 26;13.
  369. Mundy LK, Canterford L, Kosola S, Degenhardt L, Allen NB, Patton GC. Peer Victimization and Academic Performance in Primary School Children. *Acad Pediatr.* 2017 Nov;17(8):830–6.
  370. Murray AL, Zych I, Ribeaud D, Eisner M. Developmental Relations Between ADHD Symptoms and Bullying Perpetration and Victimization in Adolescence. *Aggress Behav.* 2021 Jan 8;47(1):58–68.

371. Fogler JM, Weaver AL, Katusic S, Voigt RG, Barbaresi WJ. Recalled Experiences of Bullying and Victimization in a Longitudinal, Population-Based Birth Cohort: The Influence of ADHD and Co-Occurring Psychiatric Disorder. *J Atten Disord.* 2022 Jan 11;26(1):15–24.
372. Machimbarrena JM, Álvarez-Bardón A, León-Mejía A, Gutiérrez-Ortega M, Casadiego-Cabrales A, González-Cabrera J. Loneliness and Personality Profiles Involved in Bullying Victimization and Aggressive Behavior. *School Ment Health.* 2019 Dec 11;11(4):807–18.
373. Camodeca M, Goossens FA, Terwogt MM, Schuengel C. Bullying and Victimization Among School-age Children: Stability and Links to Proactive and Reactive Aggression. *Social Development.* 2002 Jul 11;11(3):332–45.
374. Huang Y, Wu R, Wu J, Yang Q, Zheng S, Wu K. Psychological Resilience, Self-Acceptance, Perceived Social Support and Their Associations with Mental Health of Incarcerated Offenders in China. *Asian J Psychiatr.* 2020 Aug;52:102166.
375. Chung J, Lam K, Ho K, Cheung A, Ho L, Gibson F, et al. Relationships among resilience, self-esteem, and depressive symptoms in Chinese adolescents. *J Health Psychol.* 2020 Nov 19;25(13–14):2396–405.
376. Rutter M. Resilience concepts and findings: implications for family therapy. *J Fam Ther.* 1999 May 16;21(2):119–44.
377. Park Y, Thor P, Yang S. Risk and Resilience Focusing on Depression and Conduct Disorder: A Comprehensive Literature Review. *Advers Resil Sci.* 2023 Oct 25;5:123–9.
378. Martinsone B, Stokenberga I, Damberga I, Supe I, Simões C, Lebre P, et al. Adolescent social emotional skills, resilience and behavioral problems during the COVID-19 pandemic: A longitudinal study in three European countries. *Front Psychiatry.* 2022 Aug 1;13.
379. Tan H, Zhang Y, Hou J. Influence of Stressors on Adolescent Behavioral Problems: the Mediating effect of Psychological Resilience. In: 2023 the 7th International Conference on Medical and Health Informatics (ICMHI). New York, NY, USA: ACM; 2023. p. 353–8.
380. Arslan G. Psychological maltreatment, emotional and behavioral problems in adolescents: The mediating role of resilience and self-esteem. *Child Abuse Negl.* 2016 Feb;52:200–9.
381. Regalla MA, Guilherme P, Aguilera P, Serra-Pinheiro MA, Mattos P. Attention deficit hyperactivity disorder is an independent risk factor for

- lower resilience in adolescents: a pilot study. *Trends Psychiatry Psychother.* 2015 Sep;37(3):157–60.
382. Freire JVC, Cerqueira RA, Sousa DF, Novaes JFA, Farias TM, Cal SFM. Resilience and ADHD: What is New? In: *Research Trends and Challenges in Medical Science Vol 9*. Book Publisher International (a part of SCIENCEDOMAIN International); 2021. p. 1–15.
383. Wilmshurst L, Peele M, Wilmshurst L. Resilience and Well-being in College Students With and Without a Diagnosis of ADHD. *J Atten Disord.* 2011 Jan 18;15(1):11–7.
384. Modesto-Lowe V, Yelunina L, Hanjan K. Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: A Shift Toward Resilience? *Clin Pediatr (Phila).* 2011 Jun 23;50(6):518–24.
385. Çekici F. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğuna Psikolojik Sağlık Çerçevesinden Bakabilmek . In: *Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu*. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi ; 2020. p. 975–94.
386. Anderson MA. The relationship among resilience, forgiveness, and anger expression in adolescents [Graduate School Thyes]. The University of Maine ; 2006.
387. Ng R, Ang RP, Ho MHR. Coping with Anxiety, Depression, Anger and Aggression: The Mediation Role of Resilience in Adolescents. *Child Youth Care Forum.* 2012 Dec 13;41(6):529–46.
388. Sultan Özeren G. Ortaöğretimde Akran Zorbalığı, Zorba/Mağdur Olmayı Etkileyen Kişisel ve Çevresel Unsurlar. *Social Sciences Studies Journal.* 2021 Jan 1;7(86):3419–30.
389. Cho S. Explaining the overlap between bullying perpetration and bullying victimization: assessing the time-ordered and correlative relationships. *Child Youth Serv Rev.* 2017 Aug;79:280–90.
390. Fonseca A, Kral MC, Lally MD, Boan AD, Macias MM. Bullying and Ostracism in Youth with and without ADHD: Implications for Risk and Resilience. *Children’s Health Care.* 2019 Apr 3;48(2):164–75.
391. Warui ZW, Kaaria Z, Kivanguli G. Family Related Factors Contributing To Juvenile Delinquency in Starehe Sub-County. *Journal of Humanities And Social Science .* 2021;26(8):27–39.
392. Rathinabalan I, Naaraayan SA. Effect of family factors on juvenile delinquency. *Int J Contemp Pediatrics.* 2017 Oct 24;4(6):2079.

393. Farrington DP, Ttofi MM, Piquero AR. Risk, promotive, and protective factors in youth offending: Results from the Cambridge study in delinquent development. *J Crim Justice*. 2016 Jun;45:63–70.
394. Breining S, Doyle J, Figlio DN, Karbownik K, Roth J. Birth Order and Delinquency: Evidence from Denmark and Florida. *J Labor Econ*. 2020;38(1):1–50.
395. Bègue L, Roché S. Birth order and youth delinquent behaviour testing the differential parental control hypothesis in a french representative sample. *Psychology, Crime & Law*. 2005 Mar;11(1):73–85.
396. Timmermans M, van Lier PAC, Koot HM. Pathways of Behavior Problems From Childhood to Late Adolescence Leading to Delinquency and Academic Underachievement. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*. 2009 Aug 31;38(5):630–8.
397. Wang X, Blomberg TG, Li SD. Comparison of the Educational Deficiencies of Delinquent and Nondelinquent Students. *Eval Rev*. 2005 Aug 26;29(4):291–312.
398. Hoffmann JP. Academic Underachievement and Delinquent Behavior. *Youth Soc*. 2020 Jul 5;52(5):728–55.
399. Tan BP, Zuraini J@ O, Noor Banu MN. Examining family and school factors as predictors of delinquency: A study of juvenile offenders, at-risk students, and low-risk students in Malaysia. *Asian Social Work and Policy Review*. 2019 Jun 20;13(2):146–58.
400. Lakhani A, Ali MM, Sarwar J, Sabir M. Predicting the Role of Emotional and Behavioral Problems on Delinquent Tendencies in Adolescents. *Clinical and Counselling Psychology Review*. 2022 Nov 11;4(1):16–36.
401. Frick P.J., Cornell AH, Barry CT, Doug Bodin S, Dane HE. Callous-Unemotional Traits and Conduct Problems in the Prediction of Conduct Problem Severity, Aggression, and Self-Report of Delinquency. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 2003;31:457–70.
402. Lansing AE, Washburn JJ, Abram KM, Thomas UC, Welty LJ, Teplin LA. Cognitive and Academic Functioning of Juvenile Detainees. *Journal of Correctional Health Care*. 2014 Jan 1;20(1):18–30.
403. Barnes GM, Welte JW, Hoffman JH, Dintcheff BA. Shared Predictors of Youthful Gambling, Substance Use, and Delinquency. *Psychology of Addictive Behaviors*. 2005;19(2):165–74.
404. Baráth NE. Trends in Juvenile Delinquency from a Criminal Psychology and Criminology Perspective. *Magyar Rendészet*. 2023 Aug 1;23(1):125–39.

405. Ramey DM, Freelin BN. Exploring the relationships between school suspension, ADHD diagnoses, and delinquency across different school punitive and special education climates. *Child Youth Serv Rev.* 2023 May;148:106849.
406. Kafle A, Dhakal S. History of Victimization, Behavioral and Emotional Problems among Juvenile Delinquents in Child Correction Homes. *Pragya Darshan.* 2023;5(1):64–70.
407. Park Y, Metcalfe C. Bullying Victimization as a Strain: Examining Changes in Bullying Victimization and Delinquency among Korean Students from a Developmental General Strain Theory Perspective. *Journal of Research in Crime and Delinquency.* 2020 Feb 13;57(1):31–65.
408. Walters GD, Espelage DL. Bullying Perpetration and Subsequent Delinquency: A Regression-Based Analysis of Early Adolescent Schoolchildren. *J Early Adolesc.* 2019 May 1;39(5):669–88.